Kuidas kirjutada headust?

Kuidas kirjutada headust? Kuidas aidata kirjandusega ebavõrdsust vähendada, tuua ühiskonda kokku, panustada paremasse tulevikku? Kuidas saab seemneid parema tuleviku heaks külvata tekst, mis juurdub kirjutamisajas, olmelises igapäevas, väljapääsmatus olevikus? Kuidas saab maailma muuta kirjandus, mida kirjutades ja lugedes on igaüks teksti ja oma elukogemusega üksi? Üksiolek ei ole tingimata nõrkus. Üksi tegutsevad inimesed saavad kokku tulla, organiseeruda, suunata omaette kujunenud oskused ühistesse eesmärkidesse, ning siis jälle laiali minna, jätkata üksinda, olles ühise kogemuse võrra rikkamad. Võib-olla saab ka kirjandus jõudu, kui ta juurdub tegevuses, millega püütakse aktiivselt ja ühiselt elu paremaks muuta, ligimese kaitseks välja astuda, luua, tugevdada ja liita kogukondi, tekitada solidaarsust inimeste vahel, kes igapäevaelus kokku ei puutu. Võib-olla on selliste kogemuste toel ka kirjanduses võimalik vähendada sotsiaalset ebavõrdsust, luua paremaid tulevikke ja vältida halvemaid.

Hea lugeja, hoiad käes Värske Rõhu erinumbrit, millest suure osa moodustavad projektis „Kuidas kirjutada headust“ sündinud tekstid ja illustratsioonid. Projekt sai alguse 2021. aastal, kui kirjandusfestival Prima Vista meeskond tegi Värskele Rõhule ettepaneku panustada Tartu 2024 ja Prima Vista programmide lähteteemadesse „Ellujäämise kunstid“ ning „Paremad ja halvemad tulevikud“. Projekti aluseks sai meie soov tuua kultuuriavalikkuse tähelepanu keskmesse teemasid, hääli, sotsiaalset reaalsust, millest kirjandusel ja kultuuril on tihtilugu lihtne eskapistlikult mööda vaadata. Ajapikku küpses konkreetsem plaan: saata sotsiaalselt ärksad kirjutajad mõneks ajaks vabatahtlikuna tööle sotsiaalse ebavõrdsusega tegelevatesse organisatsioonidesse ning paluda neil kogemusest lähtuvalt kirjutada ilukirjanduslik tekst. Kirjutasime selle kutsega kümmekonnale armsale kaastöölisele, ning projektis osalejate seltskond kujunes järgnevaks: Helena Aadli, Oliver Issak, Saara Liis Jõerand, Anastassia Kuznetsova, Andreas Kübar, Emma Lotta Lõhmus, Karin Orgulas, Johanna Rannik ning illustraator Hildegard Reimann. Osalejad said vabalt valida organisatsiooni, milles tegutseda, ning juhtnööriks panustada vabatahtlikku tegevusse vähemalt 72 tundi. Tegime kindlaks, et kõik valitud organisatsioonid oleksid kursis meie projekti olemusega ja sellega, et vabatahtlikud kirjutavad oma kogemuse põhjal tekstid, mille avaldame ajakirja erinumbris.

Kui ettevõtmise eesmärk on luua maailma, mis oma asukaid rohkem ja paremini hoiab, võiks ka eesmärgini viiv tegevus toimuda hoitud ja hoolivas ruumis. Seda enam, et struktuurne ebavõrdsus ja ebaõiglus pole just kuigi lustlikud teemad, millega intensiivselt tegeleda. Niisiis korraldasime projektis

osalejatele regulaarselt supervisioone, kus oli võimalik nii rõõmsaid kui kurbi elamusi jagada, oma kogemust analüüsida ja üksteisele toeks olla. Samuti tahtsime vältida olukorda, kus meie projektist kujuneks suurejooneline heategevusturism ja ühiskondliku ebavõrdsuse ekspluateerimine loome-materjalina. Seetõttu kutsusime kogemusi jagama sotsiaalselt tundliku materjaliga töötanud kirjanikud Sveta Grigorjeva ja Jan Kausi ning kunstnik Marta Vaariku. Et toetada osalejaid teksti valmimisel, arutasime Sveta, Jani ja Martaga keerulist küsimust, kuidas kirjutada erinevatest häältest nende üle võimutsemata, kuidas esindada kedagi teda koloniseerimata. Kuidas teha nii, et kirjutamine ei viiks veel suurema küünilisuseni, kui me juba niikuinii teame endas olevat; et loometegevus oleks edasiviiv, et see ehitaks midagi üles, et sellest sünniks midagi uut? Autoritel olid küll kirjutades vabad käed, ent üks tingimusi oli see, et mitte kellelegi, kellega koos töötatakse, ei tehtaks liiga ning et kõik teksti põimitud isikud jääksid anonüümseks. Nõnda sai aja möödudes üha selgemaks, et vabatahtlike tegevus — väljasirutatud abikäte saavutatud pisimadki muutused, organisatsioonides ja projekti vältel loodud suhted ja leitud sõbrad — on oma mõjult ja olemuselt eraldi tekstidest, mis lõpuks ajakirjas ilmuvad. Aitäh teile, Helena, Oliver, Saara, Anastassia, Andreas, Emma, Karin, Johanna, Hilde!

Ühiskondlikud teemad, suurte inimvõrgustike kompleksne toimine ei peaks olema vaid ajakirjanduse ja *non-fiction*'i pärusmaa — nii palju on sellesse teemasse panustanud ja saab veel panustada ka ilukirjandus, mida loetakse ja kirjutatakse rütmilises ja kujundlikus keeles ja mis sünnib kogemuse ja kujutlusvõime sünteesis. Loodame siiralt, et erinumbri tekstid näitavad, kuidas kirjandus võib esile tõsta ebavõrdsust, veel lahendamata probleeme, esindada ilmajäänuid, teha ruumi kriitilisele meelele. Kirjandus saab kaardistada seda keerulist võrgustikku, mis kujuneb külg külje kõrval elavate inimeste radade ristumisel, nende koostöös ja konfliktides, ning näidata sedagi, mis ühendab võrgustiku kõige ilmajäetumat ja kõige privilegeeritumat inimest. Maailma ilu ja tugevuse kõrval võiks kirjandus näha ja tunnetada ka kõike keerulist, koledat, traumaatilist ja ebamugavat.

Täname südamest Jaak Tombergi, Eesti Novelli, kirjandusfestival Prima Vistat, SA Kultuurilehte, Koidu Tani-Jürisood Avatud Meele Instituudist, Triin Fedotovat Vabatahtlikust Seltsilisest, Sveta Grigorjevat, Jan Kausi, Marta Vaarikut, Tähtvere Päevakeskust ja kõiki teisi, kes on projekti toetanud. Täname organisatsioone, kes meie autorid lahkesti oma ridadesse võtsid: Naiste Tugi- ja Teabekeskus, Eesti Pagulasabi, Feministeerium, Pahkla Camphilli Küla, Peaasi, Saku Priitahtlikud Pritsimehed, Vabatahtlik Seltsiline, Ööhaldjad.

Hanna Linda Korp ja Saara Lotta Linno

Oliver Issak

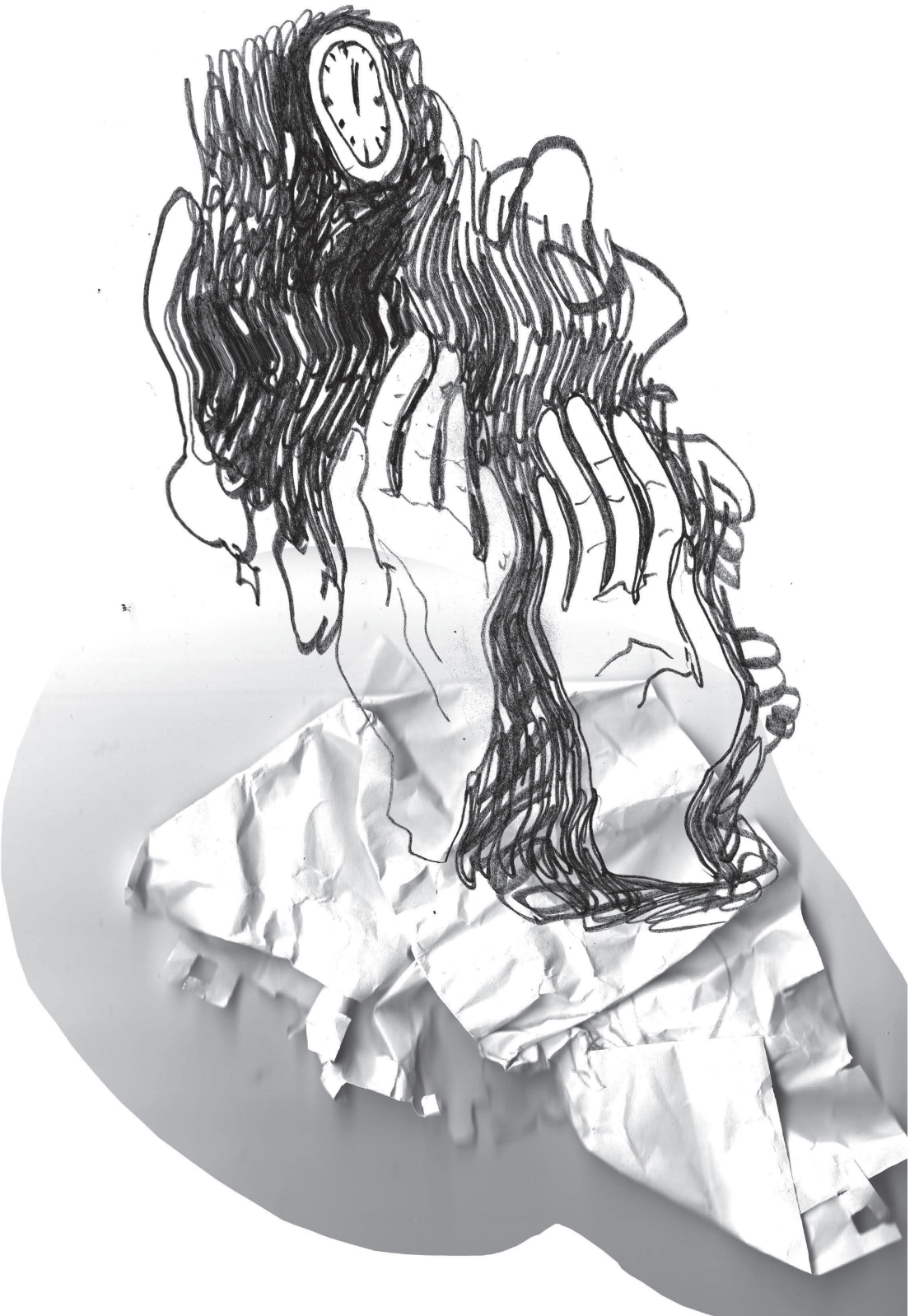

Miks me pimedaks jäime, Ma ei tea, võib-olla millalgi selgub põhjus, Tahad, ma ütlen, mida mina arvan, Ütle, Ma arvan, et me ei jäänudki pimedaks, me oleme pimedad, Pimedad, kes näevad, Pimedad, kes nähes ei näe.[1]

1 José Saramago „Pimedus“ — Tallinn: Eesti Raamat, 2007, lk 259. Tõlkinud Mare Vega Salamanca.

⠠⠊⠝⠞⠑⠗⠝⠁⠇ ⠠⠊⠝⠉⠊⠙⠑⠝⠞

⠠⠊⠝⠉⠊⠙⠑⠝⠞⠁⠇ ⠠⠊⠝⠞⠑⠗⠝⠁⠇⠲

Ma ei ole 47 aastat iseennast näinud.

Ma ei ole näinud oma naist. Ma ei ole näinud seda linna, kus ma praegu elan. Ma ei ole näinud neid tänavaid ega seda parki, kus me jalutame. Ma ei ole näinud pilvelõhkujaid, elektriautosid, oranže Elroni ronge. Ma ei ole näinud uusi näitlejaid, poliitikuid, noori ettevõtjaid. Ma ei ole kunagi näinud seda kodu, kus ma praegu elan. Ma ei ole kunagi näinud sind.

Ei, valetasin, ma ei ole 48 aastat iseennast näinud.

Aga, Aavo, kas sa mäletad, mis oli viimane asi, mida sa nägid?

Ma mäletan, et ma vaatasin kella, pingil, professori vastuvõtul.

Midagi oli valesti, mingi vari, hall loor oli paar päeva enne seda vasaku silma ette kerkinud. Ma teadsin, et midagi on juhtunud, ma olin kas jälle kukkunud (nii kaotasin parema silma) või tõstnud liiga suuri raskusi.

Kui ma esmaspäeva hommikul rongiga linna jõudsin, olid kõik vagunite külgedel olevad triibud hägused, sirged jutid tundusid kõveratena, kaardus joontena. Ma pidin minema vaksalist silmakliinikusse – sellega sain ma siis veel hakkama.

Professori vastuvõtul oli alati palju inimesi, eriti esmaspäeviti, ja ma pidin ootama, ma ootasin kindlasti vähemalt kolm tundi, kui mitte rohkem, aeg möödus venivalt, sina ütleksid, et somnambuulselt.

Ja siis ühel hetkel ma vaatasin kella ning nägin, et kella asemel on seinal valge laik.

...

Pärast, kui mind juba haiglasse sisse võeti, tuli lumi maha.

Ma ei näinud siis enam peaaegu midagi, aga ma mäletan, et ühel hetkel vaatasin ma välja ja nägin akna taga heledat maastikku, peaaegu eristamatuid kontuure oranžika varjundiga. Ma arvan, et see oli kõige viimane asi, mida ma nägin.

Ja pärast seda jäin ma pimedaks.

Oliver, millal sina pimedaks jäid?

Iseenesest ma ei ole ju pime – ma näen pilvi ja päikest, uusarendusi ja lennukeid, mööduvaid koeri ja trepi viimast astet, kaduvat metsa ning oranže Elroni ronge.

Aga ma taban su küsimuse tuuma.

See ei juhtunud kindlasti ühe hetkega. Ma arvan, et minu pimedus hiilis minusse vargsi, ta ei teinud häält ega näidanud ennast. Ta on aastatega kasvanud, see hall loor on mind endasse mässinud, ma tunnen seda.

Ja tegelikult ma ei tea, kui suur see minu pimedus on. Ma ei tea, kas see ulatub kaugemale minu poole sirutatud peopesast, kaugemale papptopsist, kaugemale pomisevast möödujast või bussipaviljonis magajast, kaugemale annetuskastist või -kampaaniast, kaugemale sõbrast, kes vajab abi, või lähedasest, keda pole ammu näinud.

See pimedus, millest ma räägin, on hästi salakaval. Ta näitab ennast alati tagantjärele, alati siis, kui on juba liiga hilja. Ma näen oma pimedust ainult enda mälestustes. Seal ilmutab ta mulle ennast selgelt, igati tajutaval kujul: hommikune hetk tänaval; kuuldud vestluskatke riietusruumis; poole silmaga märgatud juhtum bussis. Ma vaatan tagasi ja näen, kuidas minu pimedus sulgeb mind endasse, kuidas ta ühes või teises hetkes oma halli loori minu silme ette kergitab. Mul on alati tagantjärele väga häbi.

Kas ka sul on häbi olla pime, Aavo? Palun ära vasta.

Aga, Oliver, kas sa mäletad, millal oli viimane kord, kui sa häbi tundsid?

Mõne aja eest kirjutas üks noor helilooja ajalehes, kuidas teda trammipeatuses mõnitati. Sõnadega, mis tegid ja teevad haiget, lausete ja küsimustega, mille võiks keelest kärpida.

Ta kirjeldas inimesi, kes koos temaga trammipeatuses seisid. Ja küsis, kes on need inimesed, kes teise abitust nähes pigem vaikivad, kes tõmbavad enda peale selle halli loori, torkavad ennast ise pimedaks, et jumala eest mittenäha.

Ja kust läheb piir? Kas need, kes täna on pimedad solvava sõna ees, ei märka homme maaslamavat ligimest? Kui kaugele ulatub see nähtamatu pimedus, mida me endas kanname?

Mina ei olnud tookord seal trammipeatuses.

Aga kui ma sellest lugesin, oli mul tunne, nagu ma oleksin seal olnud. Koos oma pimedusega, mis pole üldsegi must, ei-ei, see minu pimedus on hoopis minu saavutuste värvi, minu unistuste ja ambitsioonide värvi, minu hirmude ja kahtluste värvi, minu oskamatuse ja minu nooruse värvi.

...

Ma mäletan, et ma lubasin endale ühel hetkel, et kannan alati rahakotis 5-eurost, juhuks, kui keegi peaks tulema küsima.

Aavo, see raha on ikka veel seal. Tähendab, ma olen ikka veel pime.

Vot… siin me nüüd siis oleme, kaks pimedat trükimustas.

Aavo, viimane küsimus – mis asi on headus?

Jumalasõna ütleb, et armasta oma ligimest nagu iseennast. Ometi on igat inimest pealtnäha raske armastada, me ei kipu seda alati tegema.

Headus ongi hoolivus teise inimese vastu. Tähelepanelikkus, et sa märkad teist enda kõrval, isegi kui üks on natuke viletsam või teistmoodi. Nagu öeldakse – see, mis sul omal kõlbab võtta, sealt ole valmis ka teisega jagama.

Minu jaoks on see otsus.

Seega – otsustavust meile kõigile!

Aitäh sulle, Aavo!
Aitäh sulle, Oliver

Mul on alati silme ees pilt oma esimesest lennuööst Argentiinas; oli pime öö, ainult harvad tuled lagendikul särasid nagu tähed.

Igaüks neist kõneles selles pimeduse ookeanis inimese teadvuse imest. Ühes majas loeti, mõeldi, puistati südant. Teises... võib-olla püüti tungida universumi saladustesse, nähti vaeva, tehes arvutusi Andromeda udukogu kohta. Kolmandas armastati. Üksikud harvad tuled helkisid lagendikul ja igaüks neist nõudis endale toitu. Isegi kõige tagasihoidlikumad – poeedi, õpetaja, puusepa tuled. Aga kui palju oli nende elavate tähtede seas suletud aknaid, kui palju kustunud tähti, kui palju magavaid inimesi...

Hea oleks nendega kohtuda. Peaks proovima ühendust saada mõnega neist tuledest, mis põlevad lagendikul üksteisest kaugel.[2]

2 Antoine de Saint-Exupéry „Inimeste maa“ — Loomingu Raamatukogu, nr 23, 1958, lk 4. Tõlkinud Maria Hange.

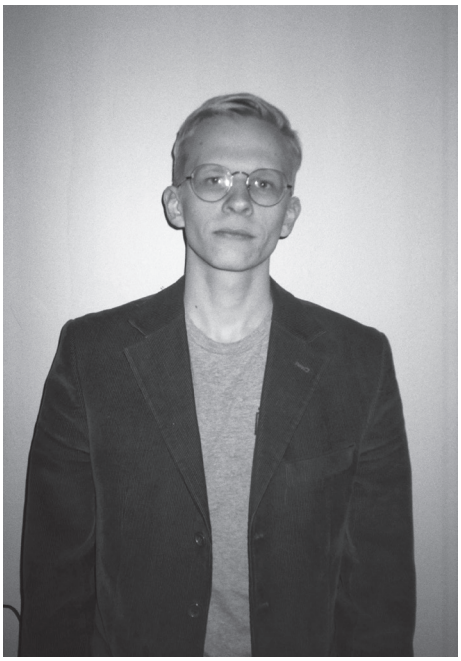

Oliver Issak (27)

Millises organisatsioonis sa tegutsesid, millised olid su ülesanded?
Mina leidsin endale koha Vabatahtlike Seltsiliste ridades. Tegelikult olin ma nendega liitunud juba üksjagu varem ning kui selle projekti idee minu postkasti jõudis, ei pidanud ma kaua mõtlema.

Vabatahtlike Seltsiliste mõte on üsna selge — anda ühele inimesele oma aega, tähelepanu ja sõprust. Mina olen oma Vabatahtliku Seltsilise teel kohtunud kahe suurepärase inimesega. Mida me teeme? Me jalutame, käime kohvikus, räägime elust-olust, minevikust ja tulevikust. Ma ausalt öeldes ei võtagi seda enam kui vabatahtlikku tööd või kohustust — need kaks inimest on minu jaoks sõbrad, seltsilised.

Milliseid muutusi sa iseenda juures vabatahtlikutööd tehes märkasid?
Ma otsustasin, et kui ma Vabatahtlike Seltsilistega liitun ning peaksin leidma inimese, kellega ma sõprussuhet üles ehitan, siis ma ei tohi ära kaduda. Et see tähendab tegelikult enda sidumist… terveks eluks.

Muidugi see tundus hirmutav — ma pole ühegi varasema sõprussuhte puhul nii selgelt otsustanud, et see inimene jääb minu ellu igavesti ja ma ei tohi teda alt vedada. Ent seejuures on selliste otsuste läbimõtlemine ning nende valikutega elamine minus ühiskondlikku, kogukondlikku ja isiklikku kohuse- või vastutustunnet suurel määral kasvatanud.

Kas headust on võimalik kirjutada?
Võibolla võiks selle küsimuse sõnastada hoopis nii — kas tekstiga on võimalik teha pai, kas üks tekst võib lohutada, kallistada, kas teksti sisse saab peitu pugeda?

Saab ju küll!

Kirjutades headust kajab see lugejas vastu.

☝ PS! Aita Braille' kirjal ellu ärgata. Mine tagasi leheküljele 8 ning torka nõela, naela, noa või ninaga mustade täppide sisse teiselt poolt lehte auk.

HEA ANDREAS KÜBAR! PÄÄSTETÖÖ BÜROOL ON HEA MEEL TEATADA, ET ALATES 13.11.2023 OLED AMETLIKULT PÕHJA PÄÄSTEKESKUSE VABATAHTLIKE PÄÄSTJATE NIMEKIRJA KINNITATUD.

Andreas Kübar

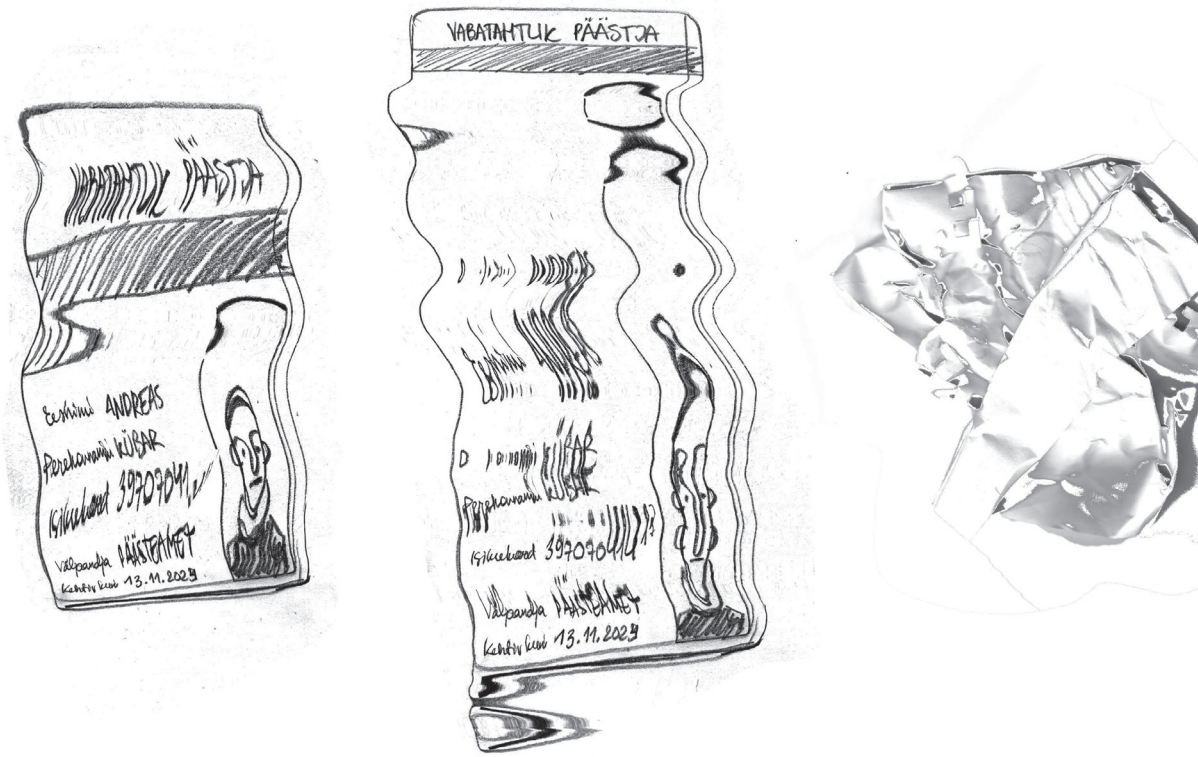

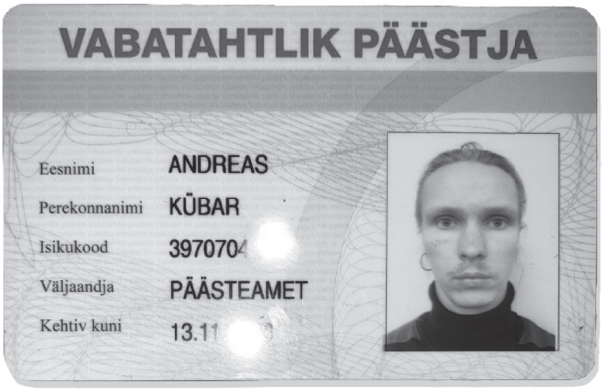

Kui stopper panna käima hetkest, mil registreerin heliseva äratuskella, ja lüüa kinni siis, kui esimene, kas vasak või siiski parem jalg puudutab maad, kulub mul tõusmisele kakskümmend kolm minutit. Selle ajaga jõuab kahekordsest puitmajast pool maha põleda.

Teen kohvi ja pesen hambad, kükitan külmkapi ees, kastan mõnd taime, enamasti täiesti valimatult või milline iganes tee peale ette juhtub, ning haigutan, kerin kardinad kokku, teen voodi ära, käin pissil, seisan riidekapi ees, sügan kõrva, meenutan oma eilseid riideid, et täna vähemalt midagi(gi!) uut kanda – pool Kalamaja on maha põlenud ja kohvioad otsas.

Nii tüütu! Eriti hommikul. Eriti tüütu! Kohvimasinaga on küll mugav, aga tal on pidevad vajadused: vesi otsas, oad otsas, mahuti täis, puhastus tegemata, punane S põleb. Miks punane S põleb? Kas seda peaks kuidagi kustutiga...?

Ei. Las olla. Pole kiiret. Mõtlen välja. Tõstan mahutit sisse-välja. Hommikud vajavad optimismi ja hapnikku (nagu tuli) ning isegi kui pool Kalamaja on leekides, on teine pool veel alles. Süütan veinipudelisse torgatud küünla ja lähen vannituppa pooleks tunniks duši alla.

Kuum vaha niriseb mööda veinipudelit vaiba poole. Kuum vesi niriseb mööda juukseid kanalisatsiooni. Küünlarasv tossab ja hägused mustad sambad kanduvad toas ringi. Mustad sambad nagu pahaendelised luulud. Naabrinaised on akendel ja näevad luulusid. Mõtlevad, kuhu helistada. Mis see kolmekohaline number oligi? Jumal hauda! Mõtlevad, kas keegi juba helistas *kuhugi*, ja seejärel küsivad valjuhäälselt, aga ikka vaid iseendalt, kas keegi juba helistas *kuhugi*? Miks keegi ei helista *kuhugi*? Ja nii siis jääbki...

Tädi kinkis jõuludeks kaks pudelit šampooni. Ta pole küll eriline seebiekspert, aga heade kingituste tegemiseks ei peagi tundma maailma A-st Ü-ni, piisab ainult kingituse saajast, antud juhul minust, A-st, kes kahtlemata vajab iga nädal šampooni. Millal ma

viimati suitsuandurit kontrollisin(?) – pekki, palsam otsas! Äkki pigistab veel midagi välja? Raputan pudelit, loksutan, lasen vett sisse ja ühtäkki tuli! Tuli!

„Kuuskümmend sekundit on maa ja ilm! Selle ajaga jõuab ringutada, kohvi teha, riide panna ja välja sõita," ütleb Maidu ja hammustab õuna. Maidu seisab kraanikausi veerel ja seletab muiates, muigab seletades, proovib uut poissi pisut hirmutada, rääkida karmilt, nagu asi on, aga samas võtta vabalt, olla chill, näidata, et asi pole üldse nii keeruline, tõtt-öelda täiesti sulaselge, imelihtne! kui pisut vaeva näha; aga lihtsusest hoolimata eluohtlik, vastutusrikas, valjuhäälne. Maidu küsib, kas ma kardan verd, ja kohendab prille. Tal on väga sõbralik, pisut härras ja pehme nägu, umbes nagu Kingpoolel, seljas PÄÄSTE logoga dressid ja auklikud (samamoodi auklikud) villasokid. Kingpool vaatab mulle otsa ja küsib, kas ma kardan verd. Vastan, et üldiselt mitte. Olen ebalev. Võiks ju öelda, et üldse mitte, aga ei. Ma ei minesta, kui verd näen. Tean küll inimesi, kes minestavad silmapilkselt, aga mul pole verega probleeme.

Üldiselt.

Pekki!

Liigne enesekindlus tundub juhm.

Kingpool räägib, et pean kõigeks valmis olema. Ja kui ütleb kõigeks, mõtlen kohe, kas kõigeks või siiski mitte kõigeks? Kas kõigeks saab üldse valmis olla? Ja Kingpool alustab loeteluga: murdunud puud, loomad teel, ving majas, lõkked, metsapõlengud, plahvatused, lapsed jääl. Hammustab õuna ja osutab hambaid saand õunaga minu poole: autoavariid on kõige rõlgemad. Ülakehad läbi esiklaasi. Põletusarmid. Lahtised luumurrud. Paanika. Palju verd. Jäsemed kuskil vahel kinni. Jäsemed eri kohtades laiali. Aga eih, põh, noh, sehh, ahh – sellega harjub ära. Umbes nagu kellakeeramisega harjub ära või busside asenduspeatusega harjub ära. Pole liiga keeruline. Lähed lihtsalt (vaikus, Kingpool mälub ja mõtleb) teise kohta.

Seal teises kohas on pikk lumine tee. Natukene jäätunud. Servadest ettevaatlikult läbitav. Iga kahesaja meetri järel pink ja prügikast. Hajusa valgustusega kergliiklusrada. Komandosse minek on minu jaoks sama – lähen enda peas ja päriselt mööda lumist Tallinna maanteed teise kohta. Eemale, lausa kategooriliselt eemale, sõnumitest oma messengeris – turunduschat, ideechat, peochat, saunachat, teemechat, teemeveelchat. Eemale inboxist ja drivest, eemale palveist „ütle mis mõtled", „anna teada kuidas sobib". Eemale linnast, kus, isegi kui ma ei soovi osaleda, käib pidev võitlus, kes keda tunneb, kes kus käis, kes mida teenis ja kirjutas ja ütles, ja

võitlusel on võitjad ja kaotajad. Tõsi, ka pealtvaatajad, aga pealtvaatajal on enamasti huvi olla kellegi poolt, elada kaasa, olla kaasa haaratud kõigest, mida areen pakub. Ka mul on huvi, absoluutselt, kuidas saakski mitte huvituda?

Kõik tantsivad. Kõik elavad kaasa. Kuskil on žürii. Kuskil müüb keegi hotdogi. Ja ma ostan hotdogi, Tallinnas, ja vaatan, kuidas Rapla rongi ootav tütarlaps sööb perroonil hotdogi, lausa kaheraudset, kõik kastmed ja salvakad kaasas. Tema lihtsameelne väikevend sööb hotdogi. Tema ohvrimeelne vanaema sööb hotdogi. Terved põlvkonnad söövad hotdogi ja kuidas see kõik meile kõhtu mahub – ma ei tea. Pikk lumine tee on seega vabadus. Pisut rõõmsamalt öeldes, isegi hüüdes.

Vabadus!

Alexela tankla taga on Päästekeskuse väike maja, kus vähemalt sel õhtul on täiesti teised teemad. Aga sellest mulle piisabki. Lihtsalt korraks eemale, mitte kauaks. Nagu autoga Lätti, mitte laevaga Antarktikasse. Rongiga Sakku! Nii lihtne see ongi. Komandos panen kõigepealt roobad valmis. Lähen garaaži. Võtan riiulilt sinise jope, mille varrukaid, taskuid ja turja katavad helkurribad, passele on trükitud VABATAHTLIK PÄÄSTE, käistel on kootud randmepikendused, mis kinnituvad kui silmus ümber põidla. Jope puusal on karabiinkonks, mille küljes ripuvad tulekindlad kindad. Taskus on puuvillane tumesinine balaklaava, või suusamüts, või pätimüts, nii-öelda. Jope läheb koos kõigega autosse, kiireks selgaviskamiseks otse seljatoele, ja jope peal on kood – J-6, mis läks tabelisse kirja. Mõtlesin, et on alles süsteem, kuniks Lauri ütles uhkelt, et J tähendab jope, ja lõi märkmiku kinni.

Garaaži seina ääres on maast laeni kõrguv riiul, mille esimese kahe kolmandiku peal on pidulikult öeldes garderoob ja viimasel kolmandikul riideladu. Koht, kust ka endale riided sain! Garderoobi alumises osas on kummikute ja traksipükste pambud, sest ühed parajad pambud need on. Pamp võrdub: püksid, mis keritud ümber kummikusäärte nii, et kummikute ülemine serv välja paistab. Niiviisi saab väljakutsel otse jalavarjudesse astuda ja püksid hooga üles tõmmata. Kummikute või saabaste sees on suured villasokid ja need jalanõud on mõeldud kõigeks muuks kui niisama tolgendamiseks. Või just, kui tuletõrjesaabastega inimmoodi kõndida, võibki seda sammustiili tolgendamiseks kutsuda. Pamp läheb samuti autosse. Kiiver kah. Autouks kinni. Päris raske teine. Hoiatati! Ja-jah.

Roobadega reeglina garaažist välja ei tulda ja puhkeruumis ei istuta. Need on ikkagi tööriided. Puhkeruumis on puhkeriided või alusriided, dressid, pulloverid, kilekad, soe pesu – kõik see soojahoidev ja mugav, mis käib roobade alla. Omamoodi on ka need tööriided, sest enamiku ajast on päästja töö olla valmis, ehk puhkeruumis *olemist* ei saa võtta kui vaba aega, vaid kui tööaega, mis jääb kahe väljakutse vahele.

Raudteejaamast jalutan viisteist minutit ning teel möödun algkoolist, spordikeskusest, jalgpallistaadionist. Saku on mulle tuttav. Mitte nii tuttav, et olla giid, aga piisavalt, et mitte ära eksida. Sakust ma ei tunne (ei tundnud!) küll kedagi ja sestap ei tunne (ei tundnud!) keegi ka mind. Rongilt väljuvad inimesed ilmselt eeldavad, et jalutan koju või külla või peole (kuhu ta niimoodi läheb, käed taskus?), ehk trumbid on alati minu käes. Ma ei tea, kas kurja geeniuse naer on siinkohal paslik ja kas vabatahtliku heategija moraal lubab tal end teistest paremini tunda? Tal? Kellel? Mul? Lubab küll! No kurat. Tehke trahvi siis, kui peate! Keelake päästes käimine! Ja ma ei mõelnud seda päris tõsiselt... ma luban, et ei tunne end enam nii hästi. Ja egas ma tundnudki end paremini lastest ja vanainimestest. Ikka endasugustest, teistest Andrestest, samas kaalus ja haridusastmes.

Andres üks, ütleme Andres Praegune, meeldib mulle rohkem kui Andres kaks ehk Andres Endine. Ja see on ju hea asi? Kõike, mida teen (EI tee vaid iseendale!!), teen ju tegelikult ikka iseendale, iseendaga (mina – teen, teised – ei tee). Või vähemalt esitan küsimuse, et mida vabatahtlikus päästes käimine annab, mulle, isiklikult, saladuskatte all. Ja vastan: mulle annab see kohustuse olla iga päev natukene parem versioon iseendast, mis senimaani on väljendunud selles, et teen asjad kohe ära. Kui Andres Endine pesi nõusid hiljem, siis Andres Praegune peseb kohe. Kui Andres Endine ei viitsinud minna keldrisse või klaastaara prügikastini, siis, etteheitvalt endisele Andresele, Andres Praegune viitsib. Ta vaatab oma vabatahtliku päästja ametitunnistust ja läheb uhkel, täiesti tavalisel sammul. Trammis ei istu esimese asjana pingile, vaid seisab, on valmis turisti aitama või lapsevankrit peale tõstma. Vabatahtliku päästja kaart kohustab teda 24/7 olema päästja, ja päästku või iseennast, ka see on vajalik. Andres Praegune on valmis palju rohkem andma, ilma midagi vastu saamata, ja mitte et ta seda iga päev teeks, aga ta on valmis. Täpselt nagu komandos, kahe väljakutse vahel. Istub puhkeruumis ja on valmis reageerima.

Sellist asja nagu viimane väljakutse pole olemas, seni kuni on olemas inimesed või puud või loomad või tuul või jaanipäev või grill! aga ennekõike inimesed, kes mitte kunagi ei taha, aga ikkagi suudavad õnnetusi põhjustada. Nii loll ja juhuslik me olu ongi. Arvan küll, nagu kõik teised arvavad, et minuga ei juhtu õnnetusi, aga võta näpust. Inimesed on totralt kohmakad ja hajameelsed ja unised ja paljud ei saa üldse aru, mis on ohtlik või ohutu, ei tunne piire, ei tee vahet paremal-vasakul, kõnnivad kõrvaklapid peas ja unistavad, talvel suvest, suvel talvest, paljudel on taevaga omad diilid ja mõned, kah imet, ongi õnnesärgis sündinud. Mõned suisa riskivad, mõtlevad, et varem pole juhtunud. Teavad küll, mis õige, aga *õige* on liiga tavaline. Mõtlevad, et ohutu lõke ei käi imagoga kokku ja pärast kolmandat õlut ei viitsi enam õue suitsule minna. Panevad siibri kinni ja siis juhtuvad õnnetused. Läheb kõne päästekeskusesse. Päästekeskus piiksutab meile. Meie jookseme autosse. SAKU 3.1 sõidab välja. Vilkurid. Vilkurid. Vilkurid. Kuskil ootab meid proua Vaike, kes on väikese sissetulekuga ahjuomanik. Niimoodi võib Vaiket defineerida. Tal on kuuris sada sülda leppa, aga Vaike süli on väike. Ja ahi on väike. Ja korter. Vaike elab Sakus ning viimased kolmkümmend aastat on tema ahjukütteperiood alanud septembri lõpus. Kütmine lõpeb aprillis. Siis peseb Vaike aknaid ja tuulutab rõsket majapidamist. Siibrid jäävad suveks lahti. Kõvema tuulega kuuleb, kuidas korsten viliseb. Saku 3.1 on kohal. Vahetusevanem läheb autost välja ning annab teada, et enne välja ei tule, kui tema ütleb.

Mis oleks Vaike elu ilma ahjuta? Ilmselt külm ja kõle. Ahi on talle kui sõbra eest. Vaike käib ahjule pihtimas. Puud põlevad tuhaks. Vaike paneb siibri kinni. Koldesse sosistatud mõtted hõõguvad hommikuni ja ununevad siis lõplikult. Tema saladused ei jõua Vaike lastelasteni. Tema armastuskirjad põlevad ereda leegiga ja kustuvad siis, kui Vaike leiab lepitust. Kõik on korras. Valehäire. Ohtu pole. Saku 3.1 lahkub.

Vaike toob hommikul jälle puid. Kütab ahju. Loeb Delfit ja Facebooki, kus keegi jagab videot pealkirjaga „Christmas Tree Fire Turns Devastating and Deadly Within Seconds“. See keegi kommenteerib: „Kümne sekundiga kõik!“ Vaike ei tea, mida öelda, ja paneb videole lihtsalt ühe kurva põidla.

Esimene hommik komandos. Kell 6.50. Magamistoas on kolm kušettvoodit. Ühel Ivo, teisel Andris, kolmandal mina. Kõrvaltoas on veel Vello, üksinda. Tema suikus esimesena ja tõusis, läks päevatööle enne teisi. Ivo lahkus voodist kriuksu ja tekisahinaga. Andris vahetult pärast teda, lendas voodist nagu kuul kahurist. Mina pilgutasin kokkuõmmeldud silmi ega mäletanud, kuidas und sain.

Väga ei saanudki. Uus koht, uus olukord, keha ja vaim olid terve öö pinges, et mitte öelda valmis – kurat seda teab. Varustus on valmis. Auto on valmis. Olen kindel, et Ivo, Andris ja Vello olid valmis, aga mina... Enne und käisin peas läbi startimise järjekorra: villasokid on voodi kõrval, soe pesu ja pullover saunaruumis. Nende selga ja jalga saamiseks läheb kakskümmend sekundit. Saapad ja püksid on auto kõrval, jope on autos, torusall autos, kiiver autos, kindad jope küljes, muu riietumine toimub sõidu ajal. Liikumise pealt. Nagu üldse paljud asjad siin majas. Usun, et jõuan voodist autosse kolmekümne sekundiga. Oehhh, mõnus. Ivo, meie vahetusevanema kõrval oli komando number üks, ehk peaauto raadiosaatja. Sinna vahepeal räägiti midagi. Muuga VPK (Vabatahtlik päästekomando) kutsuti eramaja ATS-häiret (Automaatne tuletõrjesüsteem) kontrollima. Põhja päästekeskuse üldine infovoog. Kell oli taju järgi umbes pool neli öösel. Pöörasin teise külje.

Esialgu arvasin, et tuletõrjujad on terve öö üleval, ja vahest on see üks müütidest, mida usuvad paljud? Vähemasti minu lähedased usuvad ja alati, kui valvest tulen, kohtan viltuseid, kaastundlikke ilmeid ja vastan küsivatele pilkudele tüdinult, et ma pole väsinud ja et magasin pea üheksa tundi. Võiksin veel maalida, et kõik magasid sügavalt nagu siilid talveunes, silmaklapid peas ja pidžaamad seljas, aga see tekitaks inimestes teistlaadi kahtluseid. Ühiskonna turvatunde nimel peab müüt mitte-magavast tuletõrjujast edasi elama, sest reaalsus on võõrastav. Reaalsus naljaviskavast tuletõrjujast, kes käib saunas, vaatab puhkeruumis filmi, sööb jäätist (Saku komandos kohustuslik!) ja hiljem magab nii, et padi ilane. Kas me sellist päästet... jah. Komandos on kindel kord, vaatamata sellele, et väljakutsete vahel mängitakse kaarte ja vaadatakse Bridget Jonesi päevikut. Vot, Bridget Jonesi elus polnud korda ja võiks lausa öelda, et tal põles. Meil ei põle midagi ning nagu vanad kutselised räägivad, siis puhkeruumis *peab* saama nalja ja *peab* lõõpima, muidu pole võimalik sellist tööd teha. Mina pole õõvastavaid vaatepilte oma silmaga näinud, aga neid kujutledes pean tõdema, et nõrganärvilistele päästjatöö ei sobi, ja nõustuma, et huumor on siin hädavajalik. Komandorahvale meeldib toonitada, et vabatahtlikul päästjal peab mingi kiiks olema, kas adrenaliinisõltuvus, rahutus või muu maniakaalsus, mis vabal õhtupoolikul pritsikuuri ajab. Teiste kiikse näevad kõik, aga enda omast pole keegi aru saanud.

Arusaamine? – see maailma kõige subjektiivsem küsimus, ja isegi kui olen päästetööga algust teinud, vähemalt ühe silmaga selle ameti ukse vahelt sisse piilunud, ei julge küll väita, et ma millestki aru olen saanud. Millestki olulisest. Sellest kõige olulisemast. Tundub, et tuletõrjes on äärmiselt oluline reaalne kogemus, ja kuna

mul (see, just!) lahingukogemus veel puudub, võtan end kui surfarit, kes võib küll ookeani kirjeldada, seda isegi nautida, aga on siiski vaid pinnapealseid laineid katsunud. Aga mul on huvi! Tahan teada, mis on põhjas ja kus on varandus. Mitte et ma väljakutsele kibeleks, ptüi-ptüi-ptüi, ennemini kutset saatvasse meeleollu, argipäevasesse unustusse ja vabatahtliku, justnimelt vabatahtliku pritsimehe lunastusse.

Motivatsioonikiri kirjutatud. Nüüd on aeg ka kappidesse vaadata!

Tuletõrjeautol on seitse kappi, mille uksed käivad lükates üles ning jõuga kinni. Ei, mitte niimoodi...

JÕUGA! Käsi lahti ei lase! Jõuga lõpuni!

Esimene kapp, juhi uksest loetuna, kannab pealkirja „lammutus ja avariid", seal on kuvalda, suur ja väike pritsukirves, mootorsaag, pootshaak, *hooligan*-kang, ketaslõikur, labidas, lõiketangid, hüdrauliliste tööriistade aluskate, harjad, tõkiskingad, lehepuhur, hüdropump, tungraud, leviti, langetuslabidas, klaasilõikur, sirge kang, kõver kang, kanderaam – rohkem peast ei tea, aga tean, et seal on veel midagi. Oluline polegi kõiki tööriistu peast nimetada, vaid teada, kus need asuvad. Kapid asetuvad auto külgedel, 3 + 3 + 1. Kolm mõlemal küljel ja üks taga. Siis veel katus ning esi- ja tagakabiin. Pärast ülevaatust on mul asukohad hästi teada, aga nädal hiljem hakkavad kapid segunema üheks suureks riiuliks, mis mul silme ees ja keele peal ja kõikjal mujal, aga mitte õiges kohas on. CAFS on neljandas kapis. Seda peab teadma. Esmaabikohver on taga kabiinis. Liiklusreguleerija sau ja valgused on ees. Binokkel ees pardatšokis. Päästerõngas neljandas. Voolikud ja joatorud kolmandas. Imuvoolikud kuuendas. Loomapüüdmis-silmus taga. Joogivesi taga. Termokaamerad taga. Vilkurid katusel – jah, ülevaatusel peab kontrollima ka vilkureid! Akutrelli kohver neljandas. Bensiin viiendas. Lafett viiendas. Hüdrandi võti kuuendas. Voolikusillad katusel. Ujuvpump neljandas. Jagaja kuuendas. Vahupaak seitsmendas. Kululuud katusel. Arvasin, et toon mõned olulised tööriistad välja, aga lugema hakates tundub kõik äärmiselt oluline. Kõige ebaolulisem asi tuletõrjeautos? Ilmselt midagi, mida on kaks ja mida kasutatakse harva. Või siiski – väike redel? Plastikämber? Teised päästjad, ja üldse kõik, võivad vastu vaielda. Ja ma tean ja ma tean ja ma tean, et järgmisel väljakutsel on mul vaja just väikest redelit ja plastikämbrit. Teie võit.

Tuletõrjujad on nagu head uudised ning nendega ei seostu mitte midagi negatiivset. Nad on lindpriid, sangarid, musta-töö-tegijad, kes kui korstnapühkijad toovad head õnne või kui olümpiavõitjad pakuvad rahvale uhkuse-tuhinat. Tuletõrjuja on tõesti kombinatsioon korstnapühkijast ja olümpiavõitjast, ning teda saadavad rõõmuhõisked ka juhul, kui rahvast tegelikult trekisõit, korvpall või tuleohutus ei huvita. Kuvandilt pole tuletõrjujad nagu teised vormikandjad, näiteks ametivennad politseis või kiirabis, ning pisut jabur, et ühtedest on rahvasuus saanud elupäästjad, teistest aga fucking mendid, mis sest, et mõlemad mundrikandjad on väljas sama eesmärgi nimel, tagada (ööpäevaringne!) turvalisus.

Võib-olla sellepärast, et kui tuletõrjuja on *tule tõrjuja*, siis politsei kohta oleks täpne öelda *korra valvur*, ning inimestel on *korraga* segased suhted. Meile vist meeldib kord, kuigi tegelikult ei meeldi, või kui meeldib, siis ei meeldi, et keegi seda valvab.

Aga võib-olla sellepärast, et tuletõrje on juurtelt vabatahtlik organisatsioon. Eesti esimesed komandod olid Tallinna ja Tartu vabatahtlikud komandod ja tänaseni on vabatahtlikke päästjaid rohkem kui kutselisi – kutselisi 71, vabatahtlikke 119 komandot, ning see pole vaid Eesti eripära – mujal on riiklike ja vabatahtlike pritsimeeste (tasa)kaal veelgi rohkem vabatahtlike õlgadele langenud. Rootsis on ka näiteks eraettevõtted, kes pakuvad tuletõrjeteenust, ja iga omavalitsus vastutab siseturvalisuse eest ise. Baltimaades on pääste siiski ühtses riigisüsteemis ja Päästeamet, Raua tänav 2, selle süsteemi süda.

Omavalitsused saavad aga hüvedega päästjaid premeerida. Näiteks Savisaare-aegne Tallinna linnavalitsus maksis päästjatele igasuguseid napakaid boonuseid, stiilis Jüriöö boonus, Võnnu lahingu boonus, Edgari sünnipäeva boonus. Kingitud hobuse suhu ei vaadata ja kui palk on tänamatult väike, saagu siis vähemalt võiduka Võnnu lahingu eest midagi. Üldsegi, kõik eestlased võiksid Võnnu lahingu boonust saada!

Inimesed on tuletõrjujate töö üle tõesti UHKED, ning olles seda juba rohkem kui paarilt inimeselt kuulnud, tekitab see minus, aidake nüüd, mingisuguse hea inimese tunde?? Olulise tunde?? Justkui minus oleks üks heailmeline saladus, mida möödakäijad ei näe ega tea, et mul tegelikult on hea süda ja millegipärast ma peidan oma head südant, ja arvan, et inimesed *a priori* mõtlevad, et ma olen tavaline ülbe nolk. *Homo arrogans ordinarius*, või midagi sellesarnast.

Vahel üritan trammis naeratada, et seeläbi enda vabatahtlikku heatahtlikkust näidata. Eks heatahtlikkus ongi vabatahtlik. Ja tegelikult mulle meeldib, et inimesed pole oma kuju ja riiete järgi loetavad,

see lisab varjatud teadmistele vaimustavust. Näiteks, nägin bussis ühte halli hiirt, kelles tundsin ära oma kunagise geograafiaõpetaja. 11 aastat tagasi etendas ta kolmekümne tavalise ülbe nolgi ees entusiastliku etüüdi üldisest õhuringlusest ja Coriolisi efektist. Vaatasin UHKELT õpetajat ja mõtlesin, et mitte keegi siin bussis ei aima, kui palju see naine geograafiast teab, või veel, milline elav hing tal on! Samuti ei tea keegi, et tema, või tema, või tema on vabatahtlik päästja. Üldiselt võiks ükspuha kellele käe pihku suruda ja teda tehtud töö eest tänada – kõik teevad midagi tänuväärset ja päris kindlasti ei tehtaks Eestis sama kõnekat kunsti või teadust ilma toimiva elektri- ja reoveesüsteemita. Reoveetöölistel pole aga paraadi, pole riiklikku aupäeva ega sponsorsoodustusi – neil pole mitte sittagi, või noh.

Aga too hea inimese tunne kaob ajaga õhku. Muutub argiseks ja hingatavaks. Ja egas ongi täiesti argine olla hea inimene ja rehmata, nii vanaema moodi, mis pagana hea inimene – ise oled hea inimene.

Headus avaldub minu jaoks võrduses, mina võrdub kogukond, kogukond võrdub mina, ja keegi, kes seab enda ja kogukonna vahele võrdusmärgi, hoolitseb kogukonna eest enda vabast tahtest, ongi kõige lihtsama definitsiooni järgi hea inimene.

Headus on kahtlemata ka silmaringi küsimus. Mida rohkem olen avatud maailmale, seda rohkem oskan märgata, anda nõu, panna ennast teiste olukorda ja nii edasi. Ehk headus peaks potentsiaalselt kogu aeg kasvama. Mida rohkem loen ja reisin, seda paremaks inimeseks muutun. Lihtne lollikindel elu ühes valemis ilma ühegi tundmatuta.

Headus on kindlasti ka prioriteetide küsimus, ja ilmselt on paljud suutelised olema head inimesed, kuniks nende prioriteete ei kahjustata. Siis on headus juba usuküsimus. Kas usk inimese headusesse on suurem kui usk enese vajadustesse – see on hetk, mil päriselt valida, kas olla hea inimene või persse see headus, elu on liiga lühike, et teha heategevust. Kõik taandub ikka usku. Usku iseendasse. Usku inimestesse.

Komandos on väga erineva taustaga inimesed: teedeinsener, trükigraafika pedagoog, arhitekt, laomees, vanaisa, teede haldusjuht, vee ja kanalisatsiooni haldusjuht, automehaanik, autojuht, päästedirektor, korstnapühkija, tisler, müügimees (keegi ei tea, mida ta parasjagu müüb, ja arvatakse, et müügimees ise ka ei tea), juhatuse esimees, tõstukijuht, lukksepp, maaler, kaitseliitlane, metsnik, jahimees, ehitusprojektijuht ja moedisainer.

Ega päästesse helistanud inimesed ei mõtle, et vabatahtlikud päästjad pole kutselised päästjad, eriti mõnes õnnetuseolukorras ei

hakka keegi lugema, et riietel on kirjas VABATAHTLIK PÄÄSTE. Ning sellest on kahju: nad ei saa kunagi teada, et nende abipalvele reageerisid maaler, pedagoog, pensionär ja moedisainer. Milline traagiline avastus see oleks!

Erariietes ei paistaks me kindlasti töövõimelised välja, rohkem nagu vahva läbilõige Eestimaa Rahwastest, ning erariietes me polekski töövõimelised. Erariietes ei paista Jüri Ratas ka töövõimeline välja, missest et tema tööriided ei pea olema tulekindlad.

Aga munder teeb imesid! Mundriga Selveris käies on tunne, et kõik vaatavad mind ja kassiirid teretavad kuidagi teistmoodi. Pidulikumalt. Soojemalt. Need, kes ennist oleks mõelnud, et „tobedad püksid“, mõtlevad nüüd, et „ossa, tuletõrjuja, tobedad püksid“. Ma ei tea. Munder võib hulluks ka ajada.

Mis meid komandosse ajab? Nii palju kui on õnnestunud küsida, siis soov aidata, soov panna käed külge, soov jätkata peretraditsiooni, soov kanda (lisa)vastutust. Jah, nad kõik on *head inimesed*, aga seda olid nad ka enne vabatahtlikuks päästjaks hakkamist. Päästetöö käib lihtsalt asja juurde.

Andreas Kübar (26)

Millises organisatsioonis sa tegutsesid, millised olid su ülesanded?

Astusin vabatahtlikuna Saku PP ehk priitahtlike pritsumeeste tuletõrjekomandosse, mis on üks 119 Eesti vabatahtlikust päästekomandost. Organisatsioon on õhinapõhiselt tegutsenud alates 2012. aastast ja tänaseks on see üks professionaalsemaid vabatahtlike komandosid, arvestades oskusvõimekust, tehnikat, ruume ja organiseeritust. Saku komando on väga aktiivne ja kõik, mida seal ette võetakse, on tehtud nii pea kui südamega. Just nimelt südamega tegemine on märkimisväärse tähtsusega.

Vabatahtliku komando ülesanne on printsipiaalselt sama mis kutselise komando oma, ning ennekõike tähendab see reageerida päästesündmusele, aga kui kasutada õiget vastust, siis „ülesanne sõltub sündmusest“. Seni on mu eesmärk olnud asjadest aru saada ja korraga mitte liiga palju meelde jätta. Minna samm-sammult edasi ja iga valvega ühe uue asja juurde õppida.

Milliseid muutusi sa iseenda juures vabatahtlikutööd tehes märkasid?

Kõige suurem ja toredam avastus oli meie projekti viimasel kohtumisel, kus tundsin end kui vabatahtlik päästja, kes on muuseas oma kogemusest kirjutanud, mitte kui kirjutaja, kes on muuseas päästes käima hakanud. Ega ma esialgu ei uskunud, et päästes käimine saabki päriselt minu oma tegevuseks. Mitte et ma ennast kirglikuks päästjaks nimetaksin või et ma igapäevaselt komandost mõtleksin, aga kuidagi juhtus nii, et selles kirjutamisüleskutses läksid kirjutamine ja kutse üksteisest lahku. Lõpuks on lihtsalt tore tõdeda, kuidas üks asi sünnitab teise, ning tänu kirjutamisele avastada end südaöösel tühjal Saku maanteel, kiiver peas, taskulamp käes, uurimas puruks sõidetud kährikut.

Kas headust on võimalik kirjutada?

Jah, mulle tundub, et headuse kirjutamine on üks salajane ühisosa, mis kõiki maailma kirjanikke üksteisega seob, ja headuseküsimus on esitatud nii laigi ennemuistsetes lugudes kui Kenderi nihilistlikes sülitamistes. Headust saab kirjutada lõpmatult erinevatel viisidel ning esimese asjana on võimalik sellest midagi saada ning järgmiseks enda juures midagi muuta. Lugesin hiljuti Pessoa eksistentsiaalseid keerutusi ja sain aru, et mina tahan olla see lihtne ja õnnelik inimloom, kes ei soovi kõigest läbi näha ega elada mingis tõeootuses. Isegi kui kirjanik kirjutab melanhoolsest kõigestei-millestki, saab lugeja tekstist midagi head leida ja lõpuks öelda, et trammi hilinemine ei muuda mind tigedaks, vaid hoopis kannatlikumaks inimeseks.

appi, kuhu sa kadusid?

Helena Aadli

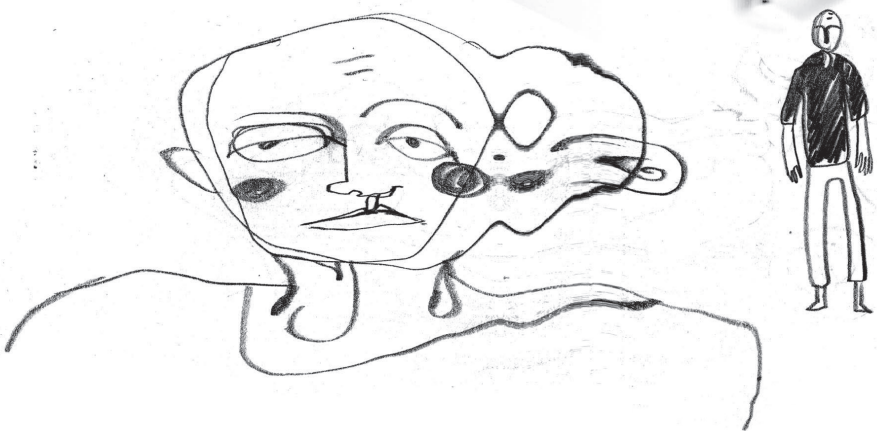

Panen end valmis, enda ja oma vaimu. Istun bussi, tagaistmel on värsked täisealised, jope külm kilejas sisemus palja ihu peale nakkumas ja pale sädelust täis. Saan aru, et sõidame samasse kohta, aga natuke erineva eesmärgiga. Jõuan enne kesköödd kohale. Tutvun südi paarilisega, kellel on täna esimene vahetus, teeme klubis tiiru. Koordinaator näitab kätte esmaabikarbi, seal on muuhulgas naloksoon. *Naloksoon! See on esmaabikoolitusest hästi meeles.* Siiski on raske ette kujutada, et peaksin süstla kellelegi lihasesse lööma. Kuuldavasti on opioidid läinud nüüd nii kangeks, et vahel on vaja mitut antagonistidoosi, et inimene tagasi tuua. Ja vahel ei toimi seegi enam hästi. *Algul olid moonid ja oopium, siis fentanüül, mis sai küll meil siin mingi piirini elimineeritud, aga lihtsalt selleks, et kangem ja sünteetilisem saaks asemele tulla,* lausub paariline mõtlikult. *Süstlad on siin, kui keegi peaks küsima, ja me saime uue kraadiklaasi!* ütleb koordinaator ja võtab taskust välja elektroonilise kraadi, mille isalt kingiks sai ning nüüd hoopis siiasamma esmaabikarpi paneb.

Kaine peo-alguse-ebamugavus, kõnnime paarilisega tunglevast tumeroosa valgusega kaetud trepist alla ja hakkan mõtlema, mis siis, kui minu öövahetuse ajal keegi näiteks pea puruks kukuks. Meenub jälle esmaabikoolitus: mida teha, kui kolju kildudeks on? Kuidas pead siduma peaks? Saan muidugi aru, et päriselt ei suudaks ma tardumusest ilmselt suurt midagi teha. Paariline katkestab mu mõtte oma õhinaga, uurib ootusärevalt varasemate vahetuste kohta.

Hargneme ja põikan suitsuruumi, näen pingil istumas ühte pisut kängus verinoort, pilk põrandale naelutatud. *Esimene,* mõtlen. Kükitan ta juurde ja küsin, *kas sul on kõik hästi?* On mingid kindlad küsimused, mida alati küsin, vahel läheb mõni meelest ka: kuidas olla on, kas vajad abi, mida tarvitasid, kui palju ja kui kanget, millal, kas vett oled joonud? Ta ei tunne oma jalgu, ei jaksa püsti tõusta, tegi pool tundi tagasi *ecstasy*'t ja esimest korda elus. Näen ta silmis eneseteadlikkuse ja häbi segu, ta justkui teab, mis teeb, aga häbi on, et niimoodi üle pani. Tahaksin öelda, et ei pea häbi tundma, kohe üldse mitte, et ta oleks aus ja julge, et vajadusel saab tagaruumi taastuma minna. Aga ma ei oska – ja ega vist alati pole vaja ka –, olen vait ja pakun pulgakommi, ütlen, et olen olemas, kui tarvis, kükitan seal viivuks. Kui poole tunni pärast tagasi lähen, annab ta märku, et juba on parem, ja tõuseb sõbra käevangus tasapisi püsti, et tantsima minna.

Jõuan vaevu ümber pöörata, kui keset higist tunglemist astub mu juurde üks teine, võtab mu käe pihku ning vaatab väljendusrikka näo ja hiiglaslike murelike iiristega mulle otsa. Ta ütleb, et sõber – *tal on peas roosa karvase äärega kauboikaabu* – on läinud uitama, on pahas tujus, et ta on liiga palju *ecstasy*'t teinud, käitub veidralt, võib endale ja teistele ohtlik olla. Hoian seda meeles, kui käin mööda kõige sopisemaid soppe.

Kohati tundub see lausa privaatsuse rikkumisena: kõnnin mööda nurgatagustest, kus näen tolmuste triipudega telefoniekraane ja rullis rahatähti sõrmede vahel, kuulen ninna tõmbamise hääli, norsatust ja *aaaah*-i. Mõnda kohta ma ei vaatagi, kuna toimingud tunduvad liiga isiklikud. Leian roosa kaabu ühest kurust istumas, pea norgus ja pikad mustad juuksed näo ees. *Kassulonkõikhästi*, proovin muusikast üle karjuda – vaikus. Ta tõstab pikaldaselt pea ja vaatab mind kabuhirmul pilguga, arusaamatus kulmudes. Küsin uuesti, *kas sa vett oled joonud?* Küsimise peale, millal, ütleb ta, et kolm tundi tagasi. Võtan kotist pudeli, ta joob selle ühe lonkstiga tühjaks, selgub, et rohkem ta abi ei vaja – *kuidas teada, millal päriselt lahkuda?* – ja jääb must maha küll haleda, kuid vähemalt natukenegi hüdreerituna. Hakkan teda igal peol nägema, täpselt samas seisundis – täiesti lännuna, uduse pilguga ekslevalt ringi tuhisedes.

Seiretiiru tehes leiame paarilisega paarteist minutit hiljem ühe pikali kukkunud 29-aastase, talvejope hõlmad laialt lahti, täiuslikuks klanitud soeng salkudena segi, tasakaaluelund ja kõne on häiritud – tuled põlevad, aga kedagi pole kodus. Ta vajaks taastumist ja tagaruumis, aga kivinäoga turvamees ei luba meid bäkkarisse, sinna saavad artistid ja *staff only*. Selgitame, et ligipääs sai korraldajatega ennist kokku lepitud. Turva ei anna alla ja veame 29-t mööda tantsuplatsi ringi, et talle mõni istekoht leida. Lõpuks turva leebub ja laseb meid peale pikka väntsutust tagaruumi. *Ja kell on alles üks*, mõtlen endamisi. 29 kukub näoli nahkdiivanisse, miskipärast on bäkkarites alati nahkdiivanid. Ta vaatab kõrgendatud kulmukaare ja sodi pilguga ringi, paariline pakub talle vett ja pulgakommi, 29 teeb põlastava turtsatuse. *VETT? Pfssst*. Nad istuvad kõrvuti tumerohelisele diivanile, 29 naaldub paarilise külge kinni, vaatab teda kõllis silmadega, katsub, üritab suudelda. Aeg-ajalt ta tardub ja küsib pehmel keelel, *kus ma olen?* Seletame üksikasjalikult, ta ütleb *aa*. Ja siis küsib viie minuti pärast tühjenenud pilguga uuesti.

Jätan paarilise teda turgutama ja asun ise alale valvesse. Suitsuruumis on ninnahakkav kusehais, näen korraga kahte inimest prügikasti oksendamas. Kui küsin, kuidas neil on, pärib üks rahutu uudishimuga, mida müün, teine teatab eneseteadlikult ja uhkelt, et tal pole abi vaja, ta on ainult alkoholi joonud. Jään kiirendatud inimeste keskel kogu aeg jalgu, ometi leian lõpuks baarileti juures koha, et seista ja hetkeks rahulikult seirata. Keegi kuseb keset tantsuplatsi, samas kõrval rahuldab üks paarike lihahimu. Mind liigutab, kui väherõlge see kõik on, kui loomulik. Ja kulmu tõmbab kipra, kui ebaloomulik on hoida kinni kõva pissihäda, kui kriminaalne on vetsude vähesus. Ja ega siis ei tahagi vett juua.

Tantsivad kehad moodustavad taustal tapeedi: on ennastunustavalt usutavaid, üleliia kontrollituid ja eneseteadlikke tüüpe, mõni on suutnud keha monotoonselt rütmi liigutades end *sinna kohta* viia – tundub, nagu oleksid nad üles leidnud keelteülese palve. Nende tarvis, kellel pole absoluutselt rütmitaju ja kes pidevalt muusikast välja kukuvad, leidub mus eriti palju hellust. Seina ääres märkan üht, kelle nägu reedab, et ta pole tulnud peole just parimate kavatsustega, hoian tal pooleldi silma peal. Pidu kerib, üksteisel võetakse õlgadest kinni ja hüpeldakse kogu kehast, nägu taevasse suunatud nii, et nauding ei mahu sinna ära. Haigutan ja muhelen. Keegi on kutsunud sellesama kivinäoga turvamehe ja juba ta väänab pissijal käsi.

Kui vahepeal bäkkaris käin, on 29 endiselt seal. Võtan valvamise üle ja korraga näen päriselt teda ja tema äranäritud sõrmeotsi, kustumatut tahet minna tagasi peoalale, et jumala eest mitte olla siin, isoleeritud ja eemal, kõigest ilma. Ometi tunnen ennast abituna, kuna tema on nii abitu. Abitu ja jalutu, tahab aina üles tõusta, aga ei jõua üle õlekõrregi astuda ja prantsatab tagasi jahedasse diivanisse. Vahepeal käivad miskipärast suvalised inimesed meie turgutusruumis, istuvad abivajaja kõrvale, üks rosinasilmake teeb liini. Mul ei ole südant teda minema ajada. 29 loivab kätega üle oma rindkere, libistab üle kilejope, ja saan aru, et ta otsib midagi taskutest. 29 kõrvale on istunud üks uus puhkaja, freddiemercuryliku näoga sõbralik tüüp, päikeseprillid laubal. Ta küsib, kuidas läheb, mis see on, mida teen. Seletan pikalt, Mercury ütleb rõhutades, kui o l u l i n e on kahjude vähendamine, kui tänulik ta selle eest on. Meenutan 29-le pudelit ulatades taaskord, et tuleks vett juua, mille peale ta muigab täpselt sama pahakspanevalt nagu varem. Ta isegi hakkaks justkui jooma, ent unustab selle sama kiirelt ning jätkab hoopis nihverdamist ja rinnataskus surkimist. Uurin pisut kangelt, *mis teed?* Pärast pikka mõmisemist tuleb *otsin mämmi* vaevaliselt üle lopsakate huulte. *Arvad, et on hea mõte veel peale teha?* ütlen iga sõna kaaludes välja. Proovin pika vaikuse peale uuesti. Täpselt sama turtsatus ja *pfsst*, ta justkui varjuks selle taha.

Küsin luba 29 pead katsuda, mis – tuleb välja – tulitab, veenan teda kraadima. Ta hakkab juba kraadi kaenla alla panema, ent leiab siis väikese kotikese otsituga, huvi vilksatab Mercury silmades ja ta rullib huuled keeleotsaga niiskeks. Saanud aru, et mina olukorda ei soosi, ütleb Mercury mulle äkki teravalt, silmi kissitades: *kes sa muidu oled, et teda keelata? Ta on täiskasvanud inimene*, suu himust krimpsus. Seletan punnitatud rahuga ja ebamugava õpetlikkusega, et 29 elu võib ohtu sattuda, kui ta juurde võtab, aga Mercuryt ei koti. Kõverad küüned enda poole kasvavad hoogsalt mu silme ees. *Palun lahku*, tuleb imekombel pärast sisemist heitlust läbi mu hammaste. Urgitsen selle repliigi kuskilt süvakohast välja, mu enda sisendusjõud ehmatab mind,

olen varbad saabaste sees krampi tõmmanud. Ta vaatab mulle tülgastunud näoga otsa, lõpetab viivuks isegi nätsu närimise. Tõuseb pilguga puurides aeglaselt püsti, pööritab silmi ja laseb uksel selja taga kinni laksatada. Samal ajal tuleb uksest sisse DJ, asetab oma õlakoti keset tuba seisvale lauale ja ütleb käed-longus-stoilisusega: *keegi pani toore muna mulle kotti.* Kuigi alul on naljakas ja arusaamatu, muutub kogu ruum nipsust tõsiseks, kui tuleb välja, et ta peab 15 minuti pärast laval olema. DJ võtab kotist üleni munarebuga kaetud telefoni, seejärel tuleb kotist välja ka väline kõvaketas ja hunnik USB-pulkasid, tagatipuks kolme kanamuna koored. On täpselt 15 minutit aega, et kogu lugu munast kuivaks teha ja pulgad pulti panna. *Täiesti putttsis. Miks keegi peaks seda tegema? Kes?* jääb õhku ketrama.

Mitme viljatu katse järel saab 29 lõpuks jalule, et tantsuplatsile oma sõpru otsima minna. Leiamegi suitsunurgast ühe, kes kohe selja keerab, kui teda sõbra osas kõnetan, pöörab siis aga vastumeelselt siiski ümber. *Ma ei ole ta sõber, pigem kauge tuttav. Ma ei viitsi ausalt, ta joob end iga jumalama pidu täis ja teeb mämmi, mina ei vastuta,* jääb too ulja silmavaatega noor mulle ja paarilisele pikemalt kurtma. *Ja see sõber, kellega ta peole tuli, saadeti juba kell pool kaksteist taksoga koju.* Kuulame ära, mõistame. Nii muuseas väidab ta kirglikult, et MDMAst ei saa üledoosi saada. Tunnen, kuidas mu hingamine pealiskaudsemaks muutub. Paariline räägib talle, et eelmisel nädalavahetusel suri jälle kolm inimest peol MDMA üledoosi, seletab aine mõju lahke enesevalitsuse ja ekspertiisiga lahti, noor ei nõustu. *Olen ise tükk aega diiler olnud, tean neid asju,* ütleb ta vankumatult. Sai äsja täisealiseks ja teab, mis teeb. *Ma testin ja müün oma sõpradele puhast.* Ta räägib kibekiirelt ja vilksamisi kõiksugu teemasid sisse tuues, tasahilju lipsab ta juttu midagi kerge süütunde taolist. Tunnen end ühtäkki pihitoolina. *Ühel hetkel panin sinna kümnendiku jagu nitaseeni juurde, sõbrad ütlesid, et see on parim jupp üldse, aga ma ei öeld kellelegi, et see enam puhas pole, no kedagi ei kotiks ka.* Diileri jutt muutub vähehaaval ennastõigustavaks, ent ometi otsib ta otsekui mingit lunastust või vähemalt mõistmist. Ta küsib korduvalt, kas võib meid kallistada, hoiatades ette, et tundeid tal meie vastu ei ole. Aga mina ei suuda end vaka all hoida, see jultunud enesekindlus rabab jalust, lähen midagi ütlemata ja õhku ahmides minema.

punased huuled veini huuled, kolm inimest vetsukabiinis, neli, kolm. kahekümne minuti pärast toimub täielik teisenemine, kas tõesti on võimalik end tänu mõrule sekreedile kurgus nii nii enesekindlalt tunda. ja mõni vend käibki säärane tunne rinnus ringi, iga päev läheb poodi ja tööle ja kergitab pükse. ma olen kõva vend. ja enesekindel, isegi kui muidu endas ja kõiges halastamatult kahtleksin. trepid, koma, liin. suu vajub mõnutundest paokile.

Nad tegid midagi, mis nende keha täiesti üle võttis, neid pole enam, ütleb paariline hiljem, peo-alguse-entusiasm täielikult raugenud. *Saan aru, et diileritel on täiesti suva, aga mina ei suudaks endaga edasi elada*. Räägin loo, kus suurpere üksikema avab ühel koolipäevahommikul ukse, et läbiotsimisordeniga uurijad oma kahetoalisse lasta, segaduses, ent õige pea tuleb vanema lapse voodi alt välja kingakarbitäis siniseid delfiinikujutisega tablette. See on minu lugu. Peale seda vaikime külg külje kõrval kuivalt.

Õhtu on galopeerinud ööks ja kell on kolmveerand viis. Lähen majast välja, et korra värsket õhku ja vett sõõmata. Uks seljataga kinni nõksatanud ja kogu melu teravalt vaiksemaks lõigatud, istun hetkeks suitsupingile, et sama kiirelt uuesti üles vupsata. Pisut eemal, üksikute inimeste hulgas, istub keegi lihaseliste kätega kiitsakas kogu, platvormsaapad vastu maad kolksatamas. Ta silmad on pahupidi peas, ta mõmiseb ja voolib, käsi liigub tõmblevalt kõhul, nagu mängiks väga nurgelises asendis kitarri. Grotesksed näoilmed ajavad hirmu naha vahele ja ma ei tea, mida ta teinud on. Oletan, mõtlen kombinatsioonide peale, sorin peas läbi erinevaid variante. Küsin, aga ta ei vasta, ta pole päris *siin*. Keset tõmblustehoogu tulevad ta maopõhjast välja sügavad kisendused: ***ебааать***. Jään jälgima, pakun vett, mida ta vastu võtta ei suuda. Panen tähele, et tal on jopel veredoonori rinnamärk. Ühel hetkel teeb ta lihtsalt silmad lahti, matsatab magusalt huultega ja vaatab mulle mõistmatult otsa. *Noh, mis tahad?* Olen segaduses, ütlen: *vaatasin, et sul oleks kõik hästi ja tõin vett*. Doonoril on silmades veel arusaamatum ja pisut taaruv pilk. *Ei noh, mis sa tahtsid?* ja avab tõtaka liigutusega kõhu peal oleva musta nahast käekoti, mis on ääreni täis minigrippides valget pulbrit. Naeratan pingutatult, hambaid kokku surudes, ja ütlen, et ei taha midagi. Ta tõuseb püsti, vangub, imal muie näol, tagasi peole, et siis tunni aja pärast kahe sõbra vahel veel hullemas seisus bäkkari potsatada.

Doonor pannakse diivanile. Kui küsin sõpradelt, mida ta teinud on, vastavad nad, et korki. Üks seltskond lahkub ahastanud ilmeil, nad ei viitsi, *jälle on keegi üle pand*. Ta on täiesti lödi, teeb põrguhääli ja lihastõmblustele alistunud käed löövad järsult vastu sõprade nägusid. Korki. *Pole vist kunagi näinud tahtlikult korkis inimest*, ütleb paariline mulle tasa.

lähen suitsule ja teen ühe tiiru, näen janet ja istun tükk aega seltskonnas. jane pakub veini, võtan jutu vahele mõne üksiku sõõmu. tunnike hiljem küsib ta irvitades, mida sa teinud oled, vaatan talle arusaamatuses otsa, ütlen, et midagi. sul nii suured pupillid ütleb ta. kuidagi veider olla, kuidagi liiga purjus, nagu ei kanna? tahaks ropsida, äkki sellest varasemast toidust? ma ei ole alkoholi juues kunagi oksendand, lähen vetsu, istun maha, õigemini

kukun poti otsa. mitte sittagi ei saa aru, ei jaksa tõusta, aga nii halb, tahaks kõhuli olla, kükitan poti juurde, toetan oma käed sinna peale, nägu kukub äärepealt ristis käte vahele potikaane peal, kõrval suur suhkrune siidrilõhnaga okselärakas.

silmad ei püsi lahti, nii uimas on olla, magasin vist, aga košmaar tekitas tunde nagu poleks maganud. mind äratab üles kõle hüüdmine: ***hei, kuuled vä, halloo****, keegi väljakannatamatu häälega, ma ei saa aru, kust see tuleb, taipan üles vaadata, täissoditud vetsukabiini kohal kõõlub keegi ja pooleldi pahandades ütleb, et peaksin vetsu vabastama, teised tahavad ka kuseda, mul pole rammu, ma ei jaksa, torisen midagi vastu, vaatan telefoniekraani, räigelt virvendab ja ei saa aru, mis kell on, ta ei jäta mind rahule, ma ei saa püsti, lihtsalt räigelt häbi, nii nii piinlik, õnneks on siin peol vähe tuttavaid. ajan end kuidagi püsti, endiselt on ülessulanud süldi tunne, ma ei tea, kust see jõud tuli, elan kümne mintsa kaugusel, aga tellin viimase raha eest takso. saadan janele sõnumi: halb hakkas, läksin koju. ärkan pissihäda peale üles, midagi poleks nagu olnudki, ei pohmakat, ei midagi. lähen tagasi voodisse ja mõtlen, mis see oli, telefonis on paar vastamata kõnet. sõnum 00.31: appi, kuhu sa kadusid?*

Kas ma olin too õhtu ise sama vedel ja abitu ja kole? Sõber, kes ärkas varahommikul võhivõõras korteris kuskil magalarajoonis tundmatute kuttidega, kas tema keha oli sama vedel ja abitu, kas ta silmad olid pahupidi? Pakime tasapisi asju tagaruumis kokku. Püüan paarilise tähelepanu saada ja annan mõista: *kell on kuus*, on aeg. Ta vaatab mulle hajevil pilguga otsa, silmad pooleldi ikka veel kanges aines tüübi külge haagitud. *Lähme koju*, ütlen. Jagame tüübi sõpradele nõu, *hoidke silma peal ja ärge kartke kiirabisse helistada*, anname mõista, et meie aeg on täis. Enne ukse sulgemist heidab paariline veel pika pilgu suletud silmadega doonorile, ta nagu ei raatsiks minna.

Pimemust õhtu on sama pimedaks hommikuks muutunud, kell näitab kuus-kaheksateist. 29 on tulnud välja märjale trepile istuma, ta põrnitseb lootusetult tühja pilguga kaugusesse, pidu on tema jaoks läbi ja tal on haige looma silmad. Aitan laialipillutud sajaeurosed talle rahakotti tagasi, ta suust tuleb endiselt vaid ühtesulanud häälitsusi.

Ootame paarilisega taksot. Jalad on all nagu pakud, küünte all on näha pruune rulle, suus on suitsust kuiv ja kirbe maitse. Kogu keha on kuiv, jätsin joomata, et vähem pissil käia, ei oleks jõudnud seista ja oodata. Vaatan tulesid ja silmad ei fokuseeri enam korralikult. Linnast tilgub peole inimesi juurde. Muljete kaos, heldin armetus olekus peoliste sõprade peale mõteldes, silme ees käehoidmine ja hoolimine, sellega seguneb väsimusevärin, mis koos kergelt halvava murega kehast üle käib. Palvetame mõtteis, et need ja need ja nood jõuaksid koju. Ja homme ärkaksid. Kangi all põikame äkilise liigutusega seina äärde, et vilkurites kiirabiauto mööda lasta.

Helena Aadli (25)

Millises organisatsioonis sa tegutsesid, millised olid su ülesanded?

Liitusin turvalisema ööelu vabatahtlike ehk Ööhaldjatega. Enne esimest korda ööellu sukeldumist tuli läbida korralik posu koolitusi, alates esmaabist kuni *tripsitting*'uni.

Vahetused pidudel kestavad keskööst kuueni hommikul. Tavaliselt jõuame pool tundi varem kohale, paneme end valmis ja jalutame paarilisega mööda peokohta ringi. Peame ka kellaajatäpsusega logi, kuhu märgime, mis öö jooksul juhtub. Jälgime, et kõigil oleks hea olla, vajadusel sekkume ja aitame inimesi turgutada. Jagame teavet, pulgakomme, kondoome, nätsu, vett, kleepse jm. Vahel, kui MTÜ arvel on ainult mõned kopikad, siis on meil paraku vähem asju, mida jagada.

Milliseid muutusi sa iseenda juures vabatahtlikutööd tehes märkasid?

Kahtlemata kasvas mus teadlikkus uimastite kohta, mu suhtumine muutus varasemast tõsisemaks, kuna nägin statistikat ja päriselu üsna lähedalt. Ühel hetkel olin päris tumedas kohas, kui sain aru, missuguse hooletusega narkootikume tehakse, kui normaliseeritud see hooletus on. Ühtlasi on meil haldjatega grupp, kus omavahel teavet ja kogemusi jagame, seega olen muuhulgas pidevalt ka narkosurmade infovoos.

Teisalt olen tabanud näiteks osavõtlikkuse ja enese kehtestamise oskuse kasvu. Kuna igal vahetusel peab inimestelt küsima, kas neil on kõik hästi, muutub see osaks igapäevapraktikast. Näiteks kiirustasin eelmisel nädalal teatrisse, mu buss hilines ja nägin maas lebamas üht meest, kelle ümber oli küll päris palju inimesi, kuid keegi ei lähenenud talle. Nägin, et mehe tagumikul oli märg laik. Kõhklesin millisekundi, kas peatuda — olin ju hiljaks jäänud ja mind oodati! —, ent ma ei oleks saanud mööda minna. Kui olin tema juurde kummardanud ja korduvalt küsinud, kuidas tal on, tulid ka need inimesed uurima, kes enne olid bussi oodates kaugemalt piielnud. Mees enda sõnul abi ei vajanud — ja ka see on oluline koht, kus samm tagasi astuda ja vastust austada —, aga oli siiski oimetu ja kutsusime kiirabi. Sellistesse olukordadesse sekkumise on vabatahtlik töö teinud märkimisväärselt lihtsamaks.

Kas headust on võimalik kirjutada?

Tahaks ka teada!

Karin Orgulas

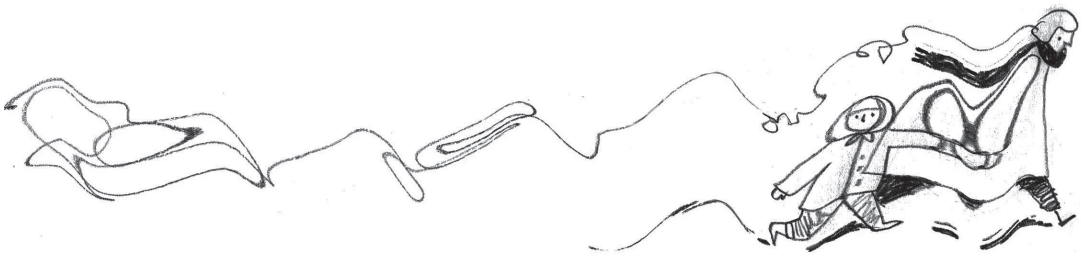

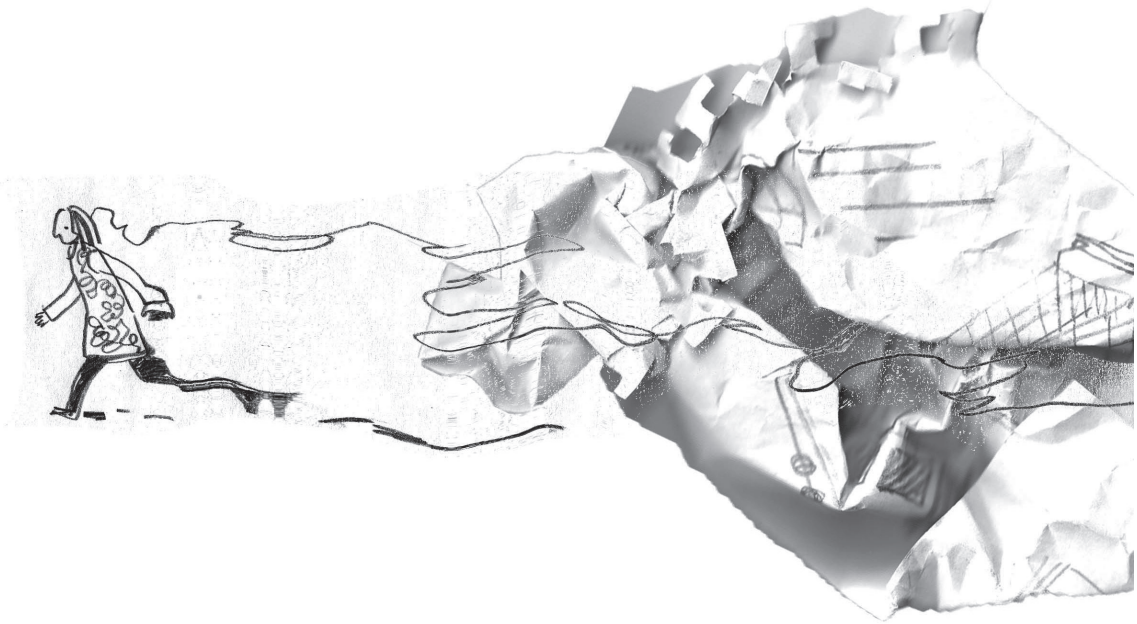

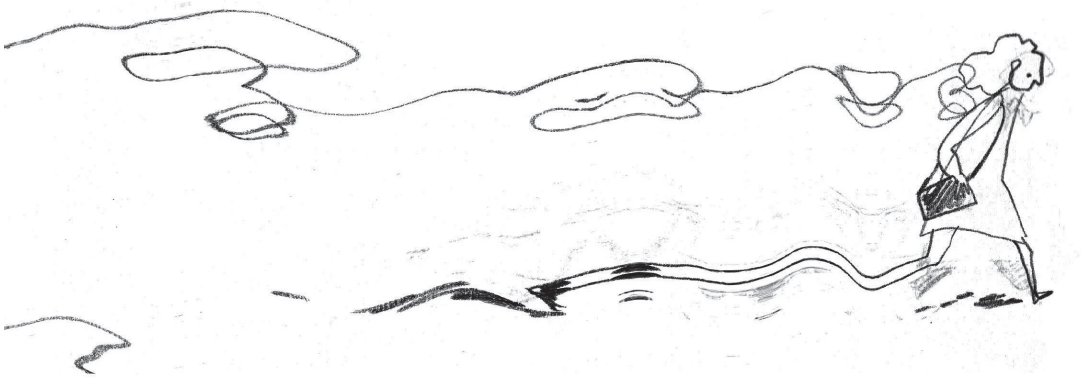

elasid emaga väiksematsorti alevi paneelmaja viimasel korrusel, kus talviti ulatusid katuseharjalt jääpurikad poole aknani ja purikate taga olid reas samasuguse tüüplahendusega panelkad. ja kevaditi tõi majade taga lebav polder enda juurde kokku tuhandeid linde, kelle kaeblikud hääled ja tiivaraputused kostusid läbi tumesinise öö sinuni. maja trepikoda oli suunaga lõunasse, kui koolist varem koju jõudsid, hõljus seal aeglaselt tolm koos summutatud jutuvadaga kõrvalkorteritest. õhtuti käis naabrinaine keldris suitsetamas. sina istusid õhtuti akna all, lõikasid ajakirjadest pilte välja, mõtlesid mustadest lindudest roosas taevas või jääpurikate toksimisest, veeboileri kolinast, kõhuvalust.

emaga polnud alati lihtne. mingist vanusest, kui elu muutus selgemaks ning omandas kindlamad piirid, kui mälestused sai panna joonele ritta ning nende üle pikalt mõelda, muutus ta käitumine hoomatavamaks. ta ei sõitnud kunagi ühistranspordiga ega lasknud seda teha ka sul – kui käisite tartus tädipoja pulmas, sõitis ema autoga linna, parkis mõne sellise magalarajooni keskele, kus paneelmajad olid palju suuremad ja kollasemad, ja hakkasite jala astuma. mäletad võõrkeelset laulmist ja vaibakloppimise tuhme lööke, päikest jalgu soojendamas, võõraid lõhnu, teed läbi linna peopaika. lapsena tundus see sulle kui igavik, linn oli võõras ja kõrge ja tekitas ängistust, sest helehallid tugevast nahast kingad kippusid varvastest hõõruma, sukkpüksid pitsitasid jalgu ja sa ei sallinud oma helerohelist kleiti. õhtul, kui kõndisite sama teed pidi auto juurde tagasi, jäid ühel hetkel seisma ja pisarad voolasid mööda su nägu, kuid sa ei suutnud emale selgeks teha, miks. miks ma pean terve elu igale poole jala minema ja miks on mind ilma jäetud sellest tundest kuidas on panna paber bussis kuubikusse ja sellest kuidas sinna tekivad erinevat sorti augud. ema küsis su käest, et mis lahti ja et mis on ja ütles et palju pole enam jäänud võta ennast kokku. autosõit koju oli pingest paks ja sa kujutasid ette, kuidas kunagi ei pea sa enam rohelisi kleite kandma ja saad sõita bussiga nii palju, kui hing ihkab. põrgu, ehk isegi suuremas linnas sellise bussiga, mille nimi on troll ja mis käib kohta nimega mustamäe.

ema vältis ka muid rahvarohkeid kohti. käisite toidupoes tavaliselt pühapäevahommikuti ning olite alati esimesed, kes riiulite vahele ära eksisid. läbi aastate olid vist vaid üksikud korrad, kui hommikutundidel sattus poodi ka muid külastajaid või kui halva juhuse tõttu pidite poes käima mõnel muul kellaajal. kassade juures oleva turvamehe laisk pilk muutis ema valvsaks ning närviliseks, autos summutasid ta lühikesed hingetõmbed mootorimürina. ta ei viinud kunagi

üksinda oma autot parandusse ja keeldus teatrisse minemast, ta palus, et annaksid talle teada, kui koolist koju jõuad, et sa ilma põhjuseta mööda tänavaid ei jõlguks ja jumala eest kuhugi keldripoodi ei läheks. mingi hetk kauplesid välja loa mõnel sõbrannal peale kooli külas käia, sest neil oli telekal rohkem kanaleid ja huvitavamaid, kallemaid komme. kui sa koju jõudsid, oli ema küll näiliselt rahulik, kuid palus sul kõik ette kanda, kas sa olid mariaga ainult kahekesi kas ta vanemad olid seal ega ta isa varem koju ei tulnud mis te tegite ega sul halb polnud. sa ei taibanud tollal, miks, mispärast selline äng.

praegu mõtled, et jumal tänatud, et ema töötas naiskollektiivis, ja jumal tänatud, et ta nende naistega rääkida sai. vahepeal käisid nad teil külas, kas üksi või mitmekesi, ja nad istusid kõik koos te pisikeses köögis, naersid elavalt, kolistasid klaaside ja kapiustega ning rääkisid kaua-kaua öötundideni. emal olid järgmisel hommikul silmad punased, kuid temast õhkus alati meelerahu, mis saatis teda varjuna veel mitu päeva.

-

mõnda aega hiljem elad pealinnas ja sõidad bussiga nii palju, kui soovid, kuigi kompostreid pole olnud enam pikalt, vaid bussi sisenejad vehivad kaartidega oranžide ovaalide ees. sõidad õhtuti peale pikka tööpäeva kadriorust trammiga koju koplisse ja istud alati trammi tagaosas. üsna suvalisel õhtul istub inimtühjas trammis su kõrvale võõras härra, kelle keharaskus vajub su parema käe vastu. ebakindlus, muutud valvsaks, mõtled, et ehk ta läheb balti jaamas maha, enamik inimesi läheb. nihutad ennast rohkem akna äärde, kuid võõras mees matkib su liigutusi. tramm üha tühjeneb ning mees tundub üha lähemal, pingutad, et mööduvate majade numbreid lugeda, kui pikalt peaksid kõndima, kui nüüd maha lähed. mehest möödaminek tekitab sus hirmu, ta laiad käed on punased ja kuidagi haprad, nahkkindad viisakalt süles. ta tundub heal järjel ja nooremapoolne, tal pole ühistranspordile tihtipeale omast ebameeldivat lõhna ja sa ei vaata talle kordagi otsa. märkad, õigemini tunned, et ta vasak käsi on su mantli all ning pigistab tugevalt su parema reie sisekülge. paanika, hägusus, trammiakendele kogunenud kondensaat. väänled ja saad kuidagi istmele püsti, kätest on kõik jõud ära voolanud ja sa ei suuda sõnagi lausuda, tramm pidurdab ning hüppad välja. jooksed kaua ja täiesti vales suunas, sa ei vaata taha, kukud kiilasjääl oma põlved marraskile, kojuminek tundub kestvat tunde. ajataju kaob, kodus pesed ennast kaua ja su reie sisekülg kuumab. helistad emale ning räägid talle rahulikul häälel enda tööpäevast, et tööl pandi jõulukuusk püsti, et kliendid ei anna

üldse rahu, räägid, mis trammis juhtus, ahmid õhku ja ema vaikib. ütled, ema, ma vist hakkan sust üha paremini aru saama, ning ema palub sul ennast hoida, kõige kallim vara.

paar aastat hiljem kolid tagasi kodukanti, et politsei jaoks tõlketööd teha. suur linn ajas pea sassi ning töö, kuigi uhke ja väärtustatud, oli üha üksluisem. lahkumispeol vaatab kolleeg sulle pikalt silma ning ütleb, et sa ikka tead, et need teemad võivad päris rängad olla. uues kohas töötad pühendumusega, tunned, et panustad ühiskonda varasemast rohkem, õpid uusi termineid nagu derivatiivne vastutus ja alternatiivaktiline delikt. esimesest päevast peale puutud kokku inimestega, keda varasemast tead – mõned patrullpolitseinikud on su endised klassivennad, maja peal näed paar aastat vanemaid koolikaaslasi, tunned perekonnanimed toimikutes tihtipeale ära. maja ainuke kriminalist on su tädimees, keda sul on alati siiralt hea meel näha, kui ta naeratab (ja seda teeb ta alati), tekivad ta tumedate silmade alla sügavad ja lahked kortsud.

üsna suvalisel juunikuu varahommikul saad kõne, et sind oodatakse peamajas, kriisikeskusest tuuakse kohe noor emakeelena vene keelt kõnelev naine. puutud tavaliselt kokku üsna mittemidagiütlevate tegelastega, peamiselt pisivargad, jaanidel ja jõulude paiku räuskavad arestikambrites mehed, kes on oma naistele kättpidi kallale läinud. rängemaid asju jookseb läbi, kuid sinuni need jõudnud pole. sõidad kohale läbi roosa ja jaheda varahommiku ning jõuad peamajja patrulliga samaaegselt. kiire kokkuvõttena selgitatakse, et linnalähedasel matkaplatsil oli toimunud gümnaasiumi viimane pidu, kõik kolm lõpuklassi koos, joodi liiga palju, tavapärased noorte lollused. kabinetis on juba kohal valvemenetleja, kes on silmnähtavalt väsinud ja halvas tujus, tal pole kombeks sulle silma vaadata. noor naine võtab istet ning väriseb, sikutab seelikut korduvalt üha allapoole. ta tumedates juustes on veidi pori ja muud mustust, oma nimeks ütleb ta anna, vanuseks üheksateist ja aadressiks su kõrvaltänava. selgitad talle, et tal on võimalik anda ütlusi või sellest keelduda, õigus, et tema ülekuulamist viiks läbi temaga samast soost isik. anna noogutab, paneb allkirja, kuid ta silmad vilavad üha uuesti ja uuesti mööda helesiniseid seinu ringi. palud tal rääkida vabas vormis, mis juhtus, alustada natuke kaugemalt. ma ei teadnud, et nii läheb. me saime eile päeval keskkooli lõputunnistused kätte ning samal õhtul oli plaanitud kolme klassi lõpetajatega suur pidu valgesoo lähedal, seesamune, kus vaatetorn on. ma tõesti ei teadnud, et nii läheb. üks me paralleelklassivend elab seal kõrval, seal on suur põllumaa, kus ei kasva mitte midagi, ja päike loojub seal

vist igal õhtul erinevas suunas. jõudsime sinna enda pundiga üsna hilja, mart juhtis, meil oli kamba peale kõvasti õlut ja mõned pudelid rummi. meil oli see ära jagatud, kes mida toob, igastahes oli kohale toodud ka kõvasti toitu, mida keegi eriti ei söönud, kellegi ema oli teinud singirulle ja kilode viisi kartulisalatit, ja mul hakkas sellest kahju. ilus õhtu oli, väga ilus. päike langes kummalise nurga all kuuskedele ja õhk oli teistmoodi kui linnas, kuidagi niiskem, jahedam. tulin nendesamade riietega, ema luges sõnad peale, et võtaksin jaki kaasa, sest suveõhtud on salakavalad ja külmad. pidu oli alguses rahulik ning enamik meist olid vajunud väiksematesse gruppidesse. rääkisin peamiselt tuttavatega maast ja ilmast, kes kuhu edasi kooli läheb ja kes mitte. ma ei joonud õhtu jooksul eriti palju, vist ainult kaks siidrit, kuna alkohol paneb mul pea ringi käima ja see ei meeldi mulle. menetleja segab vahele ja küsib, et kas sulle tehti kriisikeskuses vereproov. jah, tehti küll. igastahes, õhtu muutus üha pimedamaks, raba niiskus jäi juustesse kinni, muusika muutus üha valjemaks. ma ei teadnud, et nii läheb. inimesed suitsetasid aia erinevates nurkades ja mingi grupp tegi saunamaja ees vesipiipu, keegi kutsus mind sõbralikult sinna. üksikud valjud hõiked ja naerupahvakud sõitsid läbi öö, ma olen neid inimesi alati usaldanud ja oma sõpradeks pidanud, ma tean neid ju nii kaua.

me olime lauriga ühes klassis. oleme alati hästi läbi saanud, kuid midagi rohkemat ei ole me vahel olnud. tema ema õpetab koolis kirjandust ja nad näevad hästi sarnased välja, mõlemad on kiitsakad ja heledate lühikeste juustega, vesihallid silmad, räägivad kiirustades. lauri on tark, ta haaras kõike lennult ja hästi. satume õhtu jooksul korduvalt kokku, esialgu suuremas pundis, naer, sigaretid helendavad, inimestel on riided alkoholist märjad. mingil hetkel käin oma morsitopsi täitmas ja satume laua äärde kahekesi ja ta ütleb mulle tere. ma ei teadnud, et nii läheb. ta küsib mult et kas soovid lähme jalutame veits soo poole ja ma ütlen et jah muidugi las ma võtan oma jaki. ta suitsetab lakkamatult ja pillutab konisid mööda metsaalust laiali, aga ma ei raatsi hetke rikkuda ja teda korrale kutsuda. olen veidi närvis ja närin oma huuli, ta kohalolu on võõras ja teistsugune. lauri räägib sellest, kuidas tal pole õrnemat aimugi, mida oma eluga edasi teha ja kuhu õppima minna, ta vehib üha kätega ringi ja kisub puuoksi. me teemad on hüplikud, ta räägib malemängust ja taldrikute maalimisest korraga, mina talle ajast, mil ma liha ei söönud ja arvasin, et minust saab bioloog. ta olek on kerge ning ta hääl on korraga õhuline ja raske. ta räägib oma emast, kuidas nad elasid perega pikalt pealinna uberikus korteris pead-jalad koos ning kuidas nende katusealune korter lasi iga sügis vist pea igalt

poolt vett läbi. ma ei teadnud, et nii läheb. lauri ema kirjutas tol ajal kirjanduskriitikat ning on ses ringkonnas vägagi tuntud nimi, kuid neil on alati väga vähe raha olnud, lauri isa töötas seetõttu pikalt välismaal. ta mainib oma vanemat õde, kellega nad pole kunagi ülemäära lähedased olnud ning kes kolis peale keskkooli lõpetamist välismaale, nad näevad umbes kahe aasta jooksul korra, kui sedagi. emaga nad ikka helistavad, kuid ema tõmbab õega rääkides tavaliselt ukse kinni, ma tean, et ema on pettunud ja tunneb end läbikukkunult, et ta vanim laps niimoodi jooksu pani ja ära kolis, ütleb ta ja kehitab vaevunähtavalt õlgu. ei tea, minu arust üsna ükskõik, sa mu venda tead? ta on must kolm aastat noorem, ema hoiab teda väga, minuga oli ema alati kuidagi suvalisem.

jõuame rabaäärse vaatetornini ja ronime võidu üles. naer, siiras. ta riivab hetkeks mu paremat õlga ja mul läheb hingamine paigast ära, raba on vaikne ja ilus, meieni kostub kidurate mändide tagant kurgede kaeblik hääl, lähedaloleva peo aimdus. anna, ütle mulle nüüd ausalt, kas ma meeldin sulle, lausub ta peaaegu sosistades ning ta helehallide silmade puuriv pilk naelutab mind paigale. mu sõrmed tajuvad teravalt vaatetorni kulunud puidust äärt, kui paljude inimeste sõrmede alt on see läbi käinud, kes on enda ja oma kallima eesnimetähed siia uuristanud. äkitselt saan aru, kui kohutavalt külm mul tegelikult on, rabalt kandub meieni jahedust täis tuuleiil, ja kui lähedal lauri mulle seisab. ma tunnen ta naha lõhna, temast õhkub soojust ja õunasiidri läägust ja ma tunnen ennast kui rumal plika, ma kardan talle ei öelda. naelutan oma pilgu kaugele metsapiirile, ma ei taha teda vaadata, tema helehalle silmi, üksikud kõrged kuused kumavad heledas õhtus sinakalt. ma tõesti ei teadnud, et nii läheb. ta käed käivad kiiresti-kiiresti mööda mu keha ringi, justkui oleks mu füüsiline vorm kuhugi kadumas ning ta prooviks veel paaniliselt mu viimastest riismetest kinni hoida, ta suu on vastu minu oma ja mu ainus mõte on vaid sellest, kui väga ma tahaks kodus olla. mu mõtlemine on ilma kindlate piirideta, hirm ketrab kui vokil kogu päeva sündmused kiirkorras läbi. hästi lähedalt mööda sõitev rong. tahan koju minna, ütlen talle, järgmisel hetkel saan aru, et ehk oleks kõige parem taktika talle meele järgi olla ning küsin, kas peaks ehk kuskil mujal, kuid ta ütleb, et ei, praegu on ka hea. ta askeldab midagi oma pükste kallal ning käsutab mind pikali, ütlen talle ei, kuid mul on hirm, meeletu hirm, see hirm on nagu mosaiik, pandud kokku paljudest ebakorrapärastest tükkidest, või nagu vitraaž, jah, kui käisime aastaid tagasi ekskursioonil tallinnas ja kuskil kirikus voogas läbi värvilise klaasi valgus, mis pani muhkliku kivipõranda jalge all vikerkaarevärvides tantsima ja kui valgusvihu sisse astusid,

segunesid värvid üheks. mul on tunne, nagu ma lamaks seal aastasadu, ööd ja aastaajad vahetuvad hingetõmbega, sirutan tiibu ning lendan koos kisavate kurgedega kõrgele, näen ennast sealt kaugelt roosade pilvede alt. kuulen talve esimese värske jää katkiminemist ja ritsikaid kauges-kauges minevikus.

ma ei mäleta, kuidas ma peopaika tagasi jõudsin, kuid valge öö tegi hommikule juba ruumi. mul on mälupilt, kuidas istun mardi auto tagaistmel ja maria hoiab mu kätt ja ta käed on hästi soojad. minu käed on kriimustatud ja punased ja jalgadel poripritsmed ja ma ei tea, kuhu mu jakk jäi. valusähvatus, piinlikkus, mu nahk kuumab, ma ei vaata kellelegi silma. kuulen kedagi ütlemas, et viime anna kiiresti linna ja et kas sul ta ema number on ja et kas sa tead, kuidas vene keeles vägistamine öeldakse?

-

hiljem juhtud valvemenetlejaga peamaja fuajees kokku ning ta teatab väsinult ja vaikselt, et eks kuulame täna ka noormehe üle, aga ega nendest juhtumitest midagi ei saa, kriisikeskuses ei leitud märke füüsilisest vägivallast, aga tüdrukud jäävad elu lõpuni mingil moel katki. kujutad sa ette, et keegi võtab pähe ja otsustab, et tal on sinu keha üle suurem õigus kui sul endal, ta vangutab aeglaselt pead, naelutab oma pilgu aknast välja ja ütleb sulle homseni. sõidad rattaga läbi hommiku tagasi koju ja õues on suur vabadus, sõidad nii kiiresti kui jaksad ja põlved hakkavad valutama, suve pole veel olnudki ja ta on juba lõppemas, päike paistab sulle lagipähe ja silm seletab ainult rohelist, ainult heledust, ainult värske niidetud rohu lõhn, silme ees ema vastu tumedat ööd köögilaua taga istumas ja ta niiskeks tõmbunud käed, suured hirvesilmad ja kõhusopis elav nimetu hirm, see tunne on vanem kui sina või su ema või su vanavanaema, iha on hirmust nii palju noorem, sa mõtled emale ja annale ja kõikidele teistele, kes enam kunagi üksinda kõrvaltänavatel ei kõnni, kellelt on võetud võimalused usaldada ja igatseda ja nimetähti uuristada, kuidas saab miski nii räige ja kole niimoodi ühendada, õues kogu see suur vabadus, heledus, valu põlvedes, sõidan rattaga ja nutan taga oma ema elamata elu.

Karin Orgulas (26)

Millises organisatsioonis sa tegutsesid, millised olid su ülesanded?
Olin ja olen endiselt vabatahtlik Feministeeriumis, kus minu fookuses on olnud nn nõusolekuseadus. Eesti suhtes jõustus 2018. aasta veebruaris Istanbuli konventsioon, mille artikli 36 kohaselt peab Eesti võtma tarvitusele vajalikke meetmeid tagamaks, et sugulise iseloomuga tegude toimepanek teise isiku peal ilma tema nõusolekuta oleks kriminaliseeritud. Kuus aastat hiljem, 2024. aasta märtsis, ei loeta nõusolekuta seksi Eestis endiselt vägistamiseks. Vabatahtliku töö käigus olen otsinud artikleid, uurimusi, analüüse ja statistikat erinevate riikide kogemusest seoses nõusolekupõhisusele üleminekuga; uurinud, milliseks võivad kujuneda õiguskaitseasutuste mured seoses tõendamise ja muutustega; aidanud kaardistada olukorda teistes Euroopa Liidu liikmesriikides ja hoida kätt pulsil.

Milliseid muutusi sa iseenda juures vabatahtlikutööd tehes märkasid?
Palju nõutust ja kurbust, hirmu, viha. Teiselt poolt ja oluliselt suuremas mahus siiski siirast tänutunnet ja heameelt, et muutused siiski toimuvad, et kunagi ühel päeval on parem, et on inimesi, kes tahavad, oskavad, jaksavad.

Kas headust on võimalik kirjutada?
Enne kirjutamist on hoopis olulisem teadvustada tema olemasolu, teda näha ja temast aru saada, kutsuda ta endale külla või diivani alla elama, kanda teda kotiga kaasas, valida temaga poes apelsine või leivapätse või tükiseepe, ning ehk alles siis saab maailma paremaks kirjutada.

Saara Liis Jõerand

*

kas sa tead kui tark ma oma keeles olen?
kas sa tead kui tavaline ma olen?

oma keeles ma kaon inimeste sekka ära ma tean
kuidas minu keele inimesed liiguvad. ma tean kus
minu keele asjad asuvad neid saab keelega puudutada
neid saab keelega ühest kohast teise lükata.

where can i put the trash
where can i hide

võõrkeelne tsükkel

itaalia keelest tõlkinud autor[1]

I

vabandust ma ei ole siit

vabandust ma ei räägi itaalia keelt
ja ma ei taha rongijaama leida aitäh
ma ei vaja abi ma ei taha süüa aitäh

vabandust

ma ei taha kirjutada
ma ei taha kirjutada
ma ei taha kirjutada

vabandust

ma ei tea ma ei ole siit
palun aitäh
ma ei taha

aitäh

1 Autor valdab itaalia keelt Duolingo Section 2 Unit 4 tasemel.

II

tereeeeee ma tahaks osta kümme punast jakki!!!
kümme jaa!

minu sõbrannade jaoks jaaaa
mul on palju sõbrannasid ma olen väga tore
ahh ja mul on väga suur maja kolme rõduga!
seal on alati väga lõbuus sa võid ka tulla!!
jaaaa üksteist punast jakki palun jaaaaa

siin on nii lihtne uusi sõbrannasid leida kas pole
siin on nii lihtne kodu ja tööd leida
siin on fantastiline kas pole!
elu on ilus elu meeldib mulle lalalalalalala

III

see köök on külm ja mul
on kogu aeg midagi vaja

(kolmapäeviti on mul janu
neljapäeviti on mul uni)

vabandage, kus on mu lemmikrestoran?

kus on elutoad sünnipäevad saladused
turuplatsid see punane jalgratas see
naaber kes on alati kodus need nädala-
lõpud need aastad

*

sa polnud ukrainlane
enne kui algas sõda

sa polnud ukrainlane
enne kui tuglase rimi eestlasest kassapidaja sõimas su ühel päeval põhjuseta läbi (ja kui te koos tütrega juhataja poole pöördusite ja ütlesite this is not okay kutsuti tõlgiks see sama kassapidaja)
sa polnud slaavlane
enne kui dpd kuller ütles su võ panimajetje parusski peale idi nahhui
sa polnud eestlane
enne kui see prantslane küsis sult kas sõda läheb sulle nii korda sellepärast et eesti asub ukraina lähedal
sa polnud ida-euroopast
enne kui see ameeriklane ütles but you know every war has two sides
sa polnud gei
enne kui see marraskil nukkidega tüüp sulle kõrva sosistas et kõik peded tuleks põlema panna
sa polnud naine
enne kui plakatile sinu kahe meeskolleegi nime kõrvale sinu oma ei kirjutatud
sa polnud humanitaar
enne kui see kutt ütles et selle konverentsi ettekannete pealkirjad kõlavad nagu võistlus kes suudab mõttetuma uurimisteema peale tulla
sa polnud noor
enne kui need mehed su nädalate viisi ette valmistatud visiooni kuulates kärsitult pastakaga vastu lauda toksisid
sa polnud alla võtnud
enne kui su sõbranna ütles et olid jah varem natuke suurem
sa polnud ilus
enne kui ta sind koduteel jälitas
sa polnud just seda pluusi valinud
enne kui ta küsis kas sa tahtsidki meelega tema tähelepanu tõmmata
sa polnud temaga tantsupõrandal flirtinud
enne kui ta palus pärast sulgemist et äkki ta saaks ikkagi sinu juurest klaasi vett kuigi sa olid öelnud talle ei (ja kui sa ta tuppa lasid keeldus ta lahkumast)
sa polnud pead tema õlale pannud
enne kui ta sulle käe püksi surus ja ütles you look like you'd like submissive sex
sa polnud enda eest seisnud

enne kui ta pakkus et äkki sul hakkavad lihtsalt päevad
sa polnud enda eest seisnud
enne kui sul kästi oma tuppa minna et järele mõelda
sa polnud sõpradega head õhtut veetnud
enne kui su ärkvel püsinud isa sulle esikusse vastu tuli ja ütles et sa ei
austa teda (ja nii iga kord)
sa polnud oma vennale toeks olnud
enne kui su ema kurtis kuidas ta lapsed on kõik tema vastu üles ässitatud
sa polnud tahtnud aidata
enne kui sul kästi oma asjadega tegeleda
sa polnud midagi öelnud
enne kui sa pidid vait jääma

sa polnud ukrainlane
enne kui algas sõda

*

veri tuleb mõnikord inimestest välja
ja määrib asjad ära.

ma näen helevalget mööblit.
ma näen raamatuid, mis on tähestikujärjekorras,
ja igaüht neist on kellelegi vaja.
ma näen lõunapakkumist ja salatit saab ise tõsta,
ja inimesi järjekordades üksteise taga hanereas rivis ja koeri
parkides, kus on rattateed ka.
koerad ei jää ratastele ette.
tolm langeb väga tasa.
kõik kampsunid on soojad ja kõik
kohvitassid pannakse varsti järgmisel päeval homme kappi tagasi.
uudised lähevad raadiosse tagasi.
unenäod lähevad patjadesse tagasi.

VÕTKE ASJAD EEST ÄRA VERD ON NII PALJU
ÄRGE MÄÄRIGE SEDA VERD

foto: Kris Moor

Saara Liis Jõerand (24)

Millises organisatsioonis sa tegutsesid, millised olid su ülesanded?

Töötasin Eesti Pagulasabis ühe ukraina naise keelepartnerina. Keelepartnerlus on Pagulasabi väljatöötatud vabatahtliku töö vorm, kus vabatahtlik viiakse kokku Eestis elava põgenikuga, kes õpib eesti keelt ja tahab seda harjutada. See tähendab, et keelepartner pole keeleõpetaja — minu keelepartner õppis eesti keelt õpiku abil ise ja oli meie kohtumise hetkeks juba täitsa korralikul algtasemel —, vaid vestluskaaslane. Saime temaga regulaarselt kokku ja rääkisime kõigest, mis vähegi pähe tuli ja millest jõud üle käis. Ja kui vahel kohe üldse ei käinud, aga jutuisu oli suur, siis rääkisime ka inglise keeles, kuigi idee poolest asi muidugi niimoodi ei käi. Aga sedakaudu sai minust vahel ka tema eestlasest ja eesti keelt valdav usaldusisik, aitasin tal mõnikord eestikeelseid taotlusvorme täita ja andsin nõu, kuhu ja kuidas mingite küsimustega pöörduda.

Milliseid muutusi sa iseenda juures vabatahtlikutööd tehes märkasid?

Olen aru saanud, et paljude lihtsate asjade niisama „teadmisest“ ei piisa, kui teemaga pole emotsionaalset, isiklikku, konkreetset sidet, mis neil kohale jõuda aitaks. Nii et maailm laienes neis vestlustes tegelikult tohutult, aga välja öeldes pole neil asjadel mingit uudisväärtust. Kui kohutav on sõda. Mida tähendab olla põgenik. Mida mina kui kohalik tema jaoks teha saan — ja kui vähesest võib tegelikult juba piisata, kui väärtuslik võib olla sõbralik pilk või žest. Mõtisklesin ka palju kodu, kodutunde ja kodukeele teemadel. Sain aru, kui suur ja tugev on see turvavõrgustik, mis ümbritseb mind vaid seetõttu, et elan keskkonnas, kus räägitakse keelt, mida ma väga hästi tunnen. Tänulikkus kasvas.

Kas headust on võimalik kirjutada?

Tean kindlalt vaid seda, et headust on võimalik lugeda — seda võib aeg-ajalt väga hea kirjandusega juhtuda ja see on väga eriline tunne. Keegi need tekstid ju kirjutas, aga kas ta pani headuse sinna ise sisse või jättis lihtsalt mulle selle sisselugemiseks piisavalt ruumi, ma ei tea. Ma ei tea ka, kas neil kahel on üldse vahet.

Endal sul on vaimne tervis ehk Häbimärgiline räparealism

Johanna Rannik

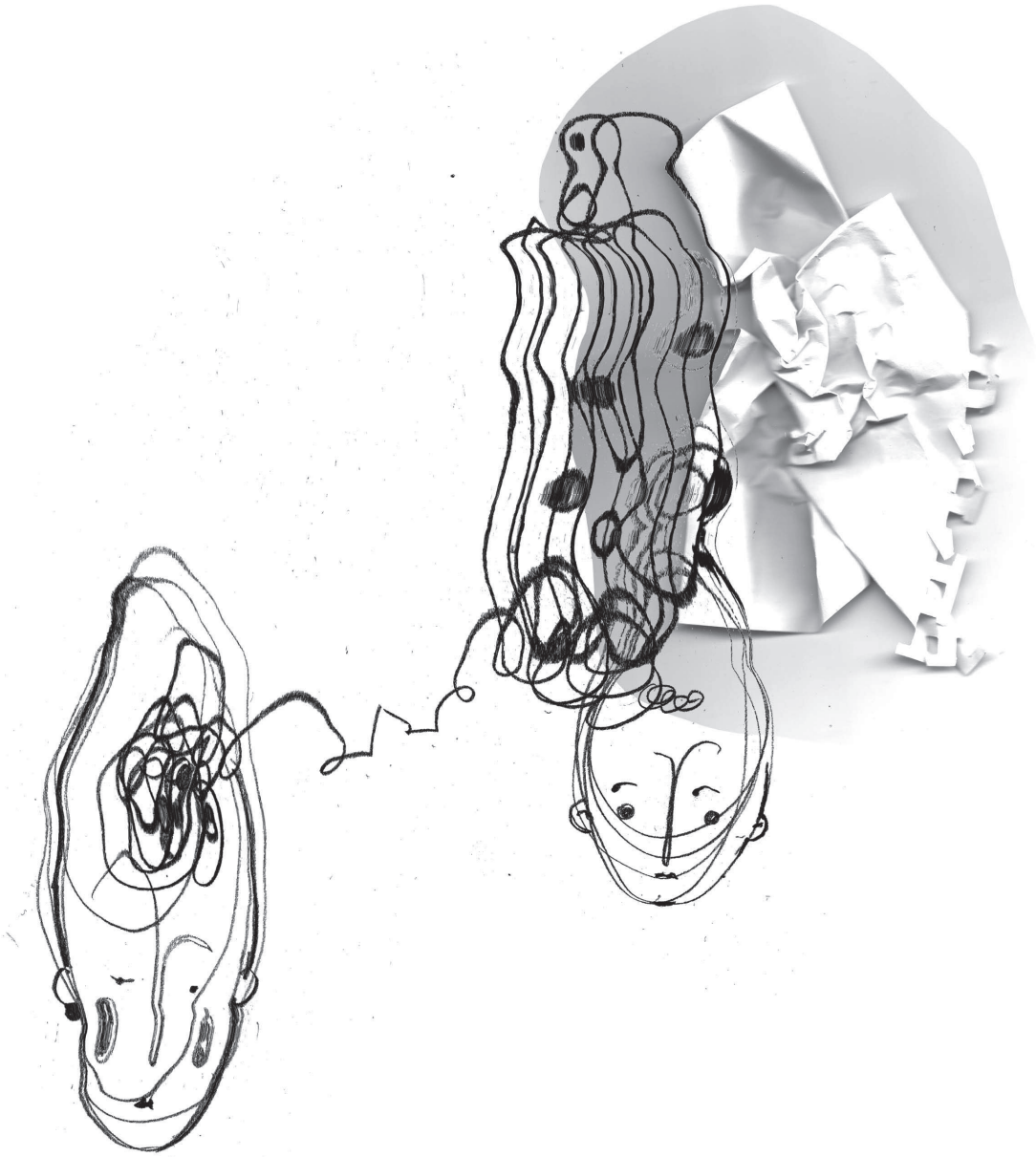

Mul on Suur Punane Mapp. Ta istub tavaliselt raamaturiiulis (tegelikult pigem lesib, kuna ta on nii suur, et on horisontaalselt teiste peal – see selleks) ning olenemata sellest, et teda tänaseks suht harva avan, on see üks olulisemaid asju mu paarikümneruuduses korteris vaatega Vanemuise tulevasele parkimismajale. See on minu retseptiraamat, minu *how-to*, kui ei-viitsi-ei-taha või tema raskem versioon, ei-suuda-ei-saa, valjult kõrva hingab. See on pärandiks pool aastat kestnud grupiteraapiast, mille lõppedes olin ma nii iseendas kinni, et kurgus kiskus kitsaks – tahtsin vahelduseks kuulata kellegi teise muresid, kellegi teise tundeid. Iseenda omadest oli selleks ajaks kopp siiralt ees. Ja tõesti, eesmärgitunne, energia suunamine aktivismi ning ümbritsevate eest hoolitsemine pakkusid tuge. Aga iseenda eest ära ei jookse. Ja siis on juba raskem teisi aidata. Ja see on omakorda asi, mida peab proovima aktsepteerida.

Peaasjas vabatahtlikuna alustades oli mul Suur Punane Mapp riiulis, vaimse tervise esmaabi koolitus tehtud ning vastupanuvõime omaenda elusündmustele piisavalt suur, et end teiste jaoks üldse kasulikuks pidada. Olin abiks haridusspetsialistile ja kommunikatsioonijuhile – panin kokku näiteks õpetajate uudiskirja, mille põhilised eesmärgid olid haridustöötajate vaimse tervise toetamine (hingehoid) ning kaasav, lapsi hoidev õpetamine. Uudiskirja koostamine polnud nii ekstreemne ja dramaatiline töö, kui ma ise alguses arvasin ja ehk ka lootsin. Vabatahtlikuna alustades oli minu eesmärk tegeleda isiksusehäirete ja teiste, ühiskonnas veel võõrastustunnet tekitavate kriisidega. Töö käigus sain aga aru, et lõviosa sotsiaaltööst ongi argine headuse loomine. Sõnavara ja emotsionaalse teadlikkuse juurutamine kõigis valdkondades, et oleks pind, millelt edasi minna. Luua ühiskond, kus vaimse tervise organisatsioonid ja spetsialistid poleks nii ülekoormatud nagu praegu, sest alusteadmised vaimsest tervisest oleksid igaühel olemas ja kergemate probleemide korral saaksid nad mujaltki tuge.

Kuna keskendusin nii õpetajatele uudiskirja koostades kui üritusi korraldades noortele, tabasin end omaenda Elukevadele tagasi mõtlemast. Tahtsin, et uuel põlvkonnal oleks vaimse tervise probleemidest kergem läbi minna – sest need tekivad niikuinii –, ja see motiveeris tohutult. Ilusaim ja meeldejäävaim kogemus oli noorte vaimse tervise luuleõhtu korraldamine. Lõime ruumi, kuhu tuli üllatavalt palju põhikooli- ja gümnaasiuminoori, kes jagasid oma siiraid ja haavatavaid tundeid viisil, milleks minul ses vanuses poleks julgust jagunud. Ühtaegu lohutav ja nukker oli tõdeda, et teismeeas on vist alati samad valukohad: üksildustunne, märkamisigatsus, igatsus armastuse järele selle eri kujudes. Neid tundeid teistega jagada – eriti oma loomingu kaudu – on nii suur asi... Tahaksin rohkemgi ära

teha kõigi nende (väga paljude) noorte nimel, kes ilma- või hingevalu üksi kandma peavad. Juba see, et nad ressurssidest teadlikud on, lohutab.

Kuulsin kolleegilt muigamapanevat lugu. Nimelt rehmas ühe Lõuna-Eesti küla elanik, et temal pole mingit vaimset tervist, tal on kõik niigi okei. Nähtavasti seostub keskmisele eestlasele vaimse tervisega ennemini negatiivne tähendusväli (psüühikahäired, toimetulekuraskused jne), mistap on „vaimne tervis“ sünonüümne „vaimse tervise häiretega“. Ka avalikus ruumis keskendutakse praegu pigem selle nähtuse teadvustamisele ja probleemi tõsidusele. Kui vaimse tervise häired saavad samaväärseks füüsiliste vigastustega ja nendest rääkiminegi inimeste argikõne osaks nii töö- kui ka eraelus, saab keskenduda ka rõõmsamatele kampaaniatele ja üritustele. See muutus tuleb olenemata pingutustest pikkamisi, aeglasemalt, kui tahaks.

***

Tere. Mul on hea meel sind näha. Mis su nimi on?

Kas sa tahad kohvi või teed? Piimaga? Millisega? Okei, ma lähen tellin. Sa sea end siin seni sisse.

Aga saame siis tuttavaks. Ma võin alustuseks natuke endast rääkida.

Aga mis sind siia toob?

See on kindlasti nii väsitav su jaoks.

Kõigil on õigus väsinud olla.

Sul pole mu ees mingeid kohustusi tubli või tugev näida. Ma näen sind ju esimest korda. Sa võid lihtsalt rääkida, kuidas sul läheb. Ja siis vaatame, kas ma saan sulle kuidagi äkki toeks olla.

Kellele sa toetuda saad, väljaspool seda ruumi siin? Mul on hea meel, et sa oled endale ise selle võrgustiku loonud. Mõnikord peamegi seda ise tegema. Nad tunduvad väga toredad inimesed.

Aga mõtle, nad ju ei teeks kõike seda, kui nad sinust ei hooliks. Nii et sa ei saa nii hull ka olla, kui sa räägid, onju?

Tead, ma käisin grupiteraapias mõni aeg tagasi. Ja ma tundsin ka, et mul pole õigust seal olla – et teistel on hullem. Ses mõttes me oleme

sinuga natuke sarnased, mulle tundub. Aga kui sina tunned, et sul on raske ja sa vajad abi, siis miks sellest ei piisa, et see päris oleks?

Tahad salfakat? See on väga okei.

Mõnikord ütleb meil tarkus üles. Õnn on nii üürike ja kui teda parajasti pole, siis ma kardan mõnikord, et ta ei tulegi tagasi. Aga ta kaobki vahel ja see on okei. Sa ei pea olema nagu need inimesed, kes räägivad, et neil on kogu aeg õnnetunne ja „eluilu" ja pidev tänutunne. Õnn on seisund ja üldsegi, me tajume pigem tagantjärele, et mingi aeg meie elus oli õnnelik. Aga *rõõm* on tekitatav. Ma tean, et võibolla tundub, et praegu ei saaks miski seda rõõmu tekitada, aga proovi korra mõelda mõnele asjale, ükskõik millele, mis sulle praegu näiteks rõõmu teeks. See ei pea olema selline, et sa hüppad ringi ja naeratad suu krampi. Seda, mida rõõm tähendab ja mis kujul ja suuruses temast sulle parajasti piisab, saad ise valida. Paned kirja? Ma võin korrata.

Proovime korra ühte asja. See võibolla tundub nüüd natuke tehtud moega, aga proovime ikka. Ütle minu järel: ma olen hea. Ütle-ütle. Ma olen hea. Ma armastan ennast. See on sul nüüd eriti oluline: keegi teine ei otsusta minu väärtust. Ja üks veel: ma väärin iseenda armastust iseenda vastu. Seda ütle isegi üks kord veel. Ja tead, kellegi teise pärast ei ole sul küll vaja endale niimoodi liiga teha.

Mul on tunne, et kogu selle asja *point* on see, et meil oleks vaja häbist väljuda. Ja kõik need inimsuhted ja tugiteenused, mis sul elus on, aitavad tükkhaaval seda häbi maha koorida. Selle elamist väärt elu ja headuse nimel on ropult raske ja väsitav võidelda, ma tean, aga vastupidine on veel hullem.

Mulle tundub, et võimegi siin seekord joone alla tõmmata. Kuidas sulle tundub? Kas on veel midagi, mida sa minuga jagada tahaksid?

Tead, jõulud on paljudele raske aeg. Ütlen ausalt, et minule on ka. Kui midagi on, siis saad siia numbrile helistada. Me oleme siin iga kuu lõpus. Aga sa vist näed varsti oma psühholoogi ka, onju? Hoia end, eks?

Aitäh, et sa tulid. Päriselt.

***

Sesmõttes mul on enda arust üldiselt suht okei vist praegu. Ma pole kunagi nii intensiivselt vaimse tervise teemadega tegelenud kui nüüd need paar kuud. Ja no see juba ütleb midagi, sest ma käisin gümnas kogu aeg, põhikoolis vist isegi juba, käisin nendes igasugustes foorumites ja vaatasin videoid, kus inimesed rääkisid, et mis neil viga on. Või no mis mured neil on. Vahepeal ma kartsin, et ma lihtsalt empaatiast mõtlesin endale needsamad asjad külge, et saada aru, mis minuga toimub.

See stigma nagu söövitaks mind. Terapeut, kelle juures ma käin, on nii normaalne ja toetav, ja sõbrad ka teavad ja räägivad minuga kõigest. Mul väga kodus pole kellegagi rääkida, nii et nendega ma saan siis. Aga ma tunnen end natuke rohkem süüdi iga kord, kui tundub, et äkki nüüd sai korda, ent siis varisen jälle ühel või teisel põhjusel kokku. Seda häbi, seda tunnet, et ma ei saa jälle endaga hakkama, on nii raske süsteemist välja õpetada – kohe, kui midagi valesti läheb, hakkab spiraal käima, ja ma ei oska seda peatada. Ja tead, kurb on see, et ma tunnen seda häbi nende kõige kallimate sõprade ees, kelle puhul ma tean, et nad tegelt aitaks ükskõik millega. Nad kirjutavad vahepeal, et lähme jalutama, või et tahad, lähme toidupoodi koos ja teeme siis süüa midagi. Aga nendel kõige raskematel hetkedel on mul nii mõttetu tunne, et ma ei suuda siis jagada nendega eriti palju. Mingi hirm on.

Ma ise pakun, et mingi kaheksa aastat on mul olnud depressioon ja ATH tekkis juba lapsena äkki, aga päriselt diagnoositi need mul alles mõni aasta tagasi. Ise läksin, sõber oli enne käinud ja ütles, et rohud aitasid. Ma läksin psühhiaatri juurde ja hakkasin talle lugema ette kõike, mis ma ise arvasin, et mul on. Ma tahtsin diagnoose, et asi oleks päris. Noh, et andke mulle üks „sest et“. Sest siis oleks vastutus osaliseltki millelgi, mida mina pole saanud määrata ja milles ma ei saaks end ise kogu aeg süüdistada. Ta oli veits segaduses, sest tavaliselt vist inimesed tahavad just, et neil poleks paberite järgi midagi viga. Pluss ma tundusin vist liiga „normaalne“ ta jaoks, nii et võibolla tunduski, et mul on okei tegelt. Ta ütles, et ei tundu, et mind mõjutaks väga kõik see, millest ma räägin. Aga siis me tegime neid teste ja rääkisime veits veel ja ta sai aru.

Ma ikkagi arvan, et midagi on mul veel, kuigi ma justkui ei tohiks nendest siltidest nii väga hoolida. Võibolla üks hetk ei huvitagi enam. Peaks mingi uue hobi leidma äkki. Ma ei tea.

***

Sain aru, kui suur osa vaimsest heaolust sõltub tugivõrgustikust ja selle teadlikust loomisest ning ühtlasi teadlikust juhuse usaldamisest. Tegin kell kaks öösel keset ärevushoogu sõbrannale videokõne – temaga koos lohutas mind neiu, keda tundsin alles mõne kuu, aga sel hetkel ei olnud mingit vahet. Ta läks kapi juurde ja valis sealt luuletusi, mida ette lugeda, kuna tundis, et need võiksid minuga resoneeruda. Kaplinskit ja Krulli luges. Ladus tarokaarte ja aitas sealt tõlgendada mõtteid, mis annaks lootust. *Reversed two of wands* tuli mulle, ma pärast guugeldasin, et mis see tähendab. Päris täpne isegi. Nad lasid mul nutta ja rumineerida, aga samas andsid ka teisi vaatenurki, et ma oma jutuga end sügavamale ei mõtleks. Ja samas ometi siunasid nad minuga koos kõike, mis mulle parajasti valu tegi, ja panid isegi veidi üle võlli, et ma selle tüüpilise kahekümnendate südamevalu ja melodraama üle naerda saaks. Nad olid igatpidi olemas. Vahepeal ma lihtsalt kuulasin, kuidas nad omavahel jaurasid, sest kell oli siiski kaks öösel. Vahepeal rollid vahetusid ja minust sai nende tugitooliterapeut. Ja nii mitu tundi järjest. Ja see intensiivne tänutunne vedas mind välja sellest seisundist, kus ma olin, alustanud kõnet sõnadega „ma ei suuda enam niimoodi“.

***

(Minu) vaimse tervise hea seisu märgid:

1. uni taastab energiat,
2. oskus märgata ümbritsevat ja ümbritsevaid,
3. tegutsemistahe,
4. aega ja ruumi mõelda ja olla,
5. kui ma endale kohvi viitsin teha,
6. tasakaalustatud toitumine jm tavalisest vaevanõudvama pakkumine endale,
7. usk endasse, tajutud kontroll oma valikute üle,
8. panustan mingil moel ühiskonda,
9. oskan defineerida ja eristada mõtteid, tundeid ja reaktsioone.

Väljaõppe ajal tundsin alatasa, et suhtun endasse liiga hinnanguliselt, sest ma ei näinud, et teistel oleks vaimse tervisega sellist minevikku (või olevikku) nagu minul. Nad olid väljaõppel eeskätt selleks, et nende teemade kohta päriselt õppida, teiste aitamise nimel end probleemi sisse lugeda. Tundsin endalegi üllatuseks häbi, et lähen inimestele appi enne, kui ise „korda“ saan (olen hiljem teada saanud, et mu standardid sellele Korras Endale on ebarealistlikult kõrged – mõttekoht?). Millal aga saab inimene piisavalt „valmis“, et aidata teisi enda ümber? Kas ma hindasin end üle? Miks ma siin olen?

Eestis on depressiooniirisk igal neljandal täiskasvanul ja üldistunud ärevushäire risk igal viiendal. Depressioon 5,6% ehk 70 000 inimesel, kellest kolmandik otsib abi. Vaimse tervise raskuste all üleüldiselt kannatab iga neljas. 25–40% inimestest on elu jooksul mõni psüühikahäire.

Üks teine number on veel, mida ma olen näinud koolitustel ja brošüürides ja mis peaks andma vist lootust, aga mulle mõjus vastupidiselt: 50–80% inimestest paranevad depressioonist aasta jooksul. Mina pole selles statistikas. Ma kuulun nende hulka, kes peavad valmistuma võimaluseks, et nad elavad terve elu tablettide ja teraapia toel. Aga kui need teevad elu olemisväärseks, siis peaksid need vist ikkagi head olema? Ikkagi tekib vahel küsimus, et miks mind siis ei osata korda teha. Miks mina see *error* olen? Katki. See sõna on omaette teema. Ühel hetkel õppisin seda väljendit teadlikult vältima, ka lähedaste kõnepruugis jäi see aina rohkem kõrvu. Kui paljud inimesed on õppinud arvama, et nad on mingit moodi vähem-kui, alla normi. See ei avaldu ainult vaimsest tervisest rääkides, vaid ka minapildi puhul – aga kuidas neid kahte üldse eristada? Kuulen minust paarkümmend aastat vanemaid naisi oma kehast nii julmalt ja hinnanguliselt rääkimas, et nutt tuleb kurku. Möödaminnes, naeruga. Kas seda saab lahti harutada? Kuidas muutuks statistika, kui sellised inimesed ületaksid hirmu „katki“ olemise ees ja läheksid esimest korda elus vaimse tervise spetsialisti juurde? Kui nad ei arvaks, et „nii lihtsalt on“ ja „see on lihtsalt elu“? Kui palju muutuks statistika, kui nõukogudeaegsest alkoholiepideemiast mõjutatud kodudes kasvanud mehed psühholoogi vastuvõtule julgeksid minna?

Vaimselt toetavat ühiskonda luuakse kahtemoodi ja paralleelselt – ennetades ning tuld kustutades. Ennetamise juured on väga sügaval, töö toimub mitmel rindel ja selle maht on tohutu, aga see on palju vähem atraktiivne (ja raskemini turundatav) kui lahtise haava ravimine, sest muutust pole ju silmaga näha. Kuidas me teame, et oleme kellegi krahhi ära hoidnud? Paari aastaga on vaimne tervis sõudnud meie sõnavarra ja pole enam pseudo roosa ila. Üha rohkem võrreldav jalaluumurruga. Aga ma tundsin ikka et fakk-kas-see-mis-ma-teen-on-piisav. Kas see, et ma töötasin välja ja saatsin üle nädala laiali õpetajate uudiskirja, mis peaks pakkuma sotsiaal-emotsionaalseid oskusi õpilastele ja hingetuge õpetajatele ning kasulikku infot pealekauba – kas sellest on kasu? Kas niimoodi toimubki vaimse tervise revolutsioon? Kuidas ma seda teada saan? Mitme aasta pärast?

Ma olen viimasel aastal näinud nii palju väikestes ruumides sündivaid mõtteid ja loomingut. Need on olnud ruumid, mis soosivadki haavatavust, aga nendeski on alati tunda – olgugi õhukest –

ärevust ja hukkamõistuhirmu. Meis kõigis on nii palju mahasurutut. Samas ka nii palju viise, kuidas olla inimene. Need ruumid on mind innustanud, sest on tekitanud korraks, kasvõi ainult järgnevaks tunniks, tunde, et olen end lahti mõelnud ja õlad on alla vajunud ja keegi tunneb huvi. Ja et mul on päriselt ka midagi öelda. Ja kui ka pole, on seegi okei. Aga salamisi tead, et midagi alati on.

***

Minu tumedam pool on häbi. Suur häbi. Häbiväärne. Pole ilus. Tubli tüdruk pole inetu, vali, vaidleja. Ma olen juba üle kolmekümne, aga tunnen end üksi olles nagu väike laps, pintsak seljas. Rongid panevad silme eest mööda. Minu tumedama poolega on raske rahu teha. Kardan vahel, et muud tegelikult ei olegi. Et ükskord saavad kõik teada, saavad kõik aru. Nii sa ju mulle pidevalt ütlesid, kui ma ei vastanud enam su ootustele sellest, milline on üks väärt inimene. Minu tumedam pool meenub mulle iga kord, kui ma kellegagi vastuolu tunnen. Kui minus on kriitiline hääl, mis õelutseb ja mõliseb ja kähvab. Kui ma nutan või kui ma isegi mitte enam ei nuta, vaid vahin. Minu tumedam pool on ülimalt kriitiline. Enesekaitse ehk. See on pidevalt alla surutud ja kogub endasse potentsiaalset energiat, energiat hävitada ja vihata ja torgata ja läbistada. Olla alati aus. Kes seda ei tahaks? Minu tumedam pool hoolib ja arvestab ikka. Ta lihtsalt arvustab ka. Saaks ju paremini, saaksid ju ilusamalt. Miks sa nii ei tee? Miks ta nii ei ütle? Kui palju lihtsam oleks, kui kõik toimiks nii, nagu kirjutan mina, demiurg, oma peas öötundidel, ja segan jahtunud pätika külma piimaga halliks. Minu tumedam pool kardab. Tal on meeletu hirm. Kulus väga palju ähvardusi ja kinni vajutatud kõnesid ja minuteid vannitoa põrandal, enne kui ta mu üle enam võimust ei võtnud. Ma hirmutasin inimesi enda ümber. Aga ükskord saavad kõik niikuinii aru, nii sa ju ütlesid. Kui sa pole tore ja tubli ja rõõmus, jätavad nad su. Vandusid mulle minu tulevaste põlvede kättemaksu. Mõtlesin sellele iga kord, kui minu tumedam pool plahvatas. Nii palju viha. Tagantjärele mõeldes on see lihtsalt nõmedalt kurb. Hakkab suisa füüsiliselt paha. Aga minu tumedam pool istub edasi ja igatseb. Igatseb saada valgusest pimestatud. Igatseb pröögata sotsiaalse õigluse nimel vetsujärjekorras.

***

Tee mulle seda rõõmu ja sule korraks silmad.

Kas tunned, kuidas laud veel võbelevad? Kas tunned, kuidas juuksed pead puudutavad? Kas tunned oma kõhtu tõusmas ja langemas, kui hingad? Kas tunned ruumi oma silmade vahel? Kas tunned, kuidas su mõtete vahele udu tekib? Kas tunned pinget oma selgroos? Kas suudad kujutleda, mis tunne oleks olla kaltsunukk? Kas märkad, kuidas su kael muutub raskemaks? Kui triivisid mõtetega mujale, pole hullu. Tule tagasi. Siin pole algust ega lõppu, sa ei saa ära eksida. Kas suudad kujutleda, kuidas su peale valgub valutu soe vaha? Mis tunne on selle sees liigutada? Kas saad endale lubada täielikku tühjust?

Me võime siin nüüd natuke aega koos olla. Ma ei lähe mitte kuhugi.

foto: Mia Tohver

Johanna Rannik (24)

Millises organisatsioonis sa tegutsesid, millised olid su ülesanded?

Tegutsesin Eesti suurimas vaimse tervise organisatsioonis Peaasi.ee ehk MTÜ Peaasjad ehk lihtsalt Peaasi. Abistasin kommunikatsiooni- ja turundusjuhti ning veidi ka haridusvaldkonna juhti. Minu peamine ülesanne oli töötada välja õpetajatele suunatud uudiskiri, mis kannab nime „Vaimse tervise vahetund". See tutvustab sotsiaal-emotsionaalseid oskusi ja viise, kuidas neid eri vanuses lastele-noortele õpetada, ning annab nõu, kuidas õpetajad ka omaenda vaimset tervist hoida saaksid. Lisaks aitasin korraldada noorte vaimse tervise luuleõhtut! Imetlesin nii väga neid mitutkümmet noort, kes tulid kohale, jagasid oma kõige haavatavamat loomingut ning kiitsid teiste oma. Loodan, et nad jätkavad kirjutamist.

Milliseid muutusi sa iseenda juures vabatahtlikutööd tehes märkasid?

Kuna töökeskkond ise (eesotsas mu praktikajuhendaja Jaanikaga) oli nii empaatiline ja tähelepanelik, õppisin, et tööd saab teha rahulikult ja mõnuga — ei pea end läbi põletama, vaibaks viskama. Olen pärast seda andnud teadlikult vaimse tervise esmaabi ning märganud, kuivõrd palju on argivestlustes tegelikult hetki, kus inimene igatseb kuulamist.

Minu huvi selle vastu, et lastel ja noortel oleks lihtsam, tuleb vist sellest, et „minu ajal" neid ressursse ei olnud. Nii mõnigi kord tihkusin natuke nutta, sest väga palju asju tuli üles. Milline peaks olema süsteem, kus tuntaks võimalikult vähe tarbetut valu? Peaasjas käib töö mitmel rindel ja lõviosa sellest ei ole tänavapildis nähtaval — see kätkeb endas ka omajagu sotsiaalpoliitikat, milleni ma seekord ei jõudnud, aga olen täiesti kindel, et rahulikumal eluperioodil tahan ka sellesse panustada.

Suuresti Peaasja-kogemuse pärast läbisin hiljem nõusolekukoolituse, et käia koolides seksuaalhariduse arengule kaasa aitamas. Ei vaja vast selgitamist, kuidas seksuaalvägivald vaimse tervisega seondub.

Kas headust on võimalik kirjutada?

Raskust on nii palju lihtsam kirjutada. Samas tõmban ma vist ise liiga range joone headuse ja raskuse kirjutamise vahele. Olen projekti vältel näinud nii vabatahtlikuna kui ka töötubades midagi inimlikumat kui see puhas tiritammitav suhkrune rõõm — näen tuge ja sooja raskust, mida tahan õrnusega palistada.

Kohanemiskergus

Hildegard Reimann

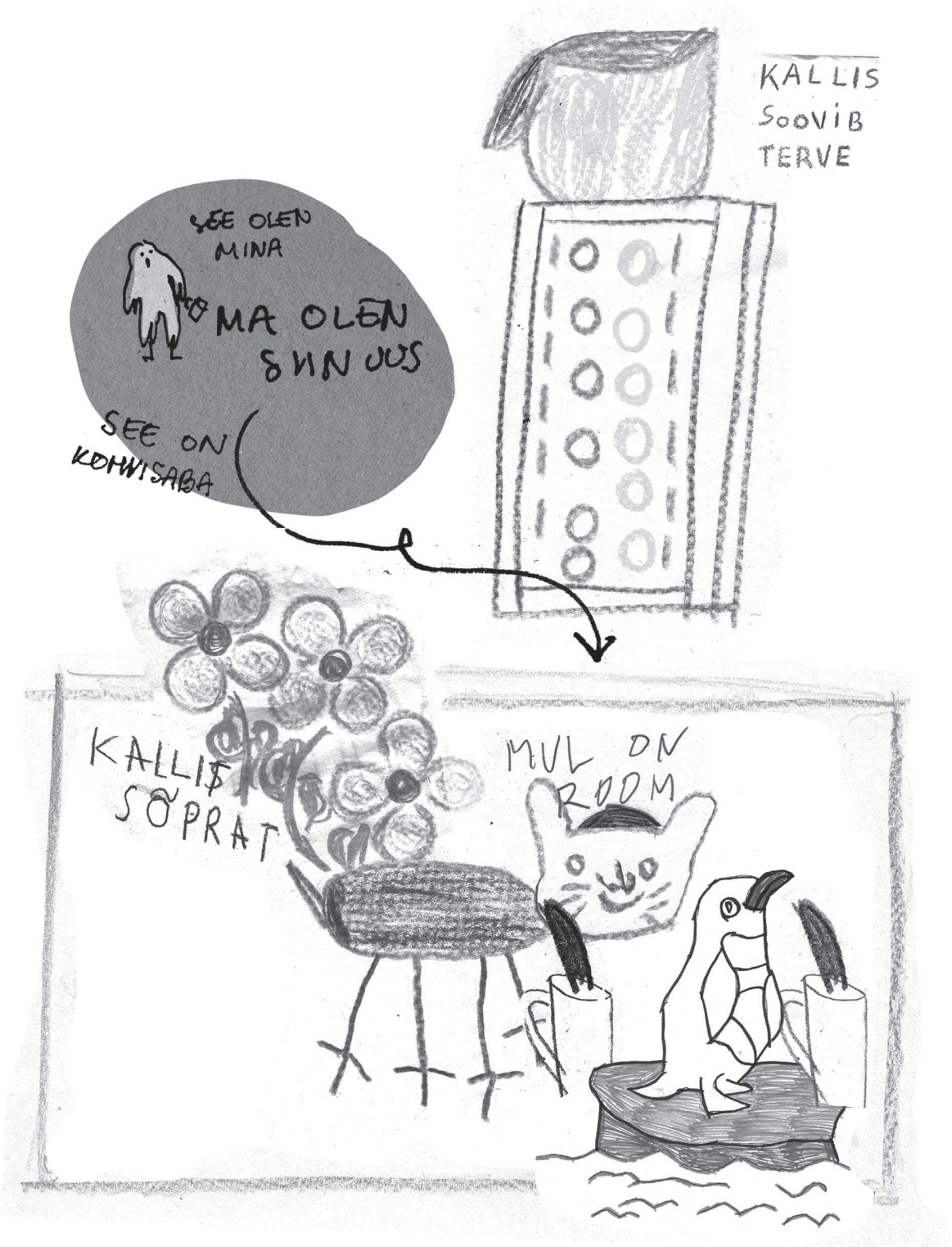

MINE MINU
MUREREID
KORIAMA
MOOSI TEHA?
...HÄSTI
SAAME MOOSI
TEHA TALVEM

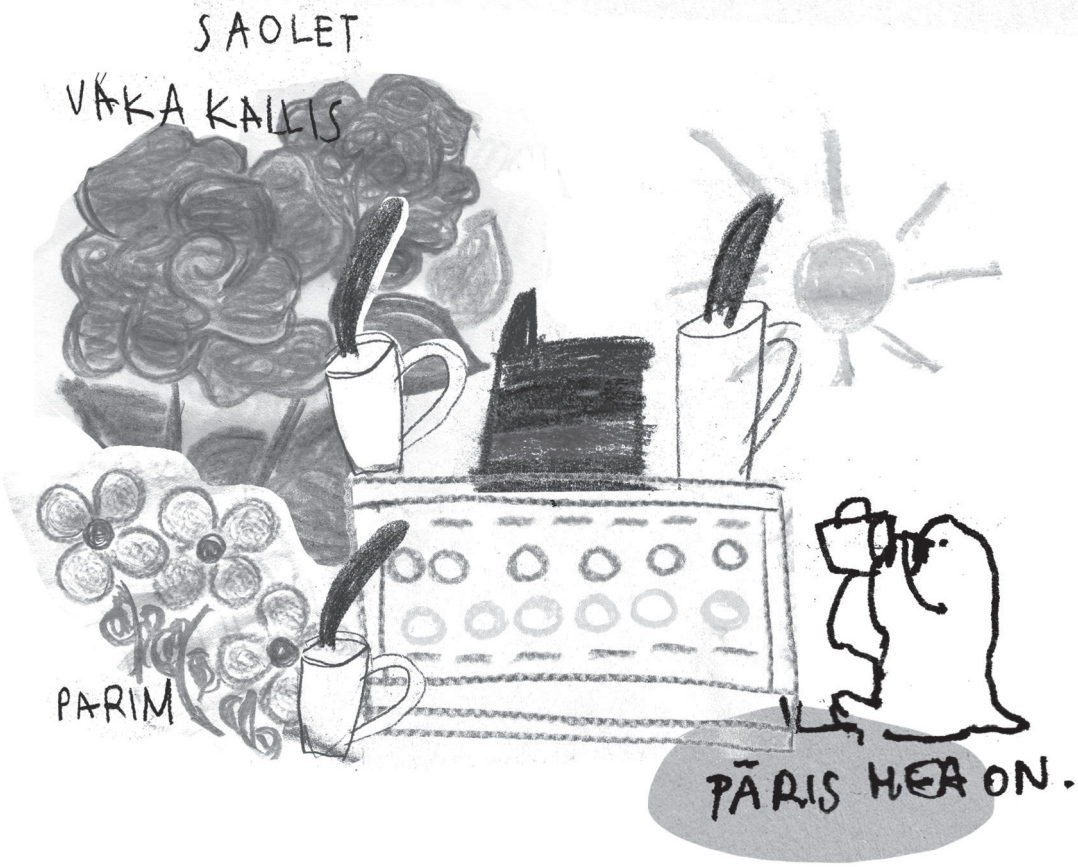
SAOLET
VÄKA KALLIS
PARIM
PÄRIS HEA ON.

Hildegard Reimann (24)

Millises organisatsioonis sa tegutsesid, millised olid su ülesanded?

Mina viibisin projekti raames kaks nädalat Pahkla Camphilli külas Raplamaal, mis on erihoolekannet vajavatele inimestele mõeldud toetava struktuuriga elupaik. Camphilli küla on osa ülemaailmsest võrgustikust, mis järgib antroposoofia ja biodünaamilise põllumajanduse põhimõtteid ning toetab päeva- ja aastaajarütmidest lähtumisega inimeste vaimset tasakaalu. Sealseteks märksõnadeks on sõprus, vastastikune abi, koostöö ja looduslähedus. Sain Pahklas kohe külaelanike argiellu sisse lülituda: koristada, rohida, kõblata, laulda, juua kohvi, panna puslet kokku, lüpsta lehma, vaadata parte, korjata ravimtaimi, süüa võileibu, naerda, kallistada, lollitada, joonistada.

Suurim abi, mida sain osutada, oli minu tähelepanu ja aeg. Organiseerisin külaelanikele igapäevaseid joonistamistunde, kus tegime erinevaid ülesandeid, rääkisime lugusid, koostasime juturaamatuid ja tegime üksteisele kingituseks kaarte.

Milliseid muutusi sa iseenda juures vabatahtlikutööd tehes märkasid?

Pahklasse minnes pelgasin piire enda ja teiste külaelanike vahel: mis siis, kui vastastikust usaldust ei teki ja jään sealseid elanikke võõrastama. Minu põhiline avastus oli see, et üldinimlikul tasandil on meil nii palju ühist ja ainult see üldinimlikkus loebki. Kui olen tõmmanud töödressid selga ja sammun koos teistega põllule, kui sööme koos ja teeme vastastikku nalja, siis tundub vajadus vaimse võimekuse alusel luua piire „enda“ ja „nende“ vahel naeruväärne. Selle sisemise sõlmekese lõdvenemine mõjus vabastavalt: ühtäkki kadus hirm olla läbinähtav ja vajadus näida tõsiseltvõetav. Tagasi kodus olles märkasin, kui paljudes muudes kogukondades oma sisemist headust ja siirust maha surutakse. See tegi mind üsna nõutuks ning kummitab siiamaani.

Kas headust on võimalik kirjutada?

Jah, kindlasti! On võimalik kirjutada ja joonistada — aga ühiselt. On võimalik, kui hindame protsessi ja koos loomist ning ütleme lahti tulemusele suunatud mõtteviisist. Headuse kirjutamine tähendab aja ja ruumi võtmist, kaasloojate märkamist ja enda loomingu kohandamist vastavalt teistele. Seetõttu sündisid ka Värske Rõhu erinumbri kaanekujundus ja koomiks mõnes mõttes kollektiivse loominguna: kaanekujunduse jaoks kogusin joonistusi teiste kaastööde autoritelt ja koomiksi jaoks Pahkla küla elanikelt.

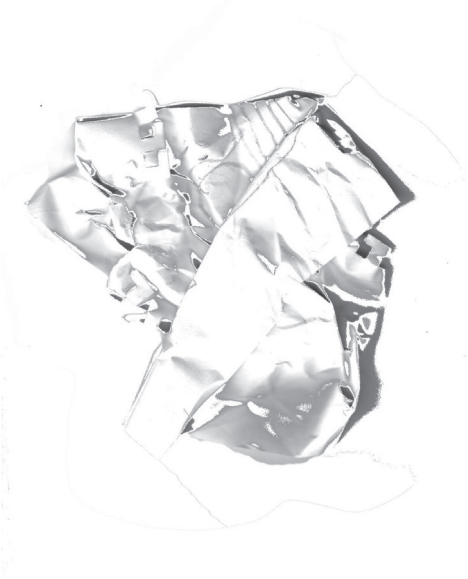

Emma Lotta Lõhmus

Matildale

Vaatan iseennast kõverpeeglist. Peegel on sätitud oranžide pleekinud seintega trepikotta kuivanud potitaime kõrvale. Ka aastaaeg, milles asun, on üleni pleekinud. Trepikojas on veel igasuguseid asju – mitu ratast ja lapsevankrit, akna peal linnusitt, aga peaasjalikult liiga palju trepiastmeid. Et välisuksest sisse saada, peab üles astuma kolmest astmest, siis ületama jämeda ukseläve, ronima üles veel kahest kitsast astmest, mõne sammu pärast tuleb veel kaks laia astet ja alles siis saab asuda üheksaastmeliste trepiplokkide kallale. Igale järgmisele korrusele viib eelnevalt korruselt kokku kaheksateist astet. Majal on neli korrust. Lihtne matemaatika – kui elad neljandal korrusel, tuleb koju jõudmiseks ronida üles kaheksakümne kolmest astmest. Kui niisama käed taskus minna, pole viga, aga kui ühes käes on poekott ja teises laps, on juba ettevõtmine, ja kui mõlemas kaenlas on lapsed, ühel õlal poekott ja teisel käekott, vat siis näib mulle, et tegu on lahendamatu võrrandiga. Aga praktikas, nagu tead, on kõik võimalik.

Kõik on võimalik, jah. Tõmbun kõverpeegli ees äkitselt kägarasse ja valu kisub mu näo kipra. Need on päevade krambid, mis mind vaevavad, pleekind ja viltuste päevade krambid. Pilved krampuvad taevas üheks suureks tombuks ja tundub, nagu peatselt õnnistataks meid sajuga, aga õnnistus jääb saamata. Tunne on umbes nagu beebipille võttes ja veritsust oodates – õhk on äikesest, tormist, vägivallast ja ebaõiglusest paks, aga mitte midagi ei juhtu. Kõik on kusagil kinni ja valu levib alaselga.

Need mõned päevad, millest ma räägin, mis ma ühte üsnagi lühikesse pilti kokku seon ja sulatan, on kiired ja hägusad. Aga need on olemas olnud ja on siiani, need on talletatud kõikjale – kehadesse, õhku, sõnadesse ja põhjustesse, mis määrasid nende päevade trajektoorid. Vahel on võimalik asitõendite põhjal minevikku rekonstrueerida – näiteks võin lugeda sulle oma päevikut või näidata sinikaid ja verevalumeid, võime kuulata helisalvestisi või vaadata fotosid – aga samaväärselt on olemas see, mis eksisteerib mälus. Ja see, mis on mälus, tundub mulle, on kirjutatud kõikjale, vajutatud inimesse nagu muster või tempel. Aga samamoodi tundub mulle, et neid mustreid on võimalik muuta ja liigutada, päästa lahti. Ma ei tea, mis järjekorras need päevad läksid, kas nad moodustusid aastate jooksul või kestsid vaid nädala, nad on minu üldistavas meeles sulanud ühte ja kujundanud tüki sellest elust, millest ma osa võtan, ja tean ainult seda, et võin nad jagada viieks, nad kestavad umbes seni, kuni minust väljavoolav veri otsa saab.

I

Ühesõnaga, ma tõmbun kõverpeegli ees kägarasse. Minu kokkutõmbunud kujutis peeglis tardub, nii nagu tarduvad pleekind seinad ja trepikoda ja astmed, millest ma pole veel üles roninud, ja lood, millest ma pole veel kuulnud. Ma libisen sellest momendist välja ja sisenen teise. Oleme peol, Matilda, sina oled ka seal, kümnekorruselise kortermaja aknast paistab veel lõputult samasuguseid ja ühes neist oled ka sina. Me kuuleme, et kellegi iPhone'is laulab Cher, ta ütleb *sail away, sail away, sail away* ja me pöörame oma pilgud üksteise poole – me naeratame. Õhtu algab paljulubavalt, tore on olla alaealine, me langetame mantlid. Kööki viivast koridorist purjetavad meie poole kaks pokaali ja me võtame need tänulikult vastu. Nii tore, et meile on antud võimalus olla noor, nüüd tuleb seda ära kasutada ja midagi vastu anda – me ei vaevu kaugemale mõtlema ja läheme elutuppa lauamänge mängima.

I like your shirt by the way though I'm sure you'd look better without it hahaha mina ja tüüp, kes ennist pokaale laiali jagas, istume üksteise otsas ja ma märkan, et seinakell ei liigu, huvitav, kui kaua me siin olnud oleme? Sa tuled meie poole, Matilda, aga komistad ukselävel ja kukud käpukile maha, teises toas kliriseb klaas ja rõdult piidlevad meid suitsetajate hooletud pilgud. Me oleme lähedased, eks? ütleb ta mulle otse silma sisse ja mu häält läbistab nuga, kui ütlen *muidugi*, lumehunnikutel kumavad langevate helveste varjud. Majast möödub tramm ja korraks kõik väriseb. Suitsetajad on pead ära pööranud. Juba liibub ta mu vastu, juba on ta käed mu pluusi all ja ma värisen korraks ebamugavusest, mu pilk langeb üle ta õla toolile, kus sind enam ei istu, põrandale, kust oled kadunud, su äraolek teeb ärevaks. Ma ei näe sind enam ja seintel aelevad tummad varjud. Ma tean, et sa mõtled – *cut the bullshit*, kõik on seda lugu juba kuulnud, see lugu on igal pool ja igaühega juhtunud nagu mingi kollektiivne suureks saamine, see on mingisuguses variatsioonis kõigi mälusse kirjutatud ja kõigi nahale vajutatud, aga, Matilda, ma mõtlen ainult sinule,

Matilda, kus sa oled?

ja ma ei panegi tähele, kuidas see lugu mul kurgust alla läheb, ühes ööga, vaikselt.

II

Veel üks maja ühes linnas. Aina enam asju siin elus on sügavalt arusaamatud, seega üritan leida tervet mõistust pisiasjades. Selle maja ees on suured autorehvid maa sisse kaevatud, selliselt, et pool rehvi ulatub mulla alt välja ja selle osa peal saab istuda. Lähen ühel hommikul koju, lähenen välisuksele ja võtmesakid suruvad mu peopessa, kui heidan pilgu nende lollakate rehvide poole ja jään äkitselt seisma. Rehvi peal istuvad üks naine ja üks mees ning hommikune valgus langeb nende peale kummaliselt ja märkamatult, aga kuidagi suursuguselt. Aivazovski maal minu maja ees, mõtlen. Mehel on väga suured ja laiad õlad ja ta urgitseb rehvi ääre peal kügeledes tossuninaga mullas, roosa dressipluusi ja pikkade puhaste juustega naine on tardunud neutraalsesse istuvasse poosi, selg sirge ja kaks kätt põlvedel, ühes käes suits ja teises tass auravat filtrikohvi. Mees hoiab oma suitsu nagu postmarki, põidla, nimetissõrme ja keskmise sõrmega. Ta on nagu ruut ja naine nagu kolmnurk. Nii saavad alguse ja lõpevad paljud lood, mõtlen. Kuigi keskelt lahti tehes võib mõni lugu ka selline olla, miks mitte. See pilt on nii universaalne ja nii haruldane samal ajal. Mul läheb kõik sassi, pigistan võtit pihus ja püüan meenutada, kus ma olen.

Kus sa oled, Matilda? Sa kasutasid mulle oma elust rääkides selliseid väljendeid nagu *müstika* ja *nagu filmis*. Kõik on nii vaikseks jäänud, kui sind ei ole. Ja mul on tunne, et maailm on kõver ka ilma peeglita. Kujutan ette avaraid lumiseid maastikke, aga need värvuvad mustaks nagu suitsusauna seinad ja laed. Saan aru, et sinust alates (aga kust sa algad?) ei ole ilu enam reserveeritud üksikutele nähtustele siin ilmas, see plahvatab ja voolab välja kohtadest, kus ma seda kõige vähem oodanud oleksin. Meenutan, et iga kord, kui sa midagi naljakat hakkasid ütlema, tahtis see kõik sul justkui korraga suust välja tulla, naer ja sõnad segunesid ja välja tuli midagi pooliku plahvatuse laadset. Süütunne tuleb peale, sest ma ei oska sind otsida, kaadreid oma peas kujutan ette mustvalgelt, et need vähem realistlikud ja halvavad tunduksid, mõtlen maastikele, ignoreerin oma sõprade sõnumeid. *Müstika*. Aivazovski lahkus ja võttis sinu kaasa, pudeli viina ka, ja ma ei tea, kus te olete. Lähen tuppa, nutan duši all ja skrollin telefonis, kuni iga viimne kui mõte lahkub peast ja saab apaatse ning ükskõiksena magama minna.

III

Ma käisin apteegist SOS-pilli ostmas, Matilda. See on alati sürreaalne kogemus, kuna LED-lambid pimestavad mind siis eriti tugevalt ja ma ei suuda pisikeste minimalistlike ja vähem minimalistlike karbikeste pealt silte lugeda. Pea käib ringi, aga ma jalutan riiulite vahel nagu muuseas, heites vahepeal malbeid ja kõrvalisi pilke väikestele etikettidele. Seekord, kui maksma läksin, vaatas apteeker mind erilise kaastundega, mul endal hakkas viimasel hetkel pigem rahast kahju ja oleksin peaaegu karbi letile jätnud ning välja jalutanud, aga sõrmed toksisid PIN-koodi sisse ja viisteist eurot läks nagu niuhti. Läksin ära leppinult ja ilma suuremate majanduslike raskusteta.

Pärast seda teesklesin, et kõik on okei (kõik oligi okei). Taevas ei olnud midagi, isegi päikest ei olnud näha, päike läikis akendel ja metallil nagu iha purjus mehe silmades, ma ei näinud midagi, ma ei kuulnud midagi, kõik oli okei. Ma ei ole alla andnud, Matilda, kavatsen sind otsida kohtadest, kuhu ma veel vaadanud ei ole. Peitusemäng on kõige kurjem ja ängistavam mäng, mis eales on leiutatud. Läksin raamatukokku, et lugeda seda raamatut, mida me sinuga ükskord sirvisime. Vaatasime seda nagu pildiraamatut, jättes vahele kõik sõnad, nii nagu me jätsime vahele pisikesed põiktänavad ja kalmistuteed, et tõtata suurte ja avarate vaadete juurde. Sa ütlesid, et tahaksid laevaga Soome sõita või minna kuhugi, kus on palmid. Mina tahtsin, et sa enam ei karjuks, vaid turtsataksid samamoodi nagu ükskord trepikojas mu lollaka nalja peale… Aga nüüd on kõik liigagi vaikne. Lähen raamaturiiuli juurde ja aevastan, naine teisel pool raamatuid võpatab, vaatab mulle otsa ja paneb sõrme huultele. Tššš. Olen peaaegu pooleks rebitud, üks pool tahaks karjuda ja ropendada, teine pool avada raamatu ja sõnade vahele imbuda, sulada paberi sisse ja saada kirjutatud järgmise lugeja silmadesse. Võtan raamatu ja loen:

Vera feared habit and betrayal. [---] *Is this warm, fragile breath of mine, through which I drink life and which is now, in an instant, in an instant, interrupted, so innocent, so involuntary and vulnerable, isn't it already habit at each inhalation, and at each exhalation, betrayal?*

Raamatukogus valitseb vaikus, kõikjal mujal kaos. Kustutan paberile trükitud sõnad käeseljaga ära ja kirjutan vildikaga asemele

Samal ajal, kui Matilda voodis lamab, hakkab õues sadama paduvihma. Vihm trummeldab vastu akent, nagu koputaksid seinte vastu tuhanded käed. Aga ei koputa – vihma sajab. Sajad-tuhanded vihmapiisad kukuvad taevast alla. Matilda kujutab seda ette ja tal hakkab kõdi. Ta hakkab turtsuma, aga see on kummaline tunne, justkui ta keha naeraks. Aga nii see on. Matilda keha itsitab ja naerab siis juba laginal. Sajad-tuhanded vihmapiisad trummeldavad vastu ta akent, rikkudes kõiki aegruumilisi reegleid, ja naer pääseb Matilda kehast lahti, pääseb välja ja tungib toast, vihmast ja vaikusest läbi, otse välja elu kätte.

IV

Sa turtsatasid mu lolli nalja peale ja sellel turtsatusel polnud midagi ühist meie minevike, iseloomude ega temperamentidega. See oli nagu väljastpoolt antud või võetud. „Nad niisama seisavad ja passivad seal!“ Siis läksid sa poodi ja ostsid kaks hiiglasuurt ukraina lihapirukat, mis rasvast nõretasid. Vaatasin sind tunnustavalt – naine, kes on ostnud kaks hiiglasuurt ukraina lihapirukat. Sa läksid üle silla ja rasv imbus tilkhaaval läbi kilekoti asfaldile. See oli ilus, ümberringi õitsesid õunapuud. Olin nii kaua otsinud sõnu, takerdunud kõverasse seadusesse, mis käsib kõik *sõnadega ära ütelda*, proovinud leida meie vahel loogilis-põhjuslikke seoseid, panna ühte lausesse *kõik või mitte midagi*, aga siis läksid sa rasvast nõretavate lihapirukatega üle silla ja see tegi kõigele muule ära. Vähemalt selleks hetkeks, sest hiljem tuli hakata kõike uuesti sõnastama, üle kinnitama ja korrutama. Ja lihapirukatest tuli suur riid. Mille üle poleks me riielnud, Matilda? Kõik, alustades minu särginööpidest ja lõpetades jõevee temperatuuriga, tegi meid pahaseks, tekitas vastuolusid ja hõõrdumisi. Me ei rääkinud sellest kunagi, aga vaidlus meie vahel jätkus igas sõnas ja igas liigutuses. Ma arvan, et me ei oleks muudmoodi isegi suutnud. Viljakas pinge sundis meid rääkima ja naerupahvakud, suured vaated ja pildid – ühesõnaga, väljastpoolt antud kingitused lahendasid meid vaikusesse.

Olen väsinud vahekohtadest – tänavatest, sildadest, trepikodadest ja koridoridest... tahan teada, kus sa oled, aga võib-olla ei saa ma vastust enne, kui selle kirja lõpuks ära saadan. Ma ei saa sind vaikimises süüdistada, sest selle rõhuvad juured ulatuvad kuskile hoopis mujale – kabinettide tagatubadesse, kantseliiti täistrükitud paberivirnadesse, poetagustesse pinkidesse, ränkade ja

tagasipööramatute tegude müriaadi… Nende vastu sõdime ühiselt, aga see sõda on samuti tumm ja plahvatab etteaimamatutes kohtades, näiteks rasvaplekkides ja kõverpeeglites. Joon üksi kohvi ja söön lihapirukat ja mu peas käib ringiratast

Halloo kosmos! Halloo maa! Kas sina oled telefoni juures? Mina Tulid töölt Nagu näed Aga nüüd Koju jään Köögis sind pliidi peal ootab toit Hiljaks jäid juba söödud on kõik

Keegi korrutab kaksteist aastat jutti, et sa oled kasutu, idiootne, ja ei saa kunagi üksi hakkama, ära mitte üritagi? Kuidas seda uskuda, õigemini: kuidas seda uskumata jätta?

V

Ma ei suuda magama jääda, seega lõpetan selle kirja siin. Kõik sõlmed jäävad lahti, kuniks ma sinu üles leian, Matilda. Kuulen su häält selgelt oma unenägudes, kuigi vahel tuleb välja, et ma ei magagi, vaid jalutan kooli või tööle või panka või günekoloogi juurde. Sa oled mu unenägudes, selg sirge ja juuksed puhtad, ja sa ütled kogu aeg ühte lauset, mis see oligi.. ahjaa, see on naljakas, sa ütled: „Sul on täna nii mõru nägu peas," ja see teeb mulle nalja, kuidas sinu arvates mu nägu mõru välja näeb, kujutan seda ette nii, nagu oleksin kohviube närinud ütlen sulle seda ja sa naerad ning pühid siis silmanurgast pisara nii muuseas ja loomulikult aga see teeb mulle nii head meelt on ootamatu et meie koosviibimine tekitas sinus nii sügavat rõõmu et oli väärt naermist ning et sa julgesid seda välja näidata

Naaldun köögikapi vastu ja korraga turgatab pähe, et sa andsid mulle oma numbri. Ei või olla. Tunnen, nagu tahaksin midagi aknast välja visata. Teen akna lahti ja jääkülma õhu lõhn tungib tuppa. Kallan orika lõpu kraanikausist alla ja valin sinu numbri. Pärast kahte kutsungit võtad sa vastu.

...

Õues on metsikult palav. Seisev õhk pressib pooridest higi välja, see niriseb mööda nahka, mööda külgi, mööda kaela alla. Inimeste silmaalused läigivad, päike sirendab taevas, fooris põleb punane tuli, majad kasvavad aina kõrgemaks ja heidavad maapinnale aina suuremaid ja suuremaid varje. Lennukid lendavad, sõja- ja reisilennukid, aga mitte selle linna kohal, iseendast ja üksteisest saadakse aru, ainult mitte selles linnas, süüakse merekarpe ja kulistatakse valget veini, ainult mitte siin, see kõik toimub kusagil kaugel, kusagil väga kaugel. Vähemalt talle tundub nii.

Ta seisab ülekäiguraja ees ja jõllitab asfalti. See praguneb. Ühes kohas on teed hiljuti lapitud ja must sulanud asfalt mullitab nagu sookolli mülgas või kohe kõrbema minev või pannil. Kõik läheb kohe üle ääre, aga mitte päriselt. Ta teab, sest kõik on üle ääre läinud juba mitmeid kordi ja praegu on teisiti. Aga see tunne, et kohe läheb, on ikka sama. Asfaldilõhesid vaadates näib talle, justkui seal all oleks ka midagi, mis kohe välja purskub või voolab, mäda näiteks, või kellegi jutuvada või liiklusmüra või vaikus, mädane vaikus ja ühte kindlasse poosi tardunud keha. Ta pigistab kilekotisanga peos ja lükkab pikad tumedad juuksed palavuse eest teisele õlale. Higi tilgub ja tal ei tule korraga enam meelde, kas tal on käes kilekott või süles laps või õlgadel tühi pangaarve ja külmkapp. Või kõik korraga? Ta kuuleb, kuidas autoratas teeaugust läbi sõidab ja sõiduk õõnsalt jõnksatab. Tuli fooris läheb roheliseks.

Aga veel enne, kui ta liikuma hakkab, tunneb ta kehal piisku. Kõigepealt õlgadel ja siis põskedel ja siis juba peaaegu igal pool. Äkitselt on hakanud vihma sadama. Veenired voolavad mööda ta nägu ja huultele koguneb soolast vett, mis järgmisel hetkel mujale nõrgub, vihm peseb kogu higi maha ja tungib isegi asfaldipragudesse. Ta vahetab kilekotikätt ja läheb kiiresti üle tee, vihm ei anna armu ja sadu muutub veel tugevamaks. Ta seisatab korraks ja vaatab, kuidas valgus on teisenenud – majad, inimesed ja tänavad hingavad välja, nende kopsud tõmbuvad kokku ja paisuvad siis, mingisuguse nähtamatu struktuuri järgi linnaruumi paigutatud objektid kõhivad aeglaselt ja sügavalt röga kurgust välja. Vihm jätab pealispinnale peene, otsekui tikitud mustri. Ta pilgutab silmi, tema juuksed on läbimärjad. Korraks kõverdab ta tahtmatult huuli. Sadu pesnuks justkui midagi maha nendelt aastatelt, mida tal on keeruline sõnastada, isegi meenutada. Ähmane mälestus *vandeseltslaslikkusest* seob teda mõneks pikaks sekundiks asjadega tema ümber – nende samade majadega, asfaltteega, millel ta sadu kordi jalutanud on, lillekimbuga noore naise näpus, kulunud reklaamplakatiga. Ta vaatab oma käsi – need on samad käed, mis lasteaia

liivakastis auku kaevasid ja aastaid hiljem korteripeol kogenematult pokaali hoidsid. Nende küünte all on olnud liiva, mulda ja küllalt muud paska. Turtsatus. Needsamad käed. Kõigepealt tunneb ta imelikku kõditavat tunnet alakõhus, siis reites, rinnas ja põlveõndlates. Ta tahaks aevastada (või naerda – on see naer? Kust see tuleb? Vihmast? Temast endast?), aga siis meenub talle, et buss sõidab kohe ära ja ta väljub tardumusest, üürikesest pausist aja tavapärases tabamatuses, ja läheb edasi. Liikuma asudes iseäralik tunne leeveneb, aga hetk enne oli see levinud üle kogu ta keha. Matilda jätab selle meelde.

Kas headust on võimalik kirjutada?
Ma loodan, et on. Lõpuni ei tea ju kunagi. Aga kui headus on kirjutades kuskil sees olemas, siis on ju võimalik, et midagi sellest jääb tekstile ka külge. Ja äkki jõuab see mingil viisil ka temasse, kes teksti kätte võtab, ja äkki kandub see sealt edasi mõne järgmise sõna või teo sisse. Ja võib-olla moodustub nendest väikestest ilmingutest kee, mille iga lüli viib järgmiseni ja järgmiseni ja järgmiseni. Enne ei teagi, kas headust on võimalik kirjutada, kui seda ise ei tee. Ja kui oled seda kord juba teinud, siis on see läbinisti võimalik.

Emma Lotta Lõhmus (20)

Millises organisatsioonis sa tegutsesid, millised olid su ülesanded?
Olen siiani vabatahtlik Naiste Tugi- ja Teabekeskuses. Suhtlen kahe naisega, kellega olen jalutamas käinud, juttu rääkinud, olnud abiks poes ja lastega arsti juures käimisel.

Milliseid muutusi sa iseenda juures vabatahtlikutööd tehes märkasid?
Eelkõige õpetas see teist inimest päriselt märkama. Sotsiaalsete probleemidega on lihtne kursis olla, aga sama lihtne on neid ignoreerida — kui teha see väike samm inimese poole, kellega ma muidu ehk kunagi ei kohtuks, ja temaga aega veeta, teha koos kasvõi kõige argisemaid tegevusi, siis see, mis on meis ühist, kuidagi materialiseerub. Inimesed on tegelikult lähemal, kui ma varem arvasin. Päris kokkupuutepunktid on kõige rohkem väärt. Veel tunnen, et olen kannatlikum ja enese-kindlam. Ja tahaks ju mõelda, et isetum ka?

Kuidas kirjutada headust?

Anastassia Kuznetsova

Seitsmeteistkümnendal jaanuaril aastal 2023 istusin ma diivanil ning lugesin esimest korda kirja, mis saatis mind teekonnale, mis hakkab nüüd, nii aasta aega hiljem, lõpule jõudma. Ma ei teadnud siis, mida see teekond toob, kuid haarasin sellest siiski kinni. Ma ei mõelnud sel hetkel, kas mul jätkub projektis osalemiseks aega ja jaksu, kas ma saan sellega hakkama. Ma astusin lihtsalt tundmatusse ja vastasin kirjale kiiruga jaatavalt.

13. mai 2023

Õues on pimestav, summutav kevad. Istun tooli peal ja vaatan beeži seinanurka. Näen esimest korda neid, kellega koos nüüd aasta aega selles uues projektis töötan. Mul on veel raske midagi arvata. Inimesed, varjud ja nurgad kõnelevad mulle millestki ning ma hakkan varsti aru saama, aga enne pean veel jõudma ja koguma ja kõnelema pisut rohkem, kui ma võib-olla tahaks.

15. mai 2023

Otsus hakata vabatahtlikuks just Eesti Pagulasabis ei tulnud iseenesestmõistetavalt, kuid tundus lõpuks ainsa loogilise ja õige valikuna. Mõtisklesin pärast esimese kirja saamist pikalt, millist organisatsiooni valida, kuid nii raske oli ette kujutada, kuidas oleks päriselt ühes neist töötada. See oli nagu astumine tundmatusse metsa, kus ma olin pime ja kurt, nii et taganesin sealt alati kiiresti. Lõpuks pidi aga tegutsema. Seadsin sihi Pagulasabi ja lõpuks keelesõpruse poole. Enne seda, kui sain kinnituse, et lähen kellegi keelepartneriks, oli küll üsna hirmus: mida ma täpsemalt tegema hakkan? Kas see on mulle jõukohane, kas olen selleks piisavalt kompetentne? Nüüd on aga valik tehtud ja teadmatus aheneb.

28. juuni 2023

Mul on nii hea meel! Me saime esimest korda Pagulasabi kontoris kokku minu keelepartneri ja paari Pagulasabi töötajaga. Ausalt öeldes kartsin juba, et ma hakkan tööd tegema mingisuguse kiila keskealise mehega. Jälle need närvid! Aga ma arvan, et lõpuks on asi kogu seda muretsemist väärt. Kõik olid nii toredad! Minu keelepartner on 13-aastane tüdruk! Kujutlesin vist kõiki muid võimalusi, võib-olla sellepärast, et alguses öeldi, et alaealistega me tööd ei tee (huvitav, olen ju ise alaealine).

Ta nimi on R. Me rääkisime natuke, muidugi oli pisut piinlik, aga seda on alguses oodata. Täna kõndisin koju tagasi rõõmsa ja kergena, päike säras asfaldile ja seintele ning kõik justkui helendas sellest. Teadmatuse kuristik kahanes pisut ning see tunne oli igati hea. Kuid ees seisab ülesanne, midagi ehtsat, mis saab õnnestuda või läbi kukkuda. Lugesin mitu korda paberit, mille ma Pagulasabilt sain, juhistega edukaks keelesõpruseks. Valmistan kõik kenasti ette. Kirjutan kõik veel kord läbi. Ja hakkan tööle.

13. august 2023

Nüüd ei saa ma enam kahelda, ei saa olla kadunud, sest sellest hetkest peale pean olema toeks oma keelepartnerile, sellele tüdrukule, keda ma seni vaid kaks korda näinud olen. Mida ma talle ütlen? Kas me saame läbi? Kas ta tahab tegelikult nendel kohtumistel käia või sunnivad teda vanemad? Kas mul on talle midagi õpetada? Sõltumata nendest asjaoludest on see, mida ma teen, tähtis. Kuid see ei pane mind vähem muretsema. Tean tema kohta vaid paari asja. Ta on kolmteist aastat vana ning kolis kaks aastat tagasi, vahetult enne sõja algust, Mariupolist Tartusse. Ta on varem võtnud eesti keele tunde, kuid käib venekeelses koolis. Selliste teadmistega suundun esimesele kohtumisele petliku kindlustundega, arvates, et tüdruk oskab piisavalt eesti keelt, et minuga tavateemadel vestlust pidada. Selle osas ootab mind aga suur üllatus. Ta oskab öelda tere ja tuletab pika mõtlemise peale meelde ka nädalapäevad, kuid sellega tema oskused ka piirduvad. Muidugi on see kõik minu süü! Kuidas oleksin ma saanud eeldada, et nii noor inimene suudab tegelikult nii lühikese ajaga eesti keele ära õppida? Keelt õpib igaüks niigi erinevalt, siin mängib rolli veel kolimise ebamugavus, hirm, uued olud. Loomulikult kulub tal aega, et üldse baasteadmisigi omandada.

Kuid see tähendab, et pean nüüd oma lähenemise täielikult ümber mõtlema.

Lähenemise ümbermõtlemisega alustasin ma kohemaid, otsustades, et kõige parem mõte on võtta oma tööd eriti tõsiselt ning alustada intensiivsete õpingutega. Palusin oma keelepartneril hakata kirja panema tundmatuid sõnu ning neid endale iga natukese aja tagant meelde tuletada. Valmistasin tunni (sest just nii nimetasin ma tollel ajal meie kokkusaamisi!) peaaegu et sõna-sõnalt ette ja proovisin õhutada teda rääkima aina rohkem just eesti keeles. Vene keele rääkimine „tunni" ajal käis täielikult minu põhimõtte vastu. Kes teab, kui kauaks ma oleksin sellise meetodi juurde jäänud, kui augustis toimunud supervisioon poleks mind oma mullist välja tõmmanud ja näidanud uut viisi, kuidas oma tööst mõelda.

26. august 2023

Täna oli järjekordse supervisiooni päev. Iga kord, kui sinna lähen, pean end ületama, et rahus püsida ning mitte enda mõtetesse kaduma minna. Ka seekord painasid mind süümepiinad. Mulle tundus, et olin nii maas, kui olla võis. Kavatsesin kohtuda R-iga augusti jooksul vähemalt neli korda, aga lõpuks sai kokku hale kaks. Lisaks ajasin alguses supervisiooni kuupäeva sassi. Ühesõnaga, ma tundsin õlgadel iseenda rusuvat kaalu. Sehkeldamise tõttu polnud ma ka viimast e-kirja hoolikalt lugenud ning tuterdasin rõõmsalt kohale täiesti valesse kohta. See oli nagu kole punkt kõigile minu muredele. Ma ei suuda isegi õigesse kohta kohale tulla! Jooksin lõpuks õigesse majja, kus pidin veel olema paljajalu, sest polnud lugenud, et kaasa tuleks võtta vahetusjalanõud. Varbad väljas, väsinud, ning, nagu mulle sel hetkel tundus, pisike ja loll, istusin ma oma kohale. Siis selgus aga, et muretsemiseks polnud põhjust: kõik olid nii toredad ja toetavad ning tuli välja, et ma polnudki ainus, kes polnud veel üldse korralikult alustanudki. Ma istusin seal, jõin teed, rääkisin, ning mulle tundus jälle, et kõik polegi nii hull ja ülesanne polegi üldse nii raske. Mulle anti ka uusi ideid, kuidas oma keelepartneriga suhelda ja teda paremini kaasata. Ma polnud varem mõelnud näiteks mõistele „keelesõber". Varem mõtlesin ma temast kui mingisugusest õpilasest, anumast, kellesse informatsiooni kallata, ning ei võtnud arvesse „sõpruse" mõtet.

Minu arusaam meie suhtest muutus täielikult. Ma ei muretsenud enam selle pärast, kas räägime koos ainult eesti keeles, sest see polnud peamine mõte: tähtis oli lihtsalt R-iga suhelda. Juba teist korda ühe kuu jooksul muutus minus midagi, ma tundsin, nagu oleks keeratud mingit nuppu, ning nägin oma osalust projektis täiesti teiste silmadega. Selliseid muutusi esines projekti jooksul veel palju ja igaüks lisas protsessile mingisuguse uue värvi.

Järgmistel kohtumistel oma keelesõbraga katsetasin palju, kompasin piire, proovides leida midagi, mis annaks mulle vastuseid ja laseks tal end mugavalt tunda ning oma keeleoskust arendada. Ma otsisin teda. Ma tahtsin nii väga aru saada, kes ta on, mis teda tagant tõukab ning mis jäi tal seljataha seal, kust ta tuli. Seal, kus ikka veel kukuvad pommid ning õhk lõhnab tolmu ja vere järele. Tagantjärele tunnen ma selle pärast piinlikkust. Kuid ma olin justkui sisse imetud. Ma arvan, et mõneti olime kõik sellised. Ajasime taga inspiratsiooni, seda veidrat püüdmatut lindu (sest oli ju veel vaja kirjutada!). Igal juhul kasvasime keelesõbraga lähedasemaks.

20. oktoober 2023

Täna võtsin lõpuks S-i nõu kuulda ning käisin koos R-iga jalutamas.

Toomemägi sügisel. Kõik on nii karge, isegi õhk tundub kuidagi veidralt krõbedana. Saime temaga kokku nagu alati Raekoja platsil, sealt liikusime edasi mööda tänavaid, pilk liuglemas üle taeva ja seinte.

Mida rohkem me kohtume, seda rohkem luban endale ka vene keeles suhtlemist. See on minu jaoks justkui normaalne osa meie kohtumisest, pärast mida tuleb taas piinlik sõnade ja jõukohaste jututeemade otsimine. Näitasin talle raekoda, siis liikusime edasi Toomemäele, kus vaatasime toomkirikut, Petersoni ja von Baeri, Kuradi- ja Inglisilda ning lõpuks Pirogovi platsi ja taas kord raekoda. Ma loodan, et see pakkus talle rohkem kui mõni tavaline tuur või reisiraamat, midagi natuke kodusemat ja hubasemat. Kui me Rüütli tänaval kõndisime, avaldas ta mulle natuke oma Ukrainas elatud elust. Kuna jutt läks just hiljuti Eesti koolides toimunud pommiähvardustele,[1] rääkis ta mulle, kuidas enne sõja algust ähvardati tihti Mariupoli koole ning sellepärast kohkus ta väga ära, kui ähvardussõnum saabus ka nende kooli. See tegi mind muidugi ääretult vihaseks. Kogu elu Eestis elanud lapsed saavad enamjaolt aru, et

1 12. oktoobri öösel 2023 saadeti Eesti koolidesse laiali pommiähvardusi. Tegelikku ohtu ei olnud, kuid mõned koolid läksid siiski distantsõppele.

see ei ole ilmselt päris, kuigi ka nendel on kindlasti hirmus. Kuidas peaks tundma ennast aga inimene, kelle jaoks see ongi olnud reaalsus, ja lisaks veel reaalsus, mille eest ta põgenes? Siis aga tulevad inimesed, kelle jaoks see ähvardus on justkui nali. Lisaks juhtus meie jalutuskäigu jooksul ka üks natuke piinlik moment, kus ta rääkis ühe nalja, umbes nii: ütlesin oma klassivennale, et mulle pole pommid võõrad. „Мне не привыкать к бомбам.“ See polnud mõeldud eriti tõsiselt ning ma hakkasin naerma, aga ilmselt mingisugusest tahtmisest teda toetada naersin ma normaalsest umbes kaks korda kõvemini ja kauem. Loodan, et see teda eriti ei riivanud, aga hiljem koju minnes pahandasin ma endaga selle tõttu üsna korralikult. See oli sisuliselt esimene kord, kui tundsin tema poolt mingisugust lähedust, valmisolekut jagada ja usaldada. Väga võimalik, et see valmisolek oli temas alati olemas ning see olin hoopis mina, kes polnud valmis seda vastu võtma. Ma lahkusin temast täna väga teistsuguse tundega selle projekti ja eelkõige tema enda suhtes.

***

ema, tule mu juurde
mu supikausis on miinid
ja suits aina tõuseb ja tõuseb
värvudes punaseks

tead nägupidi meid kõiki
miks ei tule sa siis ja ei päästa
oma laastava käega paitades
igaühe me pead

kõik oleme sinu lapsed
meie väikesed elud ja surmad
määrivad ainult valgeks
sinu paigutut olemist

ja astudes sinuga tantsu
loodame murda vahele
oma kätega peatada
sinu lõputut tiirlemist

Pärast seda märkasin ka, et hakkasime kohtuma pisut tihedamini, ning selle asemel, et minu pähe kinni naelutatud tiheda õppimisprogrammi järgi eesti keelt purssida, rääkisime aina rohkem vene keeles. Siis hakkas ta rääkima mulle asju, mis teda tõeliselt huvitasid. Koolist, sõpradest, õpetajatest. Seda, mida räägib iga neljateistkümneaastane tüdruk. Sest seda ta oligi. Lihtsalt tüdruk. Mitte mõistatus, mis nõudis lahendamist, mitte mõni traagiline lugu, mitte teksti kirjutamiseks vajalik materjal. Ning mul hakkas jõle temast kunagi veel niimoodi mõelda. Sellepärast ei taha ma sukelduda tema psühholoogiasse, proovida rääkida tema lugu. Sest ma ei saa seda rääkida nii, nagu vaja. Ma saan ainult näidata asju läbi omaenda silmade ning loota, et ka see avab midagi uut või tõstatab diskussiooni mõnel tähtsal teemal.

2. jaanuar 2024

Mis oli meie kohtumistes R-iga minu jaoks kõige tähtsam? See, mis meid temaga ühendab, see, mis minu projekti niite kokku seob, on keel. Keelel on juhtiv osa absoluutselt kõigi elus. Lisaks igapäevastele toimetustele, nagu poes kassapidajaga suhtlemine või tööl käimine, määrab see meie sotsiaalse staatuse ja suhtlusringi, see paneb paika meie rolli ühiskonnas ja riigis, milles elame. Identiteet ja keel on paratamatult seotud nähtused ning üks ei saa eksisteerida ilma teiseta. Kuidas kujuneb siis inimese, eriti lapse identiteet, kui ta on sunniviisiliselt eraldatud oma keelekeskkonnast ja pandud täiesti võõrasse? Kuidas kujuneb R-i identiteet? Tal pole valikut, millise ühiskonna osaga suhelda: keele põhjal on ainus võimalus venekeelne kogukond, kus on ka inimesi, kelle arust polegi tal üldse õigust abi otsida või sõja eest põgeneda. Venekeelne kogukond on juba niigi eesti ühiskonnast eraldatud. Nad elavad valdavalt venekeelses keskkonnas ega tunne vajadust mugavustsoonist välja tulla, samas jääb venekeelse suhtluse ja hariduse võimalusi aina vähemaks ning mugava omakeelse suhtluse ring tõmbub päev-päevalt nende ümber koomale. Seetõttu on venekeelsesse kogukonda sattunud ukrainlased sama eraldatud.

Ei maksa eeldada, et ukrainlased peaksid segunema vene kogukonnaga, kui nad seda ei taha. Paljud ukrainlased ei räägigi vene keelt. Ja isegi kui räägivad? R-i emakeel on ukraina keel. Ta on ukrainlane. Kuigi keskkond, milles ta üles kasvas, on paljuski ka venekeelne, on tema vene keeles kuulda aktsenti ning mõned sõnad lähevad tal meelest ära. Kuid isegi teises riigis, täiesti teises kultuuriruumis, ei pääse ukraina keel ja kultuur päriselt vene mõjude

käest. Vene keel on ennast alati positsioneerinud justkui ukraina keele „vanema vennana“, kes kannab ukraina keele ja kultuuri eest hoolt, vajadusel isegi „vabastab“. See sajanditevanune lämmatav „hoolitsus“ käib ukraina keelel alatasa kannul ning ähvardab seda enda alla matta ja summutada. See on puhas koloniseerimine, vaikne, peatamatu, kontrollimatu koloniseerimine, mis algas juba sadu aastaid tagasi ning mille vastu võitlevad ukrainlased nii rindel, sisemaal kui ka siinsamas, proovides säilitada oma kultuuri ja keelt, olla iseseisvad.

Kuid mida saan mina teha? Oma keelepartnerlusega mängin ma justkui aktiivselt selle koloniseerimisega kaasa. Mul pole muud valikut: inglise ega eesti keelt R ei oska, ning kui proovisime vestluses eesti keelele üle minna, läks täielikult kaduma inimlikkuse, läheduse ja ühenduse osa. Ning lõpuks ma ju aitan teda. Ja mitte ainult mina: kõik ta sõprused ja haridus põhinevad täielikult vene keelel. Aga nii saab sellest taas justkui situatsiooni valitseja, surmav heategija, mis esialgu tõstab su üles, hiljem aga sööb ära, jätmata järele isegi konte. Lahendust ma endiselt ei tea ning tõenäoliselt ei saagi teada, kuid see küsimus jääb mind painama, küsimus, mis oleks olnud õige tee, õige vastus, õige käitumine. Ning kas selline asi on üldse olemas.

Novembris tutvusin kolleegi palvel veel ühe ukraina naisega, N-iga. Mul paluti tõlkida eesti keelde tekst, mille ta ukraina keeles kirjutas ning seejärel ise vene keelde tõlkis. Jälle hakkas keel mängima nii suurt rolli minu tegevuses, sõlmima ennast mu ümber oma vajalikkuses ja mitmetähenduslikkuses. Me saime N-iga hästi läbi ning ta palus mul toimetada ka enda venekeelset teksti, kuna ta pole selles nii tugev. Mulle tundus isegi, et saime temaga tõeliselt lähedaseks, sest lisaks tõlkimiseteemalistele aruteludele rääkisime palju ka niisama, tema jutustas mulle oma plaanidest ja elust enne ja pärast sõda, mina kuulasin meelsasti. Jõulueelsel päeval kohtusime me taas, et arutada minu toimetamisettepanekuid, millega ta üldse rahul ei olnud, kuigi parandasin vaid tema grammatikavigu. Tundsin, et ta ei usalda mind, kuigi olen vene keele kõneleja. Lõpuks keeldus N nii minu venekeelsetest parandustest kui ka eestikeelsest tõlkest, öeldes, et otsustas teksti tõlkida hoopis iseseisvalt inglise keelde. Oma meelemuutuse põhjust ta mulle ei seletanud ning rohkem me temaga kokku ei saanud.

***

sinised linad räägivad minuga
anuvad suudlevad mu silmi
oma indigo ja lasuriidiga
oma nõukaaja viimase otstarbekusega
kummardavad mu ees
ja karjuvad
sest nende isa oli poejärjekord
ja tema isa kolhoosihigi
ja tema isa enne seda
ja tema isa enne seda
mind jäävad vaatama ainult
nende tummaks värvitud valged täpid
ja kohviplekk, seal, kus laius enne linn
kaks linna, neli linna, viiskümmend linna
ja enne seda ja enne seda ja enne seda ja

7. jaanuar 2024

Kas ma olen mõeldud maailma parandamiseks?

Ausalt öeldes pole see kirjutades eriti kunagi minu eesmärk olnud.

Kas see on vale?

Kuidas kirjutada õigesti olukorrast, milles sa pole ise kunagi olnud?

Kas poleks parem anda hääl kellelegi, kes saaks ise oma olukorda kirjeldada? Mida oleks R-il enda kohta öelda? Miks mitte paluda tal endal seda teha?

Jah, see poleks nii kirjanduslik (kuigi teisest küljest, miks mitte?). Kuid kas see olekski nii tähtis? Mis on lõpuks meie eesmärk, teha head kirjandust või anda hääl?

Kas need kaks eesmärki võivad täituda samaaegselt samal määral? Või peab valima ühe?

See pole ju õige – kasutada mingit inimest kui materjali, et kirjutada oma järgmine kirjanduslik meistriteos. Eriti kui need inimesed ei tea, et neid kasutatakse.

Võib-olla ei saa ma projekti mõttest õigesti aru.

Võib-olla pole ma lihtsalt sellisteks asjadeks mõeldud.

Miks mind üldse siia projekti valiti? Ma olen vähemalt viie aasta võrra kõigist teistest osalejatest noorem. Korraldajad teavad minu sulest vaid ühtainsat teost ning selle inspiratsiooniks osutus minu enda aju ning hea kogus juhuslikkust. Mulle meeldib kirjutada sellest, millest tahan. Kui mulle antakse teema, võin seda väänata, kuni see võtab mulle meeldiva vormi, kuid siin ma seda teha ei saa. Võib-olla on selline suhtumine halb. Aga mis sellel siis nii väga viga on? Ma kardan, et kirjutan halvasti. Kuid mida tähendab halvasti kirjutamine? Mida tähendab vale suhtumine? Kas sellisest teemast saab üldse kirjutada halvasti, kui minu eesmärk on näidata arusaamist ja hoolivust, tõsta teadlikkust selliste probleemide osas, nagu R-i oma? Samas, kui selline asi nagu halb kirjutamine on siiski olemas, kas mul on selleks õigus? Kui ma kannan vastutust mitte ainult enda, vaid ka kellegi teise eest? Mul on raske sellest mõelda. See on suur koorem, suurem, kui ma oleksin seda kunagi arvanud olevat. Mind painab kohutav hirm, et minu kirjutised on teistega võrreldes täiesti tühised. Lisaks kogemuse puudumisele on mul ju nii vähe ka n-ö materjali. Kuigi oleme sellest supervisioonidel rääkinud, ei kao minu seest see vastuolulisus, tunne, et tahes-tahtmata kasutame me oma kirjutiste objekte ära, kaalume ja lõigume, soolame ja vürtsitame, kuni lõpuks saab nendest valmis see isuäratav roog, mida Värske Rõhu lugejate ette libistada.

Kuid millest siis ometi kirjutada??? Kõik, mida olen senikaua paberile (või metafoorsele paberile, sest kirjutan ikkagi arvutis) pannud, puudutab enamjaolt siiski ainult mind ja minu tundeid. Ma ei usu, et see tuleb isekusest. See on lihtsalt ainus teema, mille juures tunnen, et mul on õigus ennast väljendada. Isegi kui ma ei hakkaks jutustama lugu R-i vaatepunktist, vaid teeksin lihtsalt loo temast, oleks see ikkagi vaid hale paroodia tema tõelistest tunnetest ja katsumustest. Mul ei ole mingitki aimu, kuidas on olla põgenik, jätta maha kõik, mis su elus on varem olnud, söösta tundmatuse poole, ja kõike seda siis, kui sa oled alles laps. Empaatiavõime on üks asi, kuid ma ei tea lihtsalt piisavalt kõigest sellest, mida ta pidi läbi elama, ja kuidas ta elab nüüd. Ning mis kasu on empaatiavõimest, kui see vaid proovib aimata kellegi teise tundeid, ilma mingigi toeta, millest oma otsinguid alustada?

***

Tuisu käes lehvivad viimased keeled,
mis ära lõigatud patuste suist
ja võidujumal taeva all veerib
viimaseid silpe ja viimaseid kuid
pimedus, selgus ja ootuse väed
kurdiks jäänd jäätunud viimased vead,
mis sinuni viivad, raev lehvib mul käes
kui vikat, mis helkides hävitab read.

17. jaanuar 2024

Alustasime, nagu alati, eesti keelega: ilm ja kuupäevad ja „kirjelda oma päeva“. Hiljem läksime vene keele peale üle ja latrasime niisama, koolist ja sõpradest ja kõigest, mis vahepeale jäi. R rääkis oma isast: ta leidis endale stabiilse töökoha ning kuigi ta on haige, teeb ta alati liiga palju tööd, tuleb liiga hilja koju. R on alati tema peale nii kuri, proovib veenda teda koju jääma, aga ta ei kuula. Üldiselt aga muutub elu Eestis R-i ja tema pere jaoks aina paremaks. Tal on siin nii palju sõpru, nii palju kogemusi, ning Tartu tänavad ei ole enam nii hallid ja tundmatud. Ka eesti keel muutub talle aina tuttavamaks, milles loodan ennastki vähemalt väikest rolli mängivat…

Siis ütles ta, et ta pere läheb tagasi Ukrainasse.

Kõik kaob jälle ja on jälle selgusetu. Ning kui ta ära läheb, ei jää ta igatsema mitte ühte, vaid kahte kodu. Ta ema pakkus talle küll võimalust jääda, kuid ta ei tea veel, milline samm oleks parem. Ta ei räägi sellest sõpradele, et neil ei tekiks valelootust.

Me oleme mõlemad nii väsinud, aga räägime edasi. Meie projekt hakkab otsa saama ning ma ei tea endiselt väga täpselt, millist teksti ma kirjutan, kuid tean kindlasti, et hakkan temaga edasi kohtuma, kuni ta ära sõidab. Iga natukese aja tagant avaneb kohviku uks ja meie peale paiskub külma õhku. Mulle meenub, et pean pimedas külma käes tagasi kõndima ja unustasin kõrvaklapid koju. Õues sajab lund. Kõik on vait ja kõik on omal kohal.

***

mul ei ole millestki kirjutada
ei sinu tumedatest silmadest
ei sinu käevõrudest ega maniküürisalongidest
ei sinu hinnetest ega sellest korrast kui
nõidusid oma sõbra ära
ei sinu klassikaaslastest
ei sinu kangastest ega unistustest
ei sinu sõnadest, rasketest ja kergetest
ei sinu kätest ega verest
ei sellest, mis on su all, ees ja ümber
ega sellest, mis sinu taga
ei sinust

me kõik oleme osa millestki
kuid ehk on mul õigus anuda
hetkekski armu
ja paluda, et näeksid mind
palja ja üksikuna
saatjaks ainult ma ise

Anastassia Kuznetsova (16)

Millises organisatsioonis sa tegutsesid, millised olid su ülesanded?

Tegutsesin Eesti Pagulasabis keelepartnerina. Minu eesmärk oli aidata Eestisse tulnud inimest keeleõppega ning siinse eluga ära harjumisega. Mängisime keelemänge, käisime linna peal jalutamas, kuid enamjaolt vestlesime tavaelust ja selle läbi õppis ta end eesti keeles paremini väljendama. Keelepartnerluses ei läheneta keeleõppele mitte grammatika ega muude traditsiooniliste õppimisvõtete kaudu, vaid õppimine põhineb kõnelemisel ja keelega harjumisel. See ei asenda küll traditsioonilist keeleõpet, aga aitab sellele efektiivselt kaasa. Lisaks aitab see siseneda teise riigi igapäevaellu.

Milliseid muutusi sa iseenda juures vabatahtlikutööd tehes märkasid?

Esimest korda astusin endale seni tundmatusse õpetajarolli. Olin situatsiooni kontrollija, minust sõltus see, kuidas mööduvad meie kokkusaamised, mida me arutame, kuidas minu keelesõber areneb. See oli suur kohustus ja koormus, mille käigus tuli ette ka mitu ettearvamatut hetke, kus pidin oskama otsast alustada, muutuda ja painduda. Samuti puutusin esimest korda nii lähedalt kokku (Ukraina) põgenikega. Varem oli pagulus midagi, millest ma midagi ainult aimasin, nüüd olen sellest ehk paremini hakanud aru saama. Olen äärmiselt tänulik, et see kogemus andis mulle võimaluse tutvuda oma keelepartneriga ja temaga koos aega veeta. Õppisin paremini suhtlema, või täpsemalt: sundimatult suhtlema, arvestama, paremini teise tunnet tundma.

Kas headust on võimalik kirjutada?

Jah, ma arvan, et on, kuid headuse ja kunsti vahele jääb siiski mingis mõttes ületamatu piir. Ma arvan, et tihti on kunst hea ilma proovimata olla hea, lihtsalt selle pärast, et selles kajastub mingil viisil reaalsus. See pärisus ei tähenda, et tekst peaks jutustama „häid“ realistlikke lugusid — aus saab olla mitut moodi. Võib-olla kirjutab iga kirjanik omal viisil headust. Võib-olla ei saa kunst ise alati olla headus, aga see on meile ja meie maailmale nii peegliks, mõõgaks kui ka kilbiks.

✺ UKRAINA VIHIK

ukraina keelest Katja Novak

Sofia Lenartovõtš

KODU

puu lõikab laterna valguse kaheks
mu jalge ette laotuvad säravad rööpad
rong saabub mõne minuti pärast
mina aga ei tea siiski kuhu sõita
eluga hüvasti jättes ütles ema
et kodu on seal kus oodatakse
nii et ma sõidan mängurongis
valguse rööpaid mööda tema juurde

*

kui jumalal läheb maailmade loomine igavaks
hakkab ta pagariks ja vormib inimesi
iga kord samast taignast
uue retsepti järgi
vanaema laekast
veidi maitseaineid
et oleks iseloomu
veidi mett
et oleks mokkamööda
veidi pärmi
et oleks kergust
jumal vormib neid hoolega
laseb alla maa peale
et nad üksteist otsiksid
haukaksid ja avastaksid üksteise maitseid
rahvasuu ütleb
kui ei proovi siis ei tea
näksitud inimesed kõnnivad ringi
õrnad südamed rinnus
kõnnivad ja tahavad kokku saada

*

pilvelõhkujad tärkavad maast kui ohakad
mille peale astuvad su väikesed paljad jalad
torgid argu sõrmi
ai! enam ei valuta
ja siis kui hakkad võtma oma soo kontuure ja vorme
kasvavad majad koos sinuga
otsekui satuksid taas hiidude riiki
täiskasvanud mudilane lapsepõlvetraumadega
isegi teeleht neid ei ravi
kust ma seda leiakski?

*

lumevalgetes avarustes tuleb mu juurde
rahu
toob kannus udupiima
kallab ääreni täis kuni niriseb juba mööda käsivarsi
heidan rahu rohupõlvedele
et piiluda üles puude hingedesse
vaesekesed lõdisevad külma käes
lehed on langenud aga lund veel pole
ja kuidas nad seisavad siin niimoodi paljana
liibun nahaga vastu tüve
nõnda soojendab väike inimene igimuistset koort

PIIRID

Vaju liiva oma lapsevarvastega.
Jalad on peened nagu sirkli teravad otsad,
joonistavad korralikke kaari,
kuni sahisevad lained neid piire ei kustuta.

Vaju liiva oma neiuvarvastega.
Hoida randa nagu imikut,
kes on valuga sündinud sõjahoos, on
raske – võõrlaevadele pole siin kohta.

Vaju liiva naisevarvastega.
Kas sa lubad tal kukkuda siinsetele kaljudele,
kui silmapiiril põleb vesi?
Öö saabudes astud sa lahingusse.

Vaju liiva vanakesevarvastega.
Majakana seisad siin viimast suve.
Teokarbid kui armukeste otsastrebitud pead
kleepuvad sinu kivistunud südamele.

*

pühendatud Inna Lisniakile ja ta perele, kes elasid Hostomelis üle okupatsiooni

pole maakest et kasvada
millest kinni hoida oma kätejuurtega
kasvõi tükikest – et minna süvitsi

kas saab uus kodu tühermaast
mis veereb varjuna põgenike taga
teel punktist kaardi peal
kus pere sündis
teadmatusse
mille lõppugi ei tea

vajuvad kehade tugevad tüved
kivilasu muljub sõrmi
tilgub veri tulikuumale rüngale

kirjutatud 2023. aasta oktoobris-novembris Tartus, Eestis

Nazar Dantšõšõn

Ukraina assotsiatsioonisõnastik

Tegin ukraina assotsiatsioonisõnastiku lahti kogemata sõna
„unustatud“ kohalt.

Sagedasim rektsioon – „kõikidest unustatud“.
Siis – „unustatud luuletus“,
„unustatud eelkäija“,
„Jumalast unustatud“,
„jumalast unustatud“,
„jumalast ja inimestest unustatud“,
ja lõpuks – „maha jäetud“.

Kas need vasted vajavad
vaiksetki kommentaari,
sest juba iseenesest
moodustavad nad täiusliku
eksistentsiluule?

Nii et kui järsku
tahaks selle teksti
ära õppida,
tasuks alustada järgmisest salmist...

kõikidest unustatud
unustatud luuletus
unustatud eelkäija
Jumalastunustatud
jumalast
jumalast ja inimestest
maha jäetud

25. november, 13. detsember 2023

mäletada-elada

tunned ära tema kellega mängisid palli
vaatamata tädi hoiatustele
kes pani parajasti pesu kuivama
paari sammu kaugusel teie improviseeritud väravast

tunned ära tema kellega õppisite ühes koolis
ja nägite tihti tundide vahel suitsupausil
ja pühapäeviti kirikus

tunned ära tema kellega osalesite
mälumängudes
mitte kunagi ühe laua taga
kuid alati samadel turniiridel

tunned ära tema kellega käisite maidanidel
ja hüüdsite provokaatorite
torina kiuste Слава Нації[1]

tunned ära tema kes meisterdas lastele
sinu hoovikesele korvpallikorvid
ja hiljem sai selle eest naabritelt
sest võistlusi peeti kesköö ni ja valjusti

tunned ära tema kes müüs turul piima
kelle juures pidi sabas seisma
varahommikust peale
sest ülimaitsev piim

tundub et tunned ära igaühe
keda vaatled
oma raskeks jäänud silmadega

ja kuuled kuidas plagiseb
sinikollane
ja mustpunane

1 Au rahvusele (ukr). Moto „Слава Нації" pärineb 1990ndate algusest, kui seda kasutasid ukraina rahvuslased. See sai populaarseks väärikuse revolutsiooni ajal (2013—2014) ning käib nüüd tihti käsikäes motoga „Слава Україні" („Au Ukrainale").

kuulatad seda plaginat
vaatled seda plaginat

ning jõudmata midagi küsida
saad vastuse kõige kohta

24. veebruar, 11. detsember 2023

*

olen alati vihanud
valgeid tuvisid

tuumalõhkepead on
neil nokas

kaugelt paistavad loorberipärjana
lähedalt paistavad loorberipärjana

plahvatavad rahu nimel
millest pimeduski veel pimedamaks läheb

21.–22. november 2023

*

seisan sinu ees
mõeldamatu sinuta

näen maailma
sinu sõnade silmadega

kuulen pimedust
sinu sõnade kõrvadega

vihkan ja armastan
sinu sõnade vaimuga

vaid sina mõistad kohut mu üle
ainult sinult
palun andestust

minu elu keel
minu surma keel
minu igaviku keel

27. oktoober 2023

12. juuli 2023

Sestsaati kui Mõtna väljakul[2] purskkaev avati, on siin kuumalaine ajal üksjagu lapsi. Ka nüüd kostab lärmi: mudilasrahvas pladistab vees ja ukerdab tänavakividel.. Mudilasrahvas naerab möödakäijatele, endale ja päikesele – elab (meelde tuleb just see, nii tavaline tegusõna, ja just olevikus)..

Korraks tundus, et kõik on tavaline, nii tavaline, et suvi on nagu suvi ikka ja väljak on nagu väljak ikka.. Ent purskkaevu lähedal seisavad valgest kartongist kujud, moskva poolt tapetud laste siluetid. Valge kartongi peal on näha hukkunute nimed, nende vanus ja koht, kus elu katkes..

Kogu selle aja ei lakka mudilaskond naermast; kogu selle aja langeb hukkunud laste kujudest vari märjale tänavakivile ning purskkaevu pritsmed saavad pisarate iseloomu – pisararahe iseloomu.

Ja siis sa tardud. See on põrutav tähelepanek: tänavu kevadel, nagu alati kuumade ilmadega, on Mõtna väljak lapsi täis.

2 Väljak Lvivi vanalinnas

Katja Novak

*

talve askees
vajab oma algust
äkki polnudki seal meie
äkki keegi uurib
як ти?[3]
püha talve askees
vajab oma sõna
ta ei hoolitse
ega tunne süüd – vaid pakast
eessõnas ei ole sõnu
järelsõna on mõtteid täis
meid kaht
sa jätsid siia
ja kõik mis tuleb on omapäi
pühalik talv selle püha askees
vajab oma algust

24012018

3 Kuidas läheb? (ukr)

*

igatsen su järele nii
et õhk jääb kurgus kinni
liigub alandlikult mööda
keha kumerusi
keha kumerusi
rinna suunas
inimeste suunas
ulatad peopesa vastu
panen oma peopesa
sinu huultele
ja mu rinna peal
kus sa käega peidad südant
õrnalt väreleb hingamine
hingan välja – naer
hingan välja – naer
sinu muiet tunnen sõrmede vahel

hingan sisse

18122019

*

panna rätik palja kaela ümber
valimata
mõtlemata
mitte panna
siduda kaela
kurgu alla
kõrini
ta ei olegi paljas
vaid väljas
nagu närv
nagu närv
nagu närb
ainult mitte seda ei

2021

Ajastu kuulub naisele

Katarina Budrik

Annie Ernaux
„Aastad“
Tänapäev, 2023
Tõlkinud Sirje Keevallik

Kui aeg kuulub inimesele, siis ajastu kuulub inimkonnale.

On põhjust tõsta klaas, kui Nobeli kirjanduspreemia saab naine. On põhjust teha seda kaks korda, kui laureaadi teos tõlgitakse eesti keelde. Kirjastus Tänapäev on andnud mu šarmantselt intelligentsele joomingule tõuke, tuues Sirje Keevalliku tõlkes avalikkuse ette Annie Ernaux’ üdini raputava „Aastad“ (originaalis 2008. aastal ilmunud „Les années“).

„Aastate“ puhul paelub mind eelkõige Ernaux’ strateegiliselt poolikuks jääv enese eemaldamine kirjeldatavatest sündmustest. Ta ei tee seda täielikult, ei lasku viimaste kes-keda-kuhu-sündmuste ajakirjanduslikult külma raporteerimisse, ning samas ei jäta eemaldumata — nii saab tekst isiklikuks interpretatsiooniks. „Aastad“ on kirurgilise täpsusega loodud narratiiv, kus vestjaks on korraga nii „meie“ kui ka „see naine“. Selles puudub „mina“, keda tavaliselt võib kohata mälestusraamatute ridadel ning kelle tegevus annab sündmustele kindla mõtte, maitse ja motivatsiooni. Jäädes kollektiivse ja individuaalse vahele, loob Ernaux lugejale võimaluse suhestuda poliitiliselt aktiivse kogukonnaga, tuletades samal ajal meelde naiseks olemisega seotud ühiskondlike kogemuste iseära.

See tasakaal on loodud tahtlikult ja sihikindlalt, nagu võib järeldada Ernaux’ ülejäänud loomingust, autobiograafilistest teostest „Sündmus“ („L’événement“, 2000) ning „Ennast kaotada“ („Se perdre“, 2001). Viimane on vastupidiselt „Aastatele“ piinlikkuseni isiklik, subjektiivne päevikute kogumik ajast, mil Ernaux oli Prantsusmaal resideeruva Nõukogude Liidu atašee armuke. Kui „Aastad“ laskuvad sotsiopoliitilistesse detailidesse ja kirjeldustesse, siis „Ennast kaotada“ ei sisalda grammigi välismaailma. Selles eksisteerib ainult tundeline tasand — päevikukannete juurest puuduvad isegi viited kuule ja aastale. Ainult päev, ainult armuvalu, või vastupidi, armurõõm, sõltuvalt proua Saatuse tahtmisest. Sarnast mudelit kasutatakse ka hilisemas „Tüdruku mälestustes“ („Mémoire de fille“, 2016), kus ilukirjandusliku loo lähtekohaks on jutustaja esimene

seksuaalne kogemus. Siin võib — ja väga põhjendatult! — tõmmata paralleeli Simone de Beauvoiri postuumse romaaniga „Lahutamatud“ („Les inséparables“, 2021), kus Beauvoiri sügav reaalselt eksisteerinud sõprus klassiõe Elisabeth „Ʒaʒa“ Lacoiniga paigutatakse väljamõeldud sündmuste ja olude keerisesse. Reaalne faktiline sündmus annab tõuke kujutlustele ja kujunditele.

Annie Ernaux ja Simone de Beauvoiri kõrvutamisel avaneb võimalus laiemaks feministliku memuaristika aruteluks — pealegi on Ernaux 2000. aastal kirjutanud ka oma blogis[1] „punasest lõngast“, mis teda Beauvoiriga seob. Beauvoiri neljaosalises autobiograafilises tsüklis, eriti selle esimeses teoses „Kohusetundliku tütre mälestused“ („Mémoires d'une jeune fille rangée“, 1958), on kolm mõõdet. Lugejale tutvustatakse (1) Prantsusmaa *bourgeoisie*-klassi elu, (2) poliitilist olukorda ja sündmustikku ning (3) naiseks olemise piiravat kogemust. Selles näitab autor tugevat kontekstitaju ning teadlikkust klassi, rahvuse ja soo mõjust mitte ainult minapildile, vaid ka prillidele, läbi mille elu kulgu vaadeldakse ja interpreteeritakse. Taoline eneseteadlikkus on igati oodatav Beauvoirilt, kelle *magnum opus* — „Teine sugupool“ („Le deuxième sexe“, 1949) — oli selleks ajaks juba ilmunud ning raiunud kivisse postulaadi, et ühiskonna-elu kogemus paraku sõltub suguelunditest. Õnneks lohutab Beauvoir meid tõdemusega, et keha faktiline olek on ületatav autentse olemise saavutamisel nii „Ebaselguse eetikas“ („Pour une morale de l'ambiguïté“, 1947) kui ka „Teise sugupoole“ kõige tuntumas postulaadis — „naiseks ei sünnita, vaid saadakse“.

Annie Ernaux ei pelga „Aastates“ samuti naise pilku ehk soo prismat: kuigi esitatud mälestused on kollektiivsed, alates tüütutest reklaamsloganitest ja lõpetades AIDSi ohvrite ühise leinamisega, on nendes selgelt tajutav hoiak, et mälestusi edasikandev tegelane — „see naine“ — on karjamõtlemise ja -meenutamise lahutamatu osa. Naine sündmuste tõlgendajana on osa kollektiivsusest, tema lugu on kogukonna lugu, tema aeg on inimkonna aeg. Vasakpoolsete tudengiprotestide kõrval on laval ka abordiküsimus, rinnavähk, seksuaalsus ja sellega kaasnev hoorastigma. Feministlik memuaristika ja mälupoliitika jäljendavad kohati teadlikult traditsioonilist meestekeskset vaadet mälestuste kirjapanemisele, kus peategelase kõrval on vähemustel ainult nii palju kohta, kui ääremärkustes ruumi on. „Aastates“ on Ernaux armukesed, abikaasa ja emaduse pigem kõrvale jätnud — nad ei ole sündmuste lahtimõtestamisel kesksed. Erinevalt paljudest traditsioonilistest naiste (auto)biograafiatest, kus pööratakse kohati fanaatilist tähelepanu suhtele laste ja abikaasaga, on Ernaux loonud

1 Vt https://www.annie-ernaux.org/texts/le-fil-conducteur-qui-me-relie-a-beauvoir-2/.

narratiivi, kus perekonnaseis on kõigest kanne rahvastikuregistris, mitte isikut defineeriv näitaja.

Kiidulaulu kõrvale ei saa mainimata jätta „Aastate“ üht märkimisväärset nõrkust — see on tõlkesse kohutavalt raskesti kohandatav. Annie Ernaux kirjeldab oma tavalist olmet, lisamata selgitavaid antropoloogilisi täpsustusi nende jaoks, kel polnud õnne sündida Prantsusmaal vahemikus 1941—2006. Viited reklaamide tunnuslausetele või järjekordsele head maitset solvavale raadiohitile jäävad skemaatiliseks ja kaugeks. See ei ole mitte Ernaux' stiili, vaid pigem elu paratamatuse probleem — ka meil oleks raske välismaisele lugejale edasi anda fundamentaalset mõju, mida Eesti ühiskonnale avaldas näiteks Rimi „tudish-piip“. Seeläbi jääb osa „Aastatest“ lugejale kaugeks, pigem reisikirjade-laadseks kogemuseks. Teine raskus seisneb tõlkes: kuna prantsuse keele struktuur ja lauseehitus on eesti keelest niivõrd erinevad, on Ernaux' pikad voolavad laused tõlkes kohati kohmetud ja rasked, kaotades osa oma rütmist. Siiski tahan tunnustada tõlkijat Sirje Keevallikut, kes kandis väljakutse auga välja.

Naise lugu on kogukonna lugu.

Annie Ernaux sai Nobeli kirjanduspreemia täpselt õigel hetkel. Feministist kirjandusteadlane Katherine Binhammer tõi kord välja, et kirjanduse kui kunstiharu väärtus hakkas avalikkuse silmis langema samal ajal, kui seda hakati nägema naiste pärusmaana.[2] Sama mõtet laiendab kirjanik Siri Hustvedt kogumikus „Emad, isad ja teised“ („Mothers, Fathers, and Others“, 2021) rõhutades, et naiste loodud kirjanduses kiputakse tajuma, kuidas see on oma olemuselt korraga vähem ja rohkem kui meeste oma — see on rohkem emotsionaalne, rohkem isiklik, rohkem autobiograafiline, kuid vähem intellektuaalne, vähem kontrollitud, vähem universaalselt kõnetav. Annie Ernaux pöörab selle pahelise eelarvamuse pahupidi — kollektiivne autobiograafia on loomult universaalne ning balanss „meie“ ja „selle naise“ pilkude vahel on intellektuaalse pingutuse tipp. „Aastad“ kuulub kõrgkultuuri, isegi kui mõni vaimupimedam hing seda naiskirjanikult oodata ei osanud.

Sest kui aeg kuulub inimesele, siis ajastu kuulub naisele.

2 Katherine Binhammer. „Feminist Literary History: How Do We Know We've Won?“ — Women's Writing 1660—1830 — Feminisms and Futures. London: Palgrave Macmillan, 2016, lk 61—78.

Tuba ülemisel korrusel

Jakob Läänemets

Annie Ernaux
„Koht“
Tänapäev, 2023
Tõlkinud Malle Talvet

On teatud teemad, mille esinemine raamatutes, filmides või muus meedias tekitab minus keerulise, kõhtu kriipiva tunde. 2023. aastal eesti lugejateni jõudnud Annie Ernaux’ „Kohas“ neist puudust ei ole. „Koht“ on kohati isegi pihtimusena mõjuv jutustus autori lapsepõlvest ning tema vanemate, peamiselt isa noorusajast. Lakoonilises („argises“, nagu ütleb ta ise) keeles antakse edasi pereelu ja mõtteid noore Annie peas, mille taustal rullub lahti lugu. Läbi valusa nostalgialoori paistavad tülid, rõõmud ja traagika — ning see, kuidas seda kõike mõjutab ja saadab soov kuuluda kättesaamatuna näivasse *bourgeoisie*’sse.

Ernaux’ nimi võib olla paljudele tuttav, sest tegemist on 2022. aasta Nobeli kirjanduspreemia laureaadiga. Kuna ka selle raamatu keskmes on mälestused, ei tohiks tulla üllatusena, miks talle selline tunnustus omistati: „julguse ja teravuse eest isikliku mälu ja selle kollektiivsete piirangute paljastamisel“, nagu saab lugeda tagakaanelt. Suurel määral see „Kohas“ ka kajastub.

Raamatus on nii hingeelu puudutavaid teemasid kui ka ühiskondlikke tähelepanekuid ja seaduspärade kirjeldusi, ning mõlema mõistmiseks on kõigepealt vaja selgust, mida *täpselt* kujutab endast autori jaoks kodanlasmaailm ehk *bourgeoisie*. See on teatav sotsiaalne grupp (või isegi auväärt staatus), kuhu kuuluvad inimesed, kes on *targad*, *haritud*, *maitsekad*; neid eraldab teistest nähtamatu ja raskestimääratletav piir, mis ometigi on väga kindel, ja mingil põhjusel on inimesele otsa vaadates enesestmõistetav, kas ta on osa sellest maailmast või mitte. Vastandiks tuuakse töölisklass, lihtrahvas — *matsid* —, kes on küll ühiskonnale vajalikud, kuid kes maailma asjadest „aru ei saa“ ning end üleval pidada ei oska. Kuna kõiki inimesi saab liigitada kas esimeste või teiste hulka, on tõeline kodanlane olla sedavõrd olulisem, ning kindlasti on see miski, mille nimel tuleb pidevalt pingutada — umbes sellise kreedo järgi elasid Ernaux’ vanemad.

„Koht“ on kirjutatud autori isa mälestuseks, kes suri 1967. aastal, kui Annie parasjagu oma vanematekodus viibis. Ta kirjeldab isa surma emotsioonitult, neutraalselt, ning räägib, kuidas selle sündmuse valguses hakkas tema abikaasa paistma talle võõrana. Isaga polnud Ernaux küll kuigi lähedane, kuid side nende vahel oli kohutavalt isiklik. Nende pere oli kui teisest maailmast. Vaatamata sellele, et nad *bourgeoisie*'sse kuulumise nimel pidevalt pingutasid, ei õnnestunud see neil päriselt kunagi, alati oli neil tunne, et ühel või teisel põhjusel arvati nad sealt välja. Võõrandumine ning sellest välja kasvav häbitunne ongi raamatu kandvad teemad. Häbi alguses oma päritolu, hiljem aga juurte maha matmise ja väikekodanlikkuse pärast. See algab pealtnäha väikestest asjadest, näiteks aktsendist tulenevast piinlikkustundest, kuid kuna sellest ei suudeta lahti lasta, kasvab see järjest suuremaks ning muutub aina talumatumaks. Annie isiklikku distantsi maailma suhtes suurendab kindlasti ka maailmasõjaaegne lapsepõlv, sündinud on ta ju 1940. aastal — koolis kutsuti temavanuseid *sõjaaegseteks lasteks*.

Võõrandumine, häbi ja talumatus — need võiksid olla märksõnad, millega võtta kokku terve jutustus. Algab ju raamat tsitaadiga Jean Genet'lt: „Ma pakun välja selgituse: äraandjal ei jää muud võimalust, kui kirjutada“; seega näeb autor oma päritolu maha matmist *bourgeoisie*'sse kuulumise nimel äraandmisena. Selline arusaam olukorrast on aga vaid autoril endal. Tema vanemad sündisid mõlemad vaestesse töölisperedesse, aja jooksul töötasid nad end üles ning rajasid *oma* kohviku, mida pidasid kahekesi vanaduseni välja. Viisi, kuidas on kirja pandud Annie isa lapsepõlv, võiks kirjeldada selle realismile kalduvas veidi lootusetuna paistva maaelu kujutamises koguni tammsaarelikuna. Millise triumfi vanemad siis oma elujärje parandamisel saavutasid! Et sellega kaasneb kuulumine mingisugusesse keigarlikku *bourgeoisie*'sse, on vaid väike häiriv aspekt, millega peab paratamatult leppima. See oligi peamine ebakõla Annie ja ta isa vahel — rõhuv paratamatus, mida isa tundis, ning mida seetõttu pidi ka Ernaux ise kannatama.

Teose ülesehituses midagi keerulist ei ole. Tuumikuks on Annie isa ning tema ümber toimuv, sünnist surmani ja üsnagi kronoloogiliselt, kuid sinna juurde on tikitud pisteid teistest hetkedest, juhul kui autoril on kirjeldatava olukorraga mõni muu mälestus seostunud. Lisaks jutustusele on Ernaux loo keskele pikkinud mõtteid ja kommentaare ka raamatu kirjutamisest endast, milles selgitab valikuid, mida on mälestusi kirja pannes teinud. Need pole aga neutraalsed kõrvalepõiked, vaid mõtteavaldused, millest õhkub kurbust. Autor ei näi kohati oma mälestusi taluvat ning jääb mulje, et sellised vahekäike kasutab ta millegi seletamise ettekäändel pausidena, et juhtida oma mõtet eemale käimasolevast *loost*. Justkui

oleks sellest kirjutamine tema kohustus. „Vaid alandust tundnud mälu võis need mulle alles hoida. Ma olen mugandunud selle maailma soovide järgi, milles elan, ja mis teeb kõik, et teil madala päritolu mälestused kaoksid, just nagu näitaksid need halba maitset," (lk 46) ütleb ta ühes sellises passaažis.

Et mälestustele teatavat värvingut anda, on Ernaux kasutanud kaldkirja. Sellega märgib ta sõnu või väljendeid, mis on minevikust eriliselt meelde jäänud — mille juures on midagi veidrat või mis mõnel teisel põhjusel on pähe kumisema jäänud, nagu ta ise ka ühel hetkel selgitab. See on lihtne, kuid just selle tõttu peenetundeliselt mõjuv võte, mis aitab toonitada mõne olukorra juures selle veidrust. Võib jääda küll ebaselgeks, millele täpselt autor tähelepanu pöörata tahab, kuid see teebki jutustuse lugeja jaoks isiklikumaks. Tekib tunne, nagu oleks sõbraga sattunud kellegi kolmanda juurde, kelle jutust ja käitumisest õhkub midagi häirivat, mida keegi teine ei paista tajuvat, kuid mille olemasolus kahekesi sõnatult nõustute.

„Koht" on kirja pandud niivõrd isiklikult, et mõjubki kui vestlus sõbraga, kelle ees ei pea midagi varjama. Ernaux ei kehtesta reeglistikku vormi ega mõttearenduste osas, vaid kirjutab asjadest nii, nagu talle pähe tuleb. Kohati on seosed ehk liiga hüplikud — jäävad lugejale segaseks —, kuid sedavõrd isiklikumana kirjutatav mõjub, paiguti näib, et vaid enda jaoks autor selle paberile pannud ongi. Keel on lihtne ning erilist ilutsemist seal ei leidu. Sellises „argises" stiilis kirjutas Ernaux ka oma vanematele, sest midagi teistsugust oleksid nad tajunud kiiluna, mida Annie nende vahele proovib lüüa. Samuti mainib autor, et alguses tahtis ta kirjutada isa surma puhul romaani, kuid ei suutnud — ta ei oleks sellises vormis suutnud kirjeldada elu, mida isa elas. Ehk ongi „Koht" posti panemata kiri isale, seletus, kui raske oli autoril taluda tema elu, miks ta hoidis vanematekoduga distantsi, ja ehk ka põhjendus, miks Annie ei suutnud isale end avada, olla temaga *isiklik* — ning et hoolimata sellest kõigest on tema armastus isa vastu tohutu.

Vaatamata lihtsale kirjutamisviisile on autor enda või vanemate elukäigu illustreerimiseks kasutanud ohtrasti kauneid kujundeid. Need aga ei peitu otsestes võrdlustes, vaid selles, kuidas on mälestuspildid paigutatud. Lõigus, kus Ernaux kirjutab, kuidas vanemad nooruses endale uue elamise soetasid, mõjub lause „Täitus unistus, eriti emal — „tuba ülemisel korrusel"" (lk 24) kui õhkamine, mis võtab kokku terve vanemate elukäigu: soovi pääseda töölisklassi vaesusest, labasusest, mõtlematusest; soovi olla haritud ja pakkuda oma lastele parimat, mida neil endil lapsepõlves ei olnud. Veidi hiljem kirjeldab Ernaux sünnipaigast uude linna kolimist nii: „Sakslased olid linna maha põletanud, laadatelgid ja karussellid kõrgusid

varemete kohal“ (lk 32). Lausest paistab välja tollal alles paariaastase autori lapselik meel, tema pilku püüdis hävingu asemel laadakompleks. Tekib paralleel tema ning Yvetot’ elanike väärtuste vahel — justkui valitseks samasugune lapsemeelsus ka nende peades, naiivsus, milles ehk peitubki väikekodanlikkuse südamik.

Oma vanemate elu kaudu vastandab Ernaux lihtsa inimese maailma *bourgeoisie*’le, mille liikmed ei ole ehk pidanud elu jooksul tegema niivõrd palju tööd, nägema nii palju vaeva, et *teenida välja oma koht päikese all*, nagu autor kirjeldab oma isa tegemas. Ehk sellepärast, et jõukamatel inimestel pole vaja elutingimuste pärast muretseda, aga tegutsemisvajadus on siiski alles, tekibki linnaelu kõrgematesse kihtidesse väikekodanlik mull, kus hoolitakse peenuse ja noobelolemise nimel väärtustest, millel praktilist põhja on väga raske näha — riietusele, käitumismaneeridele, kasvõi aktsendile seatakse väga kindlapiirilised, kuid arbitraarsed nõudmised, millele vastamine seda tegutsemisvajadust rahuldab. Justkui lapsed, kes leevendavad igavust mänguga, määrates igaühele kindlad rollid. Et aga need nõudmised tulevad inimestelt, kes on elujärjel, mille saavutamine on lihtinimese unistuseks, mõjuvad nad Annie perele väga rangetena. Mida vanemaks autor saab ja mida rohkem ta end väikekodanliku maailma osana tunneb, seda enam avaldub talle selle pinnapealsus ning see, kui sügava hingega on ikkagi tema vanemad, kui sügav oli tema lihtne isa.

Ernaux ei näi kohati oma mälestusi taluvat.

„Koha“ keskmes on küll isa, ent teemasid, mida raamatust välja lugeda annab, on veel palju. Olles kirjutatud erakordselt isiklikus laadis, puudub teosel kandev *sõnum* — on vaid sündmused ja mõtted, mis on pandud kirja nii, nagu nad olid (või kuidas meelde jäid), mistõttu mõjub lugu tervikuna kui Rorschachi tindiplekk, mille puhul see, mis sealt paistab, sõltub eelkõige lugeja enda kogemustest ning vaimsest seisundist. See on korraga kriitika väikekodanluse pihta, valgusvihk töölisklassi vaesesse ja pragmaatilisse ellu ning armastusavaldus isale, mis jäi autoril õigel hetkel ehk tegemata. Hinnanguid toimuvale annab aga vaid lugeja, ja kui mõni on ka Ernaux’ enda oma, on antud selgelt mõista, et seda mõtles minategelane *selles kindlas ajahetkes* — kas seda arvamust jagab autor ka praegu, ei puutu asjasse. Lõppude lõpuks keerleb kõik ikkagi ümber lugeja.

Aja niit nõelasilma ja paranda maailma

Kertu Virumäe

Eero Epner, Innokentius III, Nora Ikstena, Berit Kaschan, Jan Kaus, Eva Koldits, Hollie McNish, Mirtel Pohla, Mingo Rajandi
„Elajannad“
2023

Draamateos „Elajannad“ jutustab naiste raskest elust. Autorid ise on teose määratlenud passioonina ja see sõna võtab hästi kokku kogu lavastuse mõtte. Passioon tähendab nimelt vaimulikku oratooriumi, mille põhitekst pärineb evangeeliumist ning mille teemaks on Kristuse kannatused. „Elajannade“ põhitekst ei pärine küll evangeeliumist ega ole seotud ka Kristusega, ent on sisu poolest sarnane passiooniga. Lavateose idee autorid Eva Koldits ja Mingo Rajandi ning dramaturg Berit Kaschan on väga osavalt pannud sõnadesse naiste kannatused, mida maailmas on ikka ja alati alahinnatud. Naisi on ju peetud nõrgemaks sooks. Kuidas aga saab naine olla nõrk, kui ta peab elu jooksul läbi tegema nii palju katsumusi? „Elajannad“ edastab imeliselt (aga kui imeline see tegelikult ikka on?) täpselt naiste elu valu.

Kes on elajanna?

Elajanna on keegi naine, kes elab. Nagu on teenijanna naine, kes teenindab, lauljanna naine, kes laulab, näitlejanna naine, kes näitleb. Nii, nagu nende töö on teenindamine, laulmine, näitlemine, on elajanna töö elamine. Oi, ärge alahinnake seda tööd! See võib olla isegi raskem kui kõik eelnevad tööd kokku. Aga mis see raskus ikka loeb? Naine saab ju kõigega hakkama, isegi elamisega.

Mida tunneb lapseootel naine?

Lapseootus — järelikult oodatakse last. Ootuses on palju helgust ja elevust. Ootuses on palju mõtlemist. Lapseootel olles mõeldakse ikka sellele, kuidas last kasvatada, milliseid õpetusi talle anda, kuidas teha temast iseseisev ja tugev hing. Lapseootus on justkui uue lehe pööramine, pattude heastamine.

Lavateose teksti saab lugeda Eesti Teatri Agentuuri näidendite andmebaasist.

Omaenda valesti elatud elu küll muuta ei saa, aga uue elu tulevikku saab helgele teele suunata. Iga ema tahab lapsele helget tulevikku. Iga naine tahab olla hea ema. Ei, iga naine peab olema hea ema, sest see on nii ette kirjutatud. Naine peab olema hea ema ja jutul lõpp!

Kas sünnitamine on tõesti nii hull?

Sünnitus. Lapse ilmale tulek. Kas see on elu ilusaim või hoopis rõvedaim sündmus? See on ju uue elu tulek, järelikult kõige ilusam sündmus. Aga see on ka tunde kestev valu, verised limaklombid põrandal, kellegi pea väljatulemine kellegi teise tagumikust. Ei tundugi enam nii ilus, mis? Ega see tegelikult ei olegi väga ilus, ilus on vaid see, mis välja tuleb — uus elu.

Sünnitus ise ja naise kannatused selle ajal on koledad, lausa hirmsad. Aga sünnitus on naiste kohus maailma ees, naiseks olemise valu.

Kas armastus on raske?

Armastus. Armastus on kiindumus. Kiindumus on tahe olla kellegagi koos, viimse päevani välja. Igaühe jaoks on siin maailmas keegi, kelle embuses veedaks tunde, kelle juttu kuulaks õhtuni, kellest ei laseks kunagi lahti. Tundub lausa taevalik olla armunud ja lasta armastusel end kanda. Armastus ongi taevalik, aga ainult seniks, kuni kõik on hästi. Kui olukord hakkab allamäge minema, võib armastusest saada hoopis elu kõige rängem katsumus. Kui piisavalt kõvasti kinni ei hoia, võib armastus kaduda. Hetkega. Ja see on valus. Valusam kui sünnitus.

Kas mõrva saab õigustada?

Mõrv. Kellegi tapmine. Kuidas saab üldse mõelda, et see on õigustatav? Aga kui tapetakse keegi, kes kujutab endast ohtu, kelle olemasolu on kellelegi teisele nii suureks koormaks, et ainsaks väljapääsuks on mõrv? Kui tegu on vägivaldse mehega, kes tunneb oma naise suhtes üleolekut, mille väljendamiseks on valmis teda lööma. See ei ole veel kõige hullem. Kui ta on valmis lööma oma lihast last, seda väikest ja süütut olendit, kes pole midagi kurja teinud. Vot see on hull. Kas siis perevägivalda teostav mees ei vääri karistust? Kas siis perevägivalla all kannatav naine ei vääri vabadust? Jah, ta väärib karistust. Jah, ta väärib vabadust. Aga kas mõrv on ikka õige lahendus?

Miks peab ennast süüdistama?

Süüdistamine. Kellelegi süü omistamine. Olen kindel, et kõik on elus kedagi süüdistanud. Olgu selleks väike vend, keda süüdistada viimase šokolaaditüki võtmises. Olgu selleks õpetaja, keda süüdistada halva hinde panemises. Need süüdistused on kerged, tühised. Kuidas aga tulla toime enese süüdis-

tamisega valesti elatud elu pärast, valesti kasvatatud laste pärast, valesti valitud mehe pärast? Võib-olla mõtteviisiga, et mis tehtud, see tehtud. Tagasiteed niikuinii ei ole, seega pole mõtet ka ennast süüdistada. Elu läheb ikka ja alati täpselt nii, nagu see tahab. Enese süüdistamine aega tagasi ei too. Enese süüdistamine on mõttetu.

Kas naine peab olema ilus?

Ilu on vaataja silmades. Ei, õigem oleks: ilu on ühiskonna silmades. Miks muidu on iluideaal peenikese pihaga, suurte rindadega ja siidiste juustega naine? Lausa koomiline on mõelda, kuidas ühiskond ootab naistelt laste ilmale toomist, kasvatamist, kodu korras hoidmist ja samal ajal ka ilusat keha, säravat nahka, terveid juukseid. Aga sellega ei tohi leppida. Peab veenma ühiskonda, et ka sünnitusjärgne venitusarmidega lontis kõht, nõudepesust karedad käed ja paarikuuse lapse toidujäänused juustes on ilusad. Isegi rohkem kui ilusad, sest nendes peitub oma lugu. Naise elu lugu. Ja see on ilus.

Kas armastus võib väljenduda julmuses?

Armastus ja julmus. Kaks nii vastandlikku sõna ja emotsiooni. Aga ometi võivad nad kõrvuti eksisteerida. Kui naine sünnitab lapse maailma, kus on nälg ja viletsus, siis kas selle lapse tapmine on koletu mõrv või hoopis armastusavaldus? Kui jätta laps ellu, ei ole ema küll mõrvar, ent ilmselt puudub tal oma lapse vastu armastus, sest ta jätab ta maailma kannatuste kätte. Kui ema aga lapse tapab, on tema armastus lapse vastu tugevam kui hirm julmuse ees. Ta armastab julmalt.

Kui piisavalt kõvasti kinni ei hoia, võib armastus kaduda.

Kas naine väärib oma passiooni?

Passioon on suurteos. Seal tuuakse välja ebaõigluse käes kannatanu katsumuste jada. Seni on tõelist passiooni väärinud vaid Kristus, keda inimesed kohtlesid ebaõiglaselt ja panid kannatama. Ka naisi on koheldud ebaõiglaselt ja pandud kannatama. Kas naiste kannatused on aga piisavalt tähelepanuväärsed, et vääriksid oma passiooni? Mina arvan, et on.

Need küsimused võivad tabada igaüht, kes on lugenud draamateost „Elajannad“. Pakun välja kõigest mõned vastused, kuid iga teine lugeja võib neile hoopis teistmoodi vastata. Tegelikult peabki iga lugeja neile erinevalt vastama. Minu tõlgendus on lihtsalt selline.

Kuidas ma selleni jõudsin?

See on üpriski raske küsimus. Esiteks, selle teose lugemiseks ja läbitunnetamiseks on tarvis palju julgust, sest tuleb ette ränki kirjeldusi sünnitamisest, mõrvamisest, isegi kannibalismist, mis alguses võivad tunduda edasi lugemiseks liiga hirmsad. Ma siiski ületasin selle hirmu ja lugesin edasi. Tasapisi hakkasin taipama, et elu ongi selline, et nendes kirjeldustes pole midagi ebainimlikult hirmsat. Keskendutakse sellele, kuidas mõningad eluetapid päriselt mööduvad ja milliseid katsumusi peab naine läbima. Ja mulle hakkas see meeldima. Mulle hakkas meeldima see ausus, mida näitekirjanduses tihti ei kohta. See ausus puges mulle hinge ja pani mõtlema teemade üle, mis juba sajandeid on aktuaalsena püsinud, teemade üle, mis puudutavad naisi ja nende elu. „Elajannasid“ lugedes valdas mind tõeline tunnete kompott, kuhu kuulusid kurbus, jälestus, viha, šokk ja mitmed muudki emotsioonid, millele ma nime anda ei oska. Ma olin tunnetest ülekullastunud ja segaduses, mis aga ei kergendanud mu vaeva, kui tahtsin tekkinud küsimustele vastuseid leida. Lavateose teksti lugemine ei paku kindlasti rahuldust, pigem tekitab see ängistust ühiskondlike survete ja normide pärast, mis takistavad inimest olemast tema ise. See ängistus ning teadmatus, kuidas selle vastu võidelda, jäid õhku rippuma. Aga iga teos ei peagi olema lõpuni arusaadav, vahel on vaja ka selliseid, mille lõpp jääb lahtiseks. Maailma paremaks muutmise eelduseks on tunded ja mõtted, mida tekst tekitab. Ja „Elajannades“ neist puudust ei ole.

Aga miks sa ei joo?

Kreete Alasoo

Piret Põldver
„Hoog“
Kastani Tänava Kirjastus, 2022

Piret Põldverit ajendas „Hoogu“ kirjutama kolmekuuline paus alkoholist, mille käigus hakkas ta Eesti alkoholikultuuri kriitilise pilguga vaatama — otsima põhjuseid, miks on alkoholi tarvitamine niivõrd levinud ja sotsiaalselt aktsepteeritud, et sellest keeldumisele sageli viltu vaadatakse. Raamatu esimene osa tugineb autori isiklikule kogemusele ning teine pool sisaldab intervjuusid endiste alkohoolikutega ning ühe kaassõltlasega, mis avavad alkoholismi traagilist olemust.

Esmalt väärib kiitust raamatu teema — olgugi et liigsest alkoholitarvitamisest kirjutatakse ajakirjanduses sageli, pole märgata selle vähenemist. Vastupidi — kui 2019. aastal tarbiti Eestis ühe täiskasvanud inimese (15-aastased ja vanemad) kohta 10,4 liitrit absoluutalkoholi, siis 2022. aastal juba 11,2 liitrit,[1] seejuures on Maailma Terviseorganisatsiooni järgi 6 liitrit elaniku kohta piir, millest alates tekivad olulised kahjud rahva tervisele.[2] Alkohol ei hävita mitte üksnes tarvitaja tervist, vaid sellel on kaudsed negatiivsed mõjud kogu ühiskonnale — lisaks alkoholijoobest tingitud vigastussurmadele, liiklusõnnetustele ja kuritegevusele[3] suurendab liigne tarvitamine vägivalda ning tööturult ajutiselt või püsivalt eemale jäämist.[4]

Eesti nüüdiskirjandusele iseloomulikult on tegemist omaeluloolise raamatuga, kuigi samale teemale oleks võinud läheneda ka puhtfiktsionaalselt. „Hoog“ on eelkõige psühholoogiline teos, mille tugev introspektiivsus ja ühiskonnakriitilisus on väärt tunnustust. Põldver nendib, et alkoholi tarbimine on niivõrd levinud, et selle alternatiivide peale on keeruline isegi mõtlema hakata: „Kõik ju joovad. Baaris juuakse. Sünnipäeval

1 „Eesti alkoholiturg, alkoholi tarbimine ja alkoholipoliitika 2022. aastal“ — Eesti Konjunktuuriinstituut, 2023, lk 16, vt sm.ee/media/3222/download.

2 Vt www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/alkohol.

3 Vt www.tai.ee/sites/default/files/2021-04/alkoholipoliitika_roheline_raamat.pdf.

4 „Uuring: alkoholi tarbimine ja alkokahjud 2021. aastal suurenesid“ — Postimehe Majandusportaal, 13.06.2022.

juuakse. Näituste avamistel ja raamatuesitlustel juuakse. Õhtuti juuakse. Nädalavahetustel juuakse. Pidudel juuakse, tantsides juuakse, üle pika aja kohtudes juuakse.“ (lk 9) Seejuures on menüüdes alkoholivabad joogid peidetud „alumise ääre kõige kaugemasse nurka“ (samas). Tõepoolest — TAI andmetel tarvitab Eestis alkoholi umbes 83% täiskasvanud rahvastikust ning ligikaudu 60 000 inimest on alkoholist sõltuvuses.[5] Kuigi Põldver ei pea end alkohoolikuks, on napsist loobumine siiski hirmutav: „Kas kogu järgnev kuu saab olema igav ja tühi? Kas olen mõistetud pikka mornusse ja keelanud endale vähesed lõbud, mida täiskasvanuelul üldse pakkuda on?“ (lk 11) Autori sisemonoloog on emotsionaalne ja poeetiline, tihe ja käänuline tekst annab veenvalt edasi eksperimendiga kaasnevat ebalustunnet. See muudab teose äärmiselt kaasahaaravaks — tuleb tunnistada, et raamatut on raske käest panna.

Sotsiaalsest lubrikandist loobumine annab end kohe tunda — Põldver märkab, et kainena on tal üritustel raskem võõrastega suhelda ning end lõdvaks lasta: „Kuulen neid rääkimas, küsimas, olemas, aga ma ei tea, kuidas mina peaksin. Ja iga kord, kui tõstan käe või liigutan pead, tajun raskust.“ (lk 14) Olukorda ei tee kergemaks see, et napsist keeldumist tuleb kaaslastele põhjendama hakata: „Kas sa oled autoga? Kas sa ootad last? Kas sulle ei sobi seltskond?” (samas) Jääb mulje, et meie kollektiivne teadvus on alkoholist niivõrd läbi imbunud, et vastuvoolu ujumine võib osutuda keeruliseks — pideva survestamisega kaasneb oht murduda. Klaasi tõstmist võib vaadelda kui rituaali, mis aitab töö- ja puhkeaega eristada, ning kui olla harjunud pidusid vinesena väisama, võib alkoholist loobudes tekkida tunne, et oluline lõõgastav lüli on vahele jäänud. Rääkimata sellest, et kainena on tõenäoliselt raskem taluda alkoholiga liialdanud inimeste sisutühja jauramist.

Põldver läheneb probleemile kehalisuse kaudu, mis on läbiv teema ka tema hiljutises luulekogus „Suunurgad“ (2023). Seejuures pole autor võtnud vankumatut seisukohta, et vägijook on kõige kurja juur, vaid kõrvutab selle positiivseid omadusi mitte nii meeldivate tagajärgedega. See on õige — alkoholist rääkides ei tohiks ignoreerida põhjuseid, mis inimesi klaasi tõstma ajendavad. Alkohol tõotab pakkuda meeleliste ihade täitumist: „See on peo alguse maitse. [—] Suukuivuse leevendamise maitse. Tühja kõhu täitmise maitse. Sulandumise maitse. Üksinduse painete äraajamise maitse.“ (lk 18) See tõstab meid kõrgemale igavast argielust ning pakub lohutust, lülitab välja kriitiku meie peas ja lubab anduda täielikult olevikuhetkele. Kuid järgmisel hommikul saabuv pohmelus näitab, et alkoholi lubadused on tühised, need jäävad „õhku rippuma“ ja „libisevad

5 Vt www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/alkohol.

pihkude vahelt“ (samas). Kõrgenenud meeleolu võetakse laenuks uue päeva arvelt, mil pead tõstab rusuv kahetsus. Iha eufooriliste seisundite järele jääb aga alles, mis sunnib seda destruktiivset mustrit kordama.

Kui autori jaoks on purjutamine eelkõige seltskondlik tegevus, siis märjukest kasutatakse ka muudel põhjustel, näiteks (hinge)valu summutamiseks, mis ühtlasi teeb napsist loobumise keerulisemaks, sest „kui see on valuvaigisti, siis loobudes peab edasi elama valuga“ (lk 22). Pudelipõhja vaatamine võib olla üks viis, kuidas üksildusega toime tulla — alkohol aitab vaigistada mõtted, mis tühja korteri seintelt liiga valjult vastu kajavad. Käraka kasutamine hingehaavade plaastrina on aga libe tee, mis võib märkamatult viia sõltuvuseni. Põldver alustab eksperimenti koos alkohoolikust sõbra Kristianiga, kes paraku kiiresti vanade harjumuste küüsi tagasi langeb. Sõltlase elu on kaootiline ja ebakindel — kõrgustele järgnevad järsud langused, mil maailm tundub väljakannatamatult vastik ja kõle, mis teeb alkoholist loobumise äärmiselt keeruliseks. Kristiani lugu autori enese läbielamise taustal muudab teose sügavamaks ja mitmekülgsemaks ning seob raamatu esimese osa teisega.

Raamatu teises pooles saavadki sõna eestlased, kelle jaoks on alkoholi tarvitamine kulmineerunud sõltuvusega. Isikliku vaatenurga sujuv muutumine intervjuudeks toob sisse toreda üllatusmomendi ning mõjub justkui hoiatusena — lõbusast tinutamisest võib eneselegi märkamatult kujuneda sõltuvushäire. Intervjuud avavad sõltuvuse tagamaad ja olemust ning aitavad kasvatada empaatiat nende vastu, kellel on alkoholiga ebaterve suhe. Alkoholism, aga ka muud sõltuvushäired, on ühiskonnas endiselt tugevalt stigmatiseeritud — sõltlasi nähakse eluheidikutena, kellel puudub enesekontroll, kes tekitavad ebamugavust ning koormavad tervishoiusüsteemi. Üks intervjueeritav nendib, et tuttava suhtumine temasse muutus kohe, kui tuli välja, et ta käib AA-s. Seetõttu pole üllatav, et sõltuvuse küüsi langenud oma pahedega võideldes sageli üksi jäävad. Siiski peab tunnistama, et kohati jääb teose sõnum segaseks — kui algul on tegemist hoogsa sotsiaalse eksperimendi ülestähendusega, siis hiljem muutub toon kliiniliseks ja kuivaks ning alkoholi suhtes näidatakse üles nulltolerantsi, mistõttu on raamatu kahe osa omavaheline kooskõla pisut küsitav.

Enamik intervjuudest on tehtud keskealistega. Ehkki alkoholism ei küsi vanust, on tõenäoliselt teadlikult välja valitud isikud, kes on alkoholiga pidanud aastatepikkust võitlust, et ilmekalt näidata, kuivõrd suure tüki elust sõltuvus endasse võib neelata. Intervjueeritavad on küll usutlemise hetkeks juba vägijoogist loobunud, kuid mitmed neist peavad end sellest hoolimata alkohoolikuteks. „Kainete alkohoolikute“ küsitlemine on arusaadav — alkoholismiga kaasnev häbitunne ei laseks sellest ilmselt avalikult rääkida.

Siiski tekitab kõhklusi see, et endised alkohoolikud defineerivad end jätkuvalt sõltuvuse kaudu, mida muude sõltuvushäirete puhul tihti täheldada ei saa. Kas see võib olla tingitud alkoholi liigsest kättesaadavusest ja sellestsamast eespool kritiseeritud ahvatlevast alkoholikultuurist, mille tõttu tuleb meelemürgist hoidumist endale pidevalt meelde tuletada? Ehkki intervjuud mõjuvad inspireerivalt ja kinnitavad, et igaühel on võimalik ennast põhjast välja tõmmata ja uuesti üles ehitada, oleks huvitav olnud lugeda ka nende inimeste mõtteid, kes pole suutnud end sõltuvuseringist välja murda. Mida nad tunnevad ja mõtlevad? Kas nad üldse tajuvad, et purjutamine on problemaatiline? Ka vestlus mõne psühholoogi või psühhiaatriga oleks teosele uue mõõtme andnud — alkoholism on siiski meditsiiniline teema. Sõltuvuse teaduspõhine käsitlus — mis on selle tekkepõhjused ning kuidas seda ravida — oleks raamatut kindlasti avardanud. Seeläbi oleks saanud rohkem tähelepanu juhtida ka kaassõltuvusele, mille käsitlus teiste intervjuude kõrval praegu üpriski ahtakeseks jäi.

Lõpuks otsustab iga inimene ise, kas ta joob või ei joo.

Põldver leiab pärast oma eksperimendi lõppu, et kaine eluviis ei ole sugugi võimatu, vaid sellega harjumine võtab lihtsalt aega — koguni nii palju, et pärast kolmekuulist pausi on alkoholivines olemine muutunud ühtäkki sama veidraks, võõristavaks ning ärevusttekitavaks, nagu varem oli üritustel kainena viibimine. Temast ei saa küll täielikku karsklast, kuid ta hakkab oma alkoholitarbimist teadlikumalt jälgima — joob vähem ja harvem. Lõpuks otsustab iga inimene ise, kas ta joob või ei joo, kuid igal juhul paneb „Hoog“ oma valikute üle järele mõtlema — täiesti võimalik, et kui lugeja järgmine kord sammud baari seab, siis võtab ta selle ühe õlle asemel hoopis tassikese teed.

RAAMATUSOOVITUSED

Aet Annist

Kasvasin üles ajastul, mil raamatud olid prestiiži ja sotsiaalse staatuse allikaks: inimesed seisid pikkades järjekordades, omandamaks kõige obskuursemaid üllitisi, mille sisust uhke omanik vaevalt huvitus ja mille lahti lõikamata poognad suletuks jäidki. Aastakümneid nomaadina elamist on samuti kahandanud mu soovi raamatuid osta, nii et kuigi ma sünnikodu läbihekseldatud raamatukogu asukatelt kannatlikult tolmu pühin, ei pea ma füüsilist teost hädavajalikuks. Alljärgneva valiku lehti olen siiski oma käega keeranud. Seegi on üks nende väärtuse tunnistusi, nagu ka nende võime kõneleda inimolendist ootamatute ja samas ühendusi loovate rakursside kaudu.

Arvo Valton
„Silmus“
Looming nr 1, 1967

Elegantne lugu inimlike eksimuste vältimatusest ja absurdsest põikpäisusest, millega inimene läbi aja ja ruumi püüab murda. See lugu kõlbas metafoorina 1980ndate teismelisele, kellena ma seda esmalt lugesin — et mõista silmapiiril heljunud õhkõrnu armumisi ja lootusetusse määratud katseid neid vältida. Samavõrd sobib see aga täna inimliigi järjekindla ogaruse käsitlemiseks. Valton näitab väga täpselt, kuidas me oma lihtsameelsuses ja ülbuses, veendumuses enese puutumatusest ning seniste soodsate asjaolude lõpmatust jätkumisest silmuse ise enda ümber sätime. Muutumatusele näkku naermine pimestab, kuni murdepunkt on ületatud ja silmus kiirelt ja kindlalt kinni jookseb…

Olga Tokarczuk
„Päeva maja, öö maja“
Hendrik Lindepuu Kirjastus, 2013 [1998]
Tõlkinud Hendrik Lindepuu

Komistasin sellele raamatule täiesti juhuslikult Bristoli raamatukogus 2010ndate alguses. Komistasin, ja jäingi raamatu mütseeli võrku, mis vedas mu üksildastele Sudeetia mäekülgedele, kus vahetpidamata seenil käidi ja und nähti. Väheke ripakas ja päevinäinud koega kogukonnas elavad sujuvat kooselu tulekud ja minekud, ööd ja päevad, uni ja ärkvelolu. Raamat mähib nii endasse, nagu kogu elu toimukski Nowa Ruda laua taga Marta vastas. Ma arvan, et ma ei ole siiani sealt päriselt püsti tõusnud — või, noh, tegelikult ma olen seal alati olnud ja jäängi sinna. Olen osa niidistikust, mis seob mind kõigi martade, olgade, arvode ja daviditega, kõigiga; mis sõlmib meid kokku, kannab meid ajast aega, elust läbi aegamööda tapvate mürgiseenedelikatesside surma poole, ja seda täpset hetke, mil ühest saab teine, ei tunnegi ära.

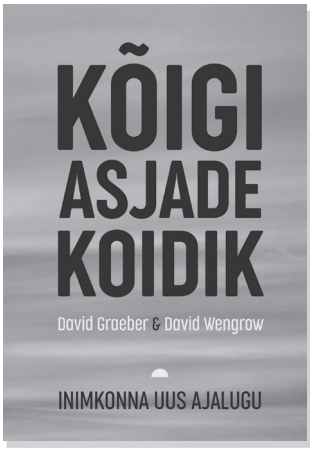

David Wengrow, David Graeber
„Kõigi asjade koidik. Inimkonna uus ajalugu“
Postimees Kirjastus, 2023 [2021]
Tõlkinud Andreas Ardus

Kui Valton mängib indiviidi valikute ettemääratud lõpptulemusega ja Tokarczuk kollektiivse ühteseotuse ja unenägudesse peidetud paratamatuse nentimisega, siis Graeber ja Wengrow kirjeldavad, kuidas inimsugu on enda saatuse kulu teleoloogiliste pintslitõmmetega valmis maalinud. Aga — nagu Davidid ühest suust kinnitavad — meil on võimalik end neist raamidest välja kujutada, neid silmuseid ja lõkse vältida. See raamat näitab lennuka lootusrikkusega, kuidas meie teed ei ole tegelikult nii rangelt sisse käidud, kui ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpikud juba sadu aastaid väidavad. Kuidas meie ühiskondade ja inimeste vaheliste suhete vorm ja olemus ei ole raiutud kivvi, vaid pehmesse põletamata savvi, ja kuidas seda on aastatuhandeid katsetatud, kohandatud ja muudetud.

👀 AUTORID

Sofia Lenartovõtš (22)
on ukraina kirjanik ja kunstnik. Ta on sündinud Harkivis ja õppinud Lvivi Polütehnikumis arhitektuuri ja linnaplaneerimist. Lenartovõtš on osalenud luulefilmifestivalidel USAs, Kreekas ja Mehhikos, Ukraina PENi üritustel, Lvivi Filharmoonia kontsertlavastuste sarjas „Muusad ei vaiki“ ja mitmetes rahvusvahelistes kunstiprojektides. Tema luuletusi on tõlgitud inglise, saksa, leedu ja eesti keelde.

Emma Lotta Lõhmus (20):
„Inimesed on tegelikult lähemal, kui ma varem arvasin.“

Hildegard Reimann (24):
„Viimasel ajal kummitab mind, kuidas ja miks paljudes kogukondades oma sisemist headust ja siirust maha surutakse.“

Karin Orgulas (26):
„Enne kirjutamist on hoopis olulisem teadvustada headuse olemasolu, teda näha ja temast aru saada, kutsuda ta endale külla või diivani alla elama, kanda teda kotiga kaasas, valida temaga poes apelsine või leivapätse või tükiseepe, ning ehk alles siis saab maailma paremaks kirjutada.“

Helena Aadli (25):
„Kõhklesin millisekundi, kas peatuda — olin ju hiljaks jäänud ja mind oodati! —, ent ma ei oleks saanud mööda minna.“

Johanna Rannik (24):
„Olen projekti vältel näinud nii vabatahtlikuna kui ka töötubades midagi inimlikumat kui see puhas tiritammitav suhkrune rõõm — näen tuge ja sooja raskust, mida tahan õrnusega palistada.”

Nazar Dantšõšõn (32)
on ukraina luuletaja, keeleteadlane, kirjanduskriitik, ajakirjanik ja muusik, kes elab ja töötab Lvivis. Ivan Franko nimelises Lvivi Rahvuslikus Ülikoolis kaitses ta oma doktoritöö ukraina luuletajate Roman Kudliki, Igor Kalõnetsi ja Hrõhori Tšubay poeetiliste maailmade polüfooniast. 2018. aastal ilmus tema esikkogu „Ülestõus ülestõusus“ („Повстання в повстанні“).

Jakob Läänemets (20)
seisab harkisjalu.

Kreete Alasoo (29)
unistab aeglastest suvepäevadest.

Anastassia Kuznetsova (16):
„Võib-olla ei saa kunst ise alati olla headus, aga see on meile ja meie maailmale nii peegliks, mõõgaks kui ka kilbiks.“

Saara Liis Jõerand (24):
„Idee poolest asi muidugi nii ei käi.“

Katja Novak (25)
on luuletaja, eesti-ukraina-eesti tõlkija, kirjandusprojektide eestvedaja Ukraina Kultuurikeskuses Tallinnas.

Oliver Issak (27)
usub, et kirjutades headust kajab see lugejas vastu.

Andreas Kübar (26)
on vabatahtlik päästja, kes on muuseas oma kogemusest kirjutanud.

Katarina Budrik (30)
on päeval kantseliiti mässitud riigiametnik ning õhtul usin esseede ja arvamuslugude kirjutaja, kelle huviorbiidis on võrdõiguslikkus, Euroopa Liidu õigus ning (vähemus)poliitika. Hariduselt politoloog, lugemuselt feminist, käitumiselt viisakas. Põhja-Tallinna linnatranspordi liinide rägastikus kasvatab iseloomu, elukaaslast ning koer Žorikut.

Kertu Virumäe (19):
„Olen Tartust pärit noor ja lõpetan sel aastal Hugo Treffneri Gümnaasiumi loodussuuna. Hingelt peaksin ennast siiski rohkem humanitaariks, sest kirjandus, kunst, muusika ja teater panevad mu silmad tõeliselt särama. Olen ka Jakobi Mäe Teatristuudio II lennu vilistlane ning seega on mul mõningaid kogemusi lavastusprotsessi ja näitlemisega. Oma vaba aega veedan peamiselt kooris lauldes, klaverit mängides või raamatuid lugedes ning loomulikult ka erinevaid kultuurielamusi kogedes.“

🎉 VÄRSKE RÕHU AASTAAUHINNAD 2023

Janika Läänemets

Luule (nr 82, 86)

Janika Läänemetsa luule on äärmiselt tundlik, äärmiselt täpne. Tema sageli lühikesteks ridadeks murtud tekstid näivad esmapilgul haprad, ent nende keel on jõuliselt tabav. Läänemetsa luuletustes muutuvad ööpäev, mälestus ja aeg ühtviisi füüsiliselt tajutavaks, peaaegu iiveldama ajavalt käegakatsutavaks. Luuletuste lüüriline mina kompab aega ja ruumi ja aegruum kompab teda, nõnda et lüürilise mina kehalisus ja ümbritseva keskkonna materiaalsus puutuvad kokku ning sulanduvad teineteisesse.

Andreas Kübar

Novellid (nr 82)

Andreas Kübar on üks isevärki kirjutaja, kelle stiili iseloomustab kaunis kirjanduslik kergus ja valus elulisus. Osava sulega suudab ta panna lugeja nii lõbusalt muigama kui inimeseks olemise üle sügavalt järele mõtlema. Kübar on autor, keda ümbritseb üdini tema omaenda maailm, kõiksugu veidruste ning imekspandavustega, mis mõjuvad ometi nii ilmatu loomulikult: temaga koos on tohutult mõnus ümbritsevat silmitseda ja end elus tunda. Kübar on kogenud kirjutaja, kellel on välja kujunenud iseomane käekiri ja kes on kodumaisele kirjandusmaastikule tulnud selleks, et jääda. Ta on teatud arvu sentimeetreid pikk, mingid aastad vana ja näeb välja nagu keegi välja näha võiks; aga ainult tema on päriselt sõitnud Imre panniga ja meile sellest jutustada võtnud.

Teele Pärn

Arvustus „Kohavaimust vaevatu rääkis ja kergendas hinge“ (nr 86)

Teost õrnalt ja orgaaniliselt keelefilosoofilisse taustsüsteemi asetades näitab Teele Pärn veenvalt, et kirjanduskriitika ja esseistika kokkupuutepunktis võib juhtuda ükskõik mida — Madis Kõiv kohtub murdeluulega ning ämmrid on nii udara- kui barbieroosad. Arvustuse vahedalt analüütiline pilk ja selge keel juhatavad lugeja pisut lähemale omaenda Koplimetsale, kadunud külale, kodule, mida ei ole, ei saa kunagi olema, mille olemine on võimatu.

Ove Averin, Henri Otsing

Päevik (nr 86)

Ove Averin ja Henri Otsing esitavad Aquino Thomast tõlkides küsimusi, mis on tuttavad vast kõigile sõnaga tegelevatele inimestele, aga jõuavad, nagu tõlke- ja keeleprobleemide üle juureldes ikka jõutakse, ikka ja jälle üldinimlikult oluliste küsimuste juurde, rikastavad keelt selliste leidudega nagu „tõlmetama“, „tülge“, „Jumala kopp on ees“ ja „suffitsientsiaalsem“ ning hoiavad tõlkijate märkamatult säraval moel vaimset maastikku, mida ei saa polügooniks künda.

Janika Läänemets, Andreas Kübar, Ove Averin, Teele Pärn
Foto: Elo Vahtrik

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja:
Hanna Linda Korp

Tegevtoimetaja:
Saara Liis Jõerand

Luuletoimetaja:
Saara Lotta Linno

Proosatoimetaja:
Paul Raud

Tõlke- ja päevikutoimetaja:
Mirjam Parve

Keeletoimetaja:
Liisi Rünkla

Kujundajad:
Pärtel Eelmere, Else Lagerspetz

KAASTÖÖD

Luule:
saaralotta.linno@va.ee

Proosa:
paul.raud@va.ee

Arvustused, esseed:
hannalinda.korp@va.ee

Tõlked ja päevikud:
mirjam.parve@va.ee

Pildid ja fotod:
vr@va.ee

Illustratsioonid:
Hildegard Reimann

Projekti „Kuidas kirjutada headust“
toetas Eesti Novell.

KOLLEEGIUM
Lauri Eesmaa, Sveta Grigorjeva,
Maarja Kangro, Pille-Riin Larm,
Helena Läks, Carolina Pihelgas,
Johanna Ross, Mihhail Trunin,
Berk Vaher, Joonas Veelmaa,
Mart Velsker, Tõnis Vilu

VÄLJAANDJA
SA Kultuurileht
Voorimehe 9
10146 Tallinn

TELLIMINE
www.tellimine.ee
Tel 617 7717

Tel 501 7053
vr@va.ee
www.va.ee

Trükk:
Tallinna Raamatutrükikoda

Paberid:
Holmen Book White 70g
Munken Pure 240g

Kirjatüübid:
Self Modern (Bretagne Type Foundry)
Aktsidents (Tüpokompanii)

Värske Rõhk nr 89 (3/2024)

ISSN 1736-2954 (trükis)
ISSN 2228-1363 (epub)